

מאזרזת הישבת

שע"י המכון התורני ירושלים

תזריע - תשפ"ד | גליון 109 | עורך ראשי: הרב נעם יעקובי שליט"א

להצלחת נועם יעקובי בן חנה הי"ו
ובין הזמנים פורה

המדורים:

- ד"אמות של הלכה
- ישמחו במלכותך שומרי שבת
- מן המדרש
- זכרון לצדיקים
- רבי יאשיהו פינטו (הרי"ף על י"ג)
- רבי יוסף שאול נתנון (סאל וסלי)
- ממאורות הפרשה

מעלת חודש ניסן

בעל ה"מאור ושמש" בפרשת שקלים (ד"ה בגמרא) ביאר את מעלת חודש ניסן: "הנה ידוע אשר בכל שנה ושנה חוזרים הדברים לשורשן כמאז ומקדם, ולכן בחודש ניסן שהיה אז התגלות החסדים בעולם ונמתקו הגבורות בשרשן שאז נגאלו אבותינו ממצרים והיה קריעת ים סוף, ממילא בכל חודש ניסן חוזר הדבר לשרשו ומתגלים החסדים ונמתקו הגבורות".

הרמ"ד וואלי (פר' בא עמ' קנו) כתב: "חודש ניסן נקרא ראש חדשים מפני חשיבותו על ריבוי החסד [=השפעת החסד] שמתעורר בחודש הגדול הזה. ומתפשט ממנו לכל שאר החודשים.

הנצי"ב (עמ"ד שמות יג, ה) כתב גם כן את כח השפעת החודש בעבודת ה': "היום אתם יוצאים בחדש האביב". אין אתם צריכים כעת להרבות הפעולות כדי להשריש אמונה זו, שהרי הגאולה עצמה מה שנעשה לעיניכם מועלת הרבה. ומשום הכי נקרא 'חודש האביב', שכמו שמי שרוצה להשריש בארץ אז איזה זרע אינו צריך לרוב השתדלות, שטבע היצירה נותן בשעה זו להצליח כל זרע שמניחים בארץ להיות צומח וגדל בטוב, ואין צריך הכשרים לזה, משא"כ מי שרוצה להשריש בירח אחר ההכרח לעשות פעולות הרבה שיהא צומח וגדל, כך ביום הזה די בהכנה מועטת כזה. ורז"ל דרשו שלא הוזהרו אז מאכילת חמץ אלא באותו יום והיינו משום שבאותו עת היה די בזה, שהרי עינים ראו פלאים למדי שיתחזק זה שורש בלב כו'. "ועבדת את העבודה" וגו', היא הסיבה הראשונה לחוזק האמונה בהשגחתו ית', וכש"כ בזה החודש הולדת האומה וסגולתה ... דכלל גדול הוא בטבע שבאותו זמן שאותו דבר נוצר מראש יש לו אז יתרון כח מן השנים וימים שאחריו".

הנגעים - ענינים רוחניים שבאים לעורר את האדם לשוב ממעשיו הרעים

בנגעים, כי נגעי בתים ובגדים אין מטמאין אלא בארץ ישראל אשר השם הנכבד שוכן בתוכה, וכן אין עכו"ם מטמאין בנגעים שאינם ראויים לפני הקב"ה להיות במדרגה שיראה להם השי"ת הנהגתו בגלוי. ועיי"ש בספורנו וברמב"ן, שכאשר אין מתעוררים בנגעי בגדים הראם נגעי בתים וכו'.

כן יש להבין אף בזמנינו שאין נגעים בעולם. אבל אין הביאור שבטלו סימני השי"ת. אלא שאיננו ראויים שיראה לנו נגעים שהם סימנים גלויים ודרך קלה להגיע לתשובה, אלא מראה לנו השי"ת הנהגתו בדרך נסתרת שקשה מאד להשיגה, וסימנים אלו הם מחלות הגוף שמטרתם רק לעורר האדם לתשובה ורק צריך להיות מכלל "המשכילים יבינו" כדי לראות ולהבין שאלו הם דרכים לתשובה.

הנה המחלה הפתאומית שנופצה השתא בעולם, ודאי שמטרתה להראות דרך לתשובה, אך איננו כשרים להבחין בזאת. ועיי"ש בספורנו שכתב זאת: "וכאשר לא עלו הדורות למדרגה ראויה לחמלה זו אין זכרון לראשונים שנמצאו לעולם נגעי בתים עד שאמרו קצתם ז"ל שלא היו לעולם".

הנה לאחרונה היתה רעידת אדמה בצ"לי שבדרום אמריקה, ונהרגו רבים מאנשי המקום. ואין זה אלא התגלות להראותנו ולתבוע מאתנו לשוב בתשובה שלימה לפניו. "זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך וקנין ויאמרו לך" (דברים לב, ז), וברשי"י 'מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניו, בינו שנות דור ודור', דור אנוש שהציף עליהם מי אוקינוס ודור המבול ששטפם. תובעת התורה מישראל להתבונן בהשגחת הנהגת השי"ת בדור המבול והפלגה, וכל זה בדברים שנעשו בעבר, ואילו אנו בעינינו רואים ושומעים עונשי שמים ואיננו מתעוררים מכך. אין זאת אלא כי איננו מן "המשכילים יבינו" ולכן איננו רואים דברים הנעשים נגד עינינו ממש.

(אור יחזקאל - הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל)

"אֲדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ שָׂאת או סִפְּחַת או בְּהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ לִנְגַע צָרַעַת" (ויקרא יג, ב). בפרשיות אלו העוסקות בעניני הנגעים, יש לראות הנהגה ודרכי שמים, וזה באמת להיפך מהבנות בני אדם ומחשבותיו. כי בטבע העולם, בשעה שאדם רואה שמעשי ידיו מצליחים בעולם הזה ומזומנת לו פרנסתו ברווח ובנקל, סבור כי ראוי ומוכשר בעיני הקב"ה. אבל מחשבות הצדיקים המה להיפך. בסנהדרין (א,א): 'אמר רבה בר בר חנה, כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו, אמר להן חמה עזה יש בעולם. התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק. אמרו לו, למה אתה משחק. אמר להן, וכי מפני מה אתם בוכים. אמרו לו, אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה. אמר להן, לכך אני משחק, כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו, ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח'. הרי כי אף שאין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש - לא היה בטוח רבי עקיבא שיזכה רבו לעולם הבא אלא סבור שמא נוטל עולמו בחייו, ורק היסורין והצער שסבל הם ראייה לזכותו לעולם הבא.

בעת שאדם רואה כי זוכה להתקרב להקב"ה ומוזמן לו תורה ומצוות ודרכים ואופנים להגיע לאמת, זה הסימן האמיתי כי ראוי בעיני הקב"ה. 'מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב' (שבת לב, א), בשעה שרואה שמתגלגלים זכויות על ידיו זה ראייה והוכחה לקרבתו אל הקב"ה.

ובאמת לכולם מראים דרכי שמים, אבל כאשר אדם ראוי בעיני הקב"ה יוכל להתעורר מסימנים אלו, ואילו אחרים אינם מתעוררים ומרגישים מאומה.

כתבו הרמב"ן והספורנו בעניני הנגעים, שאינם מחלות כשאר מחלות הגוף אלא הם ענינים רוחניים שבאים לעורר את האדם לשוב ממעשיו הרעים. ומדריגות שונות הם

ד' אמות של הלכה

מדיני פסח - האם אפשר לאכול ולשתות לאחר הקידוש בליל פסח (מתוך "אור לציון" למרן הגרבי"צ שאול זצ"ל)

ברכה אחרונה על הכרפס, וכמבואר ב"בית יוסף" בסימן תע"ג, ואם יברך ברכה אחרונה, נכנס לבעיה של ברכה ראשונה על המרור. ועל כן יש לאכול ולברך ברכה אחרונה לפני הכרפס.

וכל זה לפני שהתחיל באמירת ההגדה, אבל משהתחיל, אין להפסיק באכילה ושתייה עד סיום ההגדה וברכת 'גאל ישראל', וכמו שכתבו הלבוש והגר"א בדעת מרן בסימן תע"ג סעיף א'. וראה גם ב"משנה ברורה" שם ס"ק ד' וב"ביאור הלכה" שם ד"ה הרשות ובסימן תע"ד ב"משנה ברורה" ס"ק ד' ובכה"ח שם אות כ"א (וראה עוד בחק יעקב" שם ס"ק ה' ובשו"ע הגר"ז סעיף י"א).

ואף בשיחה שלא מענין הסדר יש לו לאדם להזהר שלא ידבר בזמן ההגדה. וכן כתב החיד"א ב"לב דוד" פרק ל' והובא ב"כ"ח החיים" שם אות קל"ג. וראה גם ב"מאמר מרדכי" בסימן תע"ה אות ט', ע"ש.

ואף כל הלילה מן הראוי שלא ידבר בדברים אחרים, שהרי חייב אדם לספר ביציאת מצרים עד שתחטפנו שינה, כמבואר בשו"ע בסימן תפ"א סעיף ב', וא"כ אף לאחר גמר ליל הסדר יעסוק בסיפור יציאת מצרים ולא בדברים אחרים (וראה גם בכה"ח שם בשם השל"ה).

יש להמנע מאכילה בליל פסח עד אכילת מצה, כדי לאוכלה בתאבון.

ומי שקשה לו, וכגון בכור שהתענה בערב פסח, יאכל לאחר הקידוש לפני שנוטל ידיו לאכילת הכרפס דברים קלים כמו ביצה וכדומה, ויברך עליהם ברכה אחרונה.

ולא ישתה קפה וכדומה הסותמים את התאבון. אולם משהתחיל באמירת ההגדה לא יאכל ולא ישתה כלום. ואף מדיבור שאינו מענין ליל הסדר יש להזהר שלא לדבר בשעת אמירת ההגדה.

ביאור ההלכה: מן הראוי לכתחילה להמנע מאכילה בליל פסח אחר הקידוש, ואף אם מרגיש שהוא רעב, כדי שיאכל מצת מצוה בתאבון, וראה בתוס' בפסחים דף צ"ט ע"ב ד"ה סמוך. ומי שקשה לו, וכגון בכורות שמתענים בערב פסח. יאכל דברים קלים כגון ביצה או אורז לא יותר מכביצה וכדומה, ויברך ברכה אחרונה.

ואולם יש להזהר לעשות כן קודם שנוטל ידיו ואוכל את הכרפס, שכן אם יאכל כזית לאחר הכרפס, הרי יתחייב אז בברכת בורא נפשות, והרי יש ראשונים שלדעתם אין מברכים ברכת 'בורא פרי האדמה' על המרור משום שנפטר בברכה שבירך על הכרפס, ולדעתם אין מברכים

החשיבות נמדדת לפי מילוי תפקיד

להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו שזהו התענוג האמיתי והעודן הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא, ומקום העידון הזה באמת הוא העוה"ב כי הוא הנברא בהכנה המצטרפת לדבר הזה, אך הדרך כדי להגיע אל מחוז חפצינו זה הוא זה העולם... והאמצעים המגיעים את האדם לתכלית הזה הם המצוות אשר ציונו עליהם האל יתברך שמו... ע"ש.

ומבואר בדבריו כי היסוד והשורש לכל העבודה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו ומהי התכלית בכל עמלו שיעמול תחת השמש. ועוד מבואר, שהתכלית היא להתענג על ה' ומקום העידון הזה הוא העוה"ב - אך כדי להגיע ליעד זה עלינו בעוה"ז לקיים תורה ומצוות.

ולפי זה יוצא שמעלת האדם תלויה בזה עד כמה הוא ממלא את יעודו וחובתו בבריאה - וככל שהוא יותר ממלא את יעודו בבריאה - כך תגדל מעלתו ודרגתו.

אמרו חז"ל (תנחומא וישב ג) מעשה באנטונינוס שבא לקסרין, ושלח

"אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא" (ויקרא יב, ב). אמרו חז"ל: "אשה כי תזריע" הה"ד "אחור וקדם צרתני ותשת עליך כפיך". אמר ר"ל, "אחור" זה יום אחרון "וקדם" זה יום הראשון. על דעתיה דר"ל דכתיב "ורוח אלקים מרחפת על פני המים", זה רוח של משיח. אם זכה אומרים לו, אתה קדמת לכל מעשה בראשית, ואם לאו, אומרים לו, יתוש קדמך שלשול קדמך, עכ"ל.

וצריך ביאור, מדוע אם לא זכה אדם, ולא זיכך גופו וחומר, הוא גרוע מכל הבעלי חיים, וכי במה הם עדיפים עליו, והרי מבחינה חומרית הם חומר גס לא פחות מאדם. ואיך אפשר לקרב אל השכל שאדם שאינו בבחינת 'זכה' גרוע מיתושים וזבובים.

ונראה לבאר ונקדים דברי ה"מסילת ישרים" (פ"א) וז"ל: יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו, ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו. והנה מה שהורונו חז"ל הוא שהאדם לא נברא אלא

המשך בעמ' 28

סגולות חודש ניסן

לקבל (כמבואר בשמו"ר ג, ד), וכימים ההם בזמן הזה מתעורר מדה זו בחודש זה והקב"ה מקיף הישועה לישראל למען יוכלו לשוב ולהטיב דרכם בלי מונע וע"ע בזה בהגש"פ חלקת יהושע עמ"ק ק"ה דברים נפלאים בזה.

לפעול רחמים לכל השנה כולה

בספר "מאור ושמש" פרשת בא (עמ' פ"א בדפו"ח) כתב וז"ל: "לבעבור שחודש ניסן הוא ראש לכל החודשים כמש"כ בפסוק "ראשון הוא לכם לחודשי השנה", וכמו שכל אדם הראש הוא העיקר לכל הגוף כך כל חדשי השנה המה נכללים אחר החודש ניסן דכולא בתר רישא גריד ולואת בחודש ניסן יכולים הצדיקים לפעול רחמים לכל השנה", עכ"ל.

לתקן ברית הלשון

כתב בספר "מנחת ציון" להגר"מ מרימנוב זצוק"ל בדרושים לפסח (בעמ' קמ"ב בדפו"ח) וז"ל: "חודש ניסן מיוחד ומסוגל לתקן השיחה, וכל סיפורי חודש זה יהיו רק לספר תהלות ה' ולתקן ברית הלשון.

הזמן מוכשר לבקש על פרנסה

כתב בספר "תפארת שלמה" מראדמסק (מועדים ע"א רמ"ג) וז"ל: "ולזה הזמן גורם בימי הרצון בחודש ניסן להתפלל ג"כ על פרנסה כמ"ש במ"א (על מה דאיתא בברכות לה, ב) מה שאמר רבא לתלמידיו לא תתחזון קמאי לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי כי היכי דלא לטרדן במזוניכו כולא שתא, דלכאורה תמוה כי תלמידיו של רבא לא היו מעובדי אדמה להיות להם טרדות בחודשים הללו בעסקים הללו, אך הרמז כי ביומי ניסן ותשרי עת לעשות ולבקש ג"כ על פרנסה שלא יהיה להם טרדות כל השנה.

הקב"ה נותן לנו ישועות בהקפה

כתב בספר "אוהב ישראל" מאפסא על מה שאומרים ביוצר למוסף החודש "בחודש אשר בו ישועות מקיפות", ורצונם לומר, שבו מקיף הקב"ה ישועות לישראל אף אם אינם ראויים וכדאמרינן לך, וכמו שהיה ביציאת מצרים שלא היו ראויים מצד מעשיהם לגאולה וגאלם הקב"ה בזכות התורה שעתידים

ישמחו במלכותך שומרי שבת

יזהר בקיום סעודה רביעית

גם סעודה רביעית צריך להזהר בקיומה ללוות המלכה, וגם כן היא כנגד דוד המלך, לפי שדוד המלך ואבות העולם הם ארבע רגלי הכסא (זוהר ח"ב קז, ח"ג רסב) וצריך האדם להשלים הכסא בסעודת דוד המלך.

בעל תשובה יזהר מאוד בסעודות שבת

והנה בעל תשובה צריך לזהר בזה יותר כדי לתקן אשר עוות, כי כל החטאים והעונות רובם ככולם נמשכים מריבוי אכילה ושתייה וסעודות הרשות. ולכן לתקן צריך להזהר בסעודות השבת לקיימן כראוי ושלא יבטל שום אחת מהן.

אכילת שבת מתקנת את חטא הקדמון

ואפשר דהאכילה והתענוג של הימים טובים האלה, הוא תיקון לחטא חוה ואדם שאכלו מעץ הדעת טוב ורע, שאמר הקדוש ברוך הוא התקון לזה הוא שיהיו ישראל מענגים השבתות וימים טובים, ותבוא האכילה הטהורה והמותרת של ימים הקדושים והטהורים, ותכפר על אכילת איסור וטומאה שאכלו חוה ואדם.

(מעגלי צדק אות ת"ת ד"ה חשתי)

התשובה מקובלת יותר ביום השבת

כתב בזוהר הקדוש (ח"ב קלה): ובדברי המקובלים ז"ל (ראה שער הכונות ענין ראש חודש), דביום השבת הרחמים גוברים וכל הדינים מתבטלים ולפיכך אש של גיהנם כבה ביום השבת, לפי שכיון שהדינים מתבטלים, גם האש שבויערת מכוחם מתבטלת וכבה. ולפיכך כיון שסטרא אחרא אין לה שליטה ביום השבת, התשובה מקובלת ביום ההוא, דאין שטן מקטרג שיקטרג עליו. ולפיכך צריך להתעורר בעל תשובה בכל שבת ושבת ולהוסיף תשובה על תשובה, כיון דיום קדוש הוא לאלהינו, בודאי דהתשובה מקובלת ביום זה, דעת רצון הוא. (גנוי המלך, תיקון התשובה אות נח)

לימוד קבלה בשבת מסוגל להשגת האמת

כתבו המקובלים זלה"ה (פרי עץ חיים שער השבת פכ"א) כי ביום השבת בעלי תורה ראוי שילמדו בו דרך האמת מאחר שיום קדוש הוא ויש בו תוספת קדושה מסוגל הוא להשיג דרך האמת.

(גנוי המלך שם אות נט)

בשבת מקבלים חזרה את האורות שניטלו בעגל

בכל ערב שבת חוזרים למשה אלף אורות, ומחזיר לישראל מנדבת לבו האורות שלהם בכל שבת, וזה החזרה שמחזיר לישראל היא מנדבת לבו ומנאמנותו. וזה רמזו במה שאומרים 'שמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו'. ופרוש הדברים כך הוא, 'שמח משה במתנת חלקו', דהינו, היום שהוא יום שבת, המתנה שנתנה לו כבר ונטלה ממנו, שהם אלף אורות, עכשיו חוזרת לו בשבת. וזהו 'שמח משה במתנת חלקו', לפי שהמתנה הזאת שחוזרת לו בכל שבת, חלקו היא כבר, וכשחוזרת לו בכל שבת שמח הוא, והוא מצד אמונתו מחזיר לישראל האורות שלהם.

(פיתוחי חותם, פרשת דברים ד"ה ה' אלהי אבותיכם)

היודע השגחת הקב"ה, ליבו פנוי לקדושת שבת

עיקר השבת הוא שיקבע בדעתו שהוא יום קדוש, והנחילו הקדוש ברוך הוא לעמו ישראל להתענג בו ולעסק בתורתו, והכל תלוי בלב ומחשבה טהורה, ואם הלב פונה לדברי חול, היכן קדושה שורה עליו. ומי גרם כל זאת, הוא בחשבו שרווח הממון תלוי בידי האדם, וחכמתו ובקיאותו וטרחתו היא הגורמת, לפיכך בכל יום מחשבות חדשות מקרוב באו מה לעשות בעסק זה וכיוצא. אבל אם תלה בטחוננו באדון הכל המשגיח על כל פרט ופרט, יודע כי

מה שגזר ה' הוא שיהיה ואין מחשבותיו מועילות לו כלום, ואינו מחשב כי אם בדרכי ה' ובתורתו.

וזהו שאמר הפסוק (שמות לה, ב) ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש, התורה אומרת, אם רצית לקיים שבת כראוי ותחול עליך קדושת שבת, דע לך שהמלאכה שאתה עוסק בימי החול והרווח שאתה מרויח, אין אתה הוא העושה, רק מאליה נעשית על ידו יתברך, כי הוא הגורם והנותן לך כח לעשות חיל, ולפיכך אמר תעשה ולא 'תעשה'. וכשתחשוב כך ותעשה בטחונך בה', אז יום השביעי יהיה לך קודש.

(פיתוחי חותם פרשת ויהקל ד"ה ששת ימים)

אכילה בשבת - כולה קדושה

כתוב בזוהר הקדוש ובדברי רבינו האר"י ז"ל (ספר הגלגולים פל"ח) דכל מה שאוכל אדם בימי החול יותר על קיום הנפש, הכל הולך לסטרא אחרא, משום דימי החול יש בהם שליטה לסטרא אחרא. באמת בשבת, כל מה שיאכל ויוסיף הכל קודש, משום דבשבת מתבטלת סטרא אחרא ואין לה שליטה (זוהר ח"ב קלה:).

(פיתוחי חותם פרשת בשלח ד"ה אכלוהו היום)

שמירת שבת תלויה בששת ימי החול

האדם צריך לשמור קדושת שבת כראוי, כמו שנאמר (שמות כ ח) 'זכור את יום השבת'. חדשות מקרוב באו מה לעשות בעסק זה וכיוצא. אבל אם תלה בטחוננו באדון הכל המשגיח על כל פרט ופרט, ידע כי מה שגזר ה' הוא שיהיה ואין מחשבותיו מועילות לו כלום, ואינו מחשב כי אם בדרכי ה' ובתורתו.

וזהו שאמר הפסוק (שמות לה, ב) 'ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדוש', התורה אומרת, אם רצית לקיים שבת כראוי ותחול עליך קדושת שבת, דע לך שהמלאכה שאתה עוסק בימי החול והרווח שאתה מרויח, אין אתה הוא העושה, רק מאליה נעשית על ידו יתברך, כי הוא הגורם והנותן לך כח לעשות חיל, ולפיכך אמר תעשה ולא 'תעשה'. וכשתחשוב כך ותעשה כך ותעשה בטחונך בה', אז יום השביעי יהיה לך קודש.

(פיתוחי חותם פרשת ויקהל ד"ה ששת ימים)

הכנה בימי החול לשבת קודש.

לא כל אדם זוכה להם, וזכיייתם תלויה בששת ימי החול, דהמקדש עצמו בששת ימי המעשה, ועוסק בתורה לשמה, ומתפלל כראוי, וזהיר וזריז בכל מצוה שתבוא לידו, והכל ביראה ואהבה ושמחה רבה, על ידי זה זוכה לתוספת נפש רוח נשמה בשבת. ועל זה אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ע"ז ג). מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, כל ששת ימי המעשה קרי להו 'ערב שבת', ואומר מי שטרח בששת ימי המעשה שהם ערב שבת כאמור, יאכל בשבת, הינו שיזכה לתוספת נפש רוח נשמה כאמור.

(מעגלי צדק אות ש"ן ד"ה שיברתי)

שמירת שבת משקעת את הקליפות

צריכים בני ישראל ראי ה' והחרדים אל דברו להתחזק ולהתאמץ בשמירת שבת ובקדושתו כראוי, כדי שעל ידי כך תתגלה הארת שבת כהלכתה בלי שום מניעה, ויכנעו החיצונים וישתקעו בתהומא רבא (זוהר ח"ב רג). דהכל תלוי ביד בני ישראל, וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (מדרש תהלים צה, שבת קיח): דאלמלא שמרו ישראל שבת כהלכתה מיד היו נגאלין. והדבר מבואר ונראה, דכיון דביום השבת משתקעת הקליפה והקדושה היא השולטת, אלמלא היה הדבר כראוי, כיון שנשתקעה הקליפה שמה תהיה קבורתה לא תוסיף קום, אבל בעוונותינו הרבים, מאחר שאין שמירה כהלכתה לכן חוזר הדבר חלילה.

(מחשוף הלבן פרשת פקודי ד"ה מזמור הבו)

המשך בעמ' 6

התעורר לשמוע דברי עצמו, שהקב"ה הוא המטריף לכל אדם חוקן. מיד עזב מקומו וחזר לארצו.

נמצא שאף אדם גדול ופרוש לא ישמע מה שפיו אומר, והיינו דאמרינן בקרא "קָרוֹב אֶתָּה בְּפִיהֶם וְרָחוֹק מִפְּלִיתֵיהֶם" (ירמיה, יב, ב), אין לכליות ולב שייכות כלל לדברים הנאמרים בפיו.

אין הדברים נאמרים רק באורח חד פעמי, אלא אפשרי הדבר שכל ימי חיי האדם בעולמו, ידבר ויזמר פסוקי חכמה ובטחון, וכל הפסוקים אין לו קשר נפשי אליהם, ואינו שומע כלל את הנאמר בפיו. יכול להיות מצב בו לא ישמע אדם מה שפיו מדבר, ואילו גוי פשוט כאותו אמגושי ישמע ויראה כי פעלו סותר את דבריו.

ככל שיוסיף האדם לחיות חייו כפי הרגליו המוקדמים, ובאותו זמן יוסיף לומר דברי חכמה ובטחון, תוקבע אף אותה הסתירה בקרבו. ולא ישפיעו דברי החכמה שישמיע על מעשיו והרגליו, ולא ישנה את אורחות חייו.

נקודה זו היא הסיבה המרכזית לאי הצלחת האדם, אף שמן הדין היה שכל הענינים שאדם עוסק בהם ישפיעו עליו, הלא "הקול מעורר את הכוונה", א"כ ודאי כאשר עוסק תמיד בעניני אמונה ובטחון היה צריך להיות מושפע מדבריו, אך כיון שבעצמו אינו שומע מה שמוציא בשפתיו, אין מה שיעורר את נפשו להתעורר ולהתחזק מאותם הפסוקים והכתובים היוצאים מפיו.

ולדוגמא, אף שאומר ג' פעמים ביום "פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון", מ"מ אינו מתחזק בהכרה בהשגחת השי"ת, כי לא שמע באזניו כלל אותו הפסוק, וללא שמיעת האוזן אין דרך השפעה ללב ולמוח.

לעומת זאת, דברי הכפירה וההבל הנאמרים בחוצות, נשמעים אצלו. כי רק לדברי חכמה חסרה שמיעת האוזן. ואילו כח הרע מסוגל לחדור עמוק לתוך אזנו. ומשום כך כוחות הרע פועלים ומתחזקים ומוסיפים כח, ואילו חלק הטוב נשאר ללא שמיעה והאזנה, לכן אין לו תקוה כלל להתחזק ברוחניות.

מפורשים הדברים בדברי רבינו יונה (שע"ת, ב, יב): "עוד אמר שלמה ע"ה (משלי, טו, ל-לא), "מְאֹרַ עֵינַיִם יִשְׁמַח לֵב שְׂמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֵּׁן עֵצָם, שְׂמֵעַת תּוֹכַחַת חַיִּים בְּקֶרֶב חֲכָמִים תְּלִיץ", אכן זה פשר הדבר, העין אבר נכבד מאד כי יראו בו את המאורות המשמחין את הלב, ונכבד ממנו האוזן כי ישמעו בו שמועה טובה המדשנת את העצם שאין בו הרגשה ולא ידושן במאור עינים בלתי בתענוג יתר וכו', על כן הקדים להזכיר אחת ממעלות האוזן בשמוע אל התוכחת, ועיי"ש בארוכה.

גדול כח שמיעת האוזן שבידה לדשן עצם השומע, ובכוחה לשנות את האדם ולהעלותו למעלות עליונות. והיינו דחזינן גבי יתרו חותן משה שבא להתגייר ולקבל עליו עול מלכות שמים. ומפורש בכתוב מה הגורם שהביא את יתרו למעשיו, "וישמע יתרו" (שמות, יח, א) "מה שמועה שמע ובא", יתרו הטה אזנו ושמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. ואע"ג שדוגמת שמיעתו של יתרו, שמעו

הא לך קריב קודמיהון, קריבת לקדמיהון וכאשר הקרבת את המנחה לפניהם, התחילו מתקוטטים ביניהם מי יאכל ראשון מן הקערה] הוה דין אמר אנא איכול קדמאי [זה היה אומר, אני אוכל ראשון], ודין אמר אנא איכול קדמאי [וזה היה אומר, אני אוכל ראשון], קם הדין רבה דהוה ביניהון [קם זה הפסל הגדול שהיה ביניהם] נסב בוקלסא ותברינון [לקח מקל ושבר את שאר הפסלים]. אמר ליה [תרח לאברהם], מה אתה מפלה בי [מה אתה לועג עלי], וידעין אנון [וכי יש בהם דעה ויכולים הם להבין ולדבר ולנוע]. אמר ליה, ולא ישמעו אזניך מה שפיך אומר.

הרי לנו שיתכן מצב בו אין אזניו של אדם שומעות מה שפיו מדבר. תרח אבי אברהם יכול לומר שהפסלים אינם שומעים ויודעים מאומה - ומ"מ הוא משתחוה ועובד לצלמים.

תכונה זו נמצאת אף אצלנו. יכול האדם לחיות חיים ארוכים לומר ולדבר דברים חכמים ונעלים, ואילו לבו רחוק מאד מכל אשר פיו דובר, כי האוזן והפה רחוקים אחד מחבירו, ואין האוזן שומעת כלל, ומשום כך אף המעשה והלב רחוקים ממה שהפה דובר.

אף אנשים גדולים וחכמים יתכן שלא ישמעו כלל מה שפיהם מוציא בשפתותיהם. והיינו דמצינו כאן במדרש "מעשה באדם אחד שהיה יושב ודורש ואמר, אין לך כל נימא ונימא שלא ברא לה הקב"ה גומא בפני עצמו, כדי שלא תהא אחת נהנית מחברתה. אמרה לו אשתו, ועכשיו אתה מבקש לצאת לתור פרנסתך, טוב ובוריך קאים לך, שמע לה ויתיב ליה וקם ליה בורייה". ישב החכם ודרש דרוש נפלא בענין גדול השגחת הבורא יתברך שמוציא כל שיערה ושערה בגומא נפרדת כדי להשאיר מקום מחיה לחברתה. אמנם בנוגע להנהגתו לא שמע כלל מה שהוציא בפיו. ורצה לצאת לחוץ לארץ כדי למצוא לעצמו מקום פרנסה, וכדאיתא באריכות במדרש שם, רק אשתו העירה לו על הפער הגדול בין דבריו לבין מעשיו, והיינו כדאמרינן האוזן רחוק מהפה ויש מצב בו אינו שומע כלל מה ששפתיו מללו.

וכמו כן מצינו במעשה המובא ב"חובות הלבבות" (שער הבטחון, הקדמה): "ונאמר על אחד מן הפרושים כי הלך אל ארץ רחוקה לבקש הטרף בתחילת פרישותו, ופגע אדם אחד מעובדי כוכבים בעיר אשר הלך אליה. אמר לו הפרוש, כמה אתם בתכלית הַעֲרֹזָן וּמַעוֹט הַהֲבֵנָה בעבודתכם לכוכבים. אמר לו האמגושי, ומה אתה עובד. אמר לו הפרוש, אני עובד הבורא היכול המכלכל האחד המטריף אשר אין כמוהו. אמר לו האמגושי, פעלך סותר את דבריך, אילו היה מה שאמרת אמת היה מטריפך בעירך ולא היית טורח לבוא אל ארץ רחוקה כזאת. ונפסקה טענת הפרוש, ושב לארצו, וקיבל הפרישות מן העת ההיא ולא יצא מעירו אחר כך". לא הוסיף האמגושי דברי חכמה אשר לא ידעם הפרוש, כל דברי האמגושי לפרוש היו, אינך שומע באזניך מה שאתה מדבר, ובשעה שהפרוש התעורר ושמע דברי האמגושי, ומכוחם

כן אף שאר אנשי אומות העולם, מכל מקום לא השפיעה עליהם השמועה כפי שהשפיעה על יתרו. והיינו דאמרינן יש השומעים באזניהם ואינה נחשבת לשמיעה כלל.

וראה במדרש (שמות רבה, כז, ט): "שְׁמַעוּ דְבַר ה' [בית יעקב וְכָל מִשְׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל]" (ירמיה ב, ד) וקשה, מפני מה הוזכרו לשונות החיבה 'בית יעקב' ו'בית ישראל' באזהרה זו. ויתבאר בדרך משל למה הדבר דומה, משל למלך שאמר לעבדיו שמרו לי שני כוסות הללו. אמר לו [המלך], הוי זהיר בהם. עד שהוא נכנס לפלטין היה עגל אחד שרוי [נמצא] על פתח הפלטין, נגח העבד [וע"י כן] ונשבר אחד מהם, והיה העבד הולך ומרתית [רועד מרוב פחד] לפני המלך. אמר לו, למה מרתית. אמר, שנגחני עגל ושבר אחר מן שני הכוסות. אמר לו המלך, אם כן דע והזהר בשני. כך אמר הקב"ה, שני כוסות מזגתם בסיני 'נעשה' ו'נשמע', שברתם 'נעשה' עשיתם לפני עגל, והזהרו ב'נשמע', הוי "שמעו דבר ה'". מגלים לנו חז"ל בכוחה של ה'נשמע' לפעול, כפי שפעל כח ה'נעשה', ואף שבמעשה העגל נשבר כח ה'נעשה', מ"מ עדיין כח ה'נשמע' קיים, ומכוחו גרידא יוכל לזכות להגיע לתכלית. ומשום הכי כתב הרא"ש (ארחות חיים, פסקא מד) "שמח בשמעך תוכחה כמוצא שלל רב", אוצרות רבים טמונים במדת השמיעה, כי ע"י שמיעה אחת ויחידה של דבר טוב, יוכל להשיג מעלות ומדריגות שלא יכול לרוכשם אפילו ע"י עמל ויגיעה מרובה, וכח השמיעה עדיף על כח המעשה.

עוד מצינו שם במדרש: "שְׁמַעו וְתַחֲי נַפְשְׁכֶם" (ישעיה נה, ג), [ויש לדקדק, מאחר שכבר ציוה 'הטו אזנכם', מדוע הוצרך לומר שוב 'שמעו ותחי נפשכם'. אלא כוונת הכתוב לומר, שעל ידי 'שמיעה' לבדה אפשר להציל את הנפש ממות לחיים. וראה] היאך חביבים ישראל שהוא מפתה אותם [בפסוק זה לשמוע אליו ולהצילם], אם יפול אדם מראש הגג כל גופו לוקה והרופא נכנס ונותן לו רטיה בראשו וכן בידיו וכן ברגליו ובכל איבריו, נמצא

המשך מעמ' 3

בכל יום צריך לזכור את יום השבת

בכל ששת ימי החול צריך אדם לזכור יום השבת, כמו שכתוב (שמות כ, ה) 'זכור את יום השבת לקדשו', דהיינו שיזכור השבת בכל יום ויום. ובזה יהיה נזהר בששת ימי החול להתעסק במצוות ולהתרחק מן העבירות, כדי שתחול עליו קדושת שבת.

(מחשוף הלבן פרשת קדושים ד"ה קדושים תהיו)

יזהר בכבוד שבת, כי אז השכינה עולה

כתב בזוהר הקדוש (ח"ב רד.) כי בשבת קודש שכינה תתעלה ותתהדר ועולה במעלה יותר, ומצד מעלתה ומנוחתה בשבת נמשך לישראל בניה רוח קדושה (זוהר ח"א מה. ח"ב קלה) ולכן צריך האדם להזהר בשמירת שבת מפני כבוד שבת מלכתא, שיום זה הוא דוגמת יום חופתה.

כל אחד יכול לשמור שבת
והנה אין כל אדם זוכה לתורה ולמעשים טובים, באמת שבת קודש שווה לכל נפש כקטן כגדול שייך לזכרו ולשמרו, לכן בעל תשובה

כולו רטיות. אני איני כך, אלא רמ"ח איברים באדם הזה והאוזן אחד מהם, וכל הגוף מלוכלך בעבירות והאוזן שומעת וכל הגוף מקבל חיים, "שמעו ותחי נפשכם", וכן אתה מוצא ביתרו שע"י שמיעה זכה לחיים" וכו'. והיינו דנתבאר לעיל, יתכן ואין לו לאדם מעשים טובים, וכל ימיו היה מלוכלך בחטא. אך בכח שמיעה אחת לחולל בו מהפיכה גמורה ולהביאו לחיי עולם הבא, נמצא מעתה כי מחובתינו להקנות לעצמו מדת השמיעה, ישמע באזניו מה שמוציא בשפתיו. ובשעה שיקנה מעלת השמיעה, הרי ההצלחה מובטחת לו, הלא נתבאר כמה גדול כח מעלת השמיעה, וכמש"כ הרבינו יונה (שע"ת, ב, י) כי ברגע קטן יצא מאפילה לאור גדול, בשעה שישמע לדברי החכמים ויקבל על עצמו לעשות ולהתנהג כפי שיוורוהו חז"ל ועיי"ש.

וכבר האריך בביאור ענין זה הסבא מקעלם ז"ל, והיה מבאר דברי הגמ' (קידושין, כב, ב) גבי עונשו של עבד עברי נרצע, שלא שמע באזניו כי לי בני ישראל עבדים והלך ומכר את עצמו, ועיי"ש.

עכ"פ העיקר, כי יתכן מצב שאדם דובר דברי חכמה מרובים, ופיו ממלל פתגמי יראה ובטחון, והאמת, אינו שומע כלל מה שמוציא בשפתיו, ואין ללבו שייכות לכל הענינים החשובים הנ"ל. לכן מחובתנו להשתדל לקנות מעלת השמיעה כי בה טמונה כל הצלחת האדם, וכפי שחזינו בדברי המדרש שהקב"ה מפתה אותנו ונתן לנו מעלת השמיעה.

הנה סמוכים אנו לימי חג המצות, נשתדל לשמוע את כל מה שאנו מוציאים בשפתינו בעניני יציאת מצרים וכדומה, ועל ידי זה נזכה לקנות קניני האמונה ויציאת מצרים, וכמו כן נתעורר מחובת אכילת מצה ז' ימים, ומבלעדי השמיעה והזהירות בה נשאר רחמ"ל במצבנו הקודם ללא חיזוק ברוחניות.

הבא לתקן אשר עוות צריך לשמור שבת כהלכתו לפי שבו עילוי השכינה, ובזה ונרצה לו לכפר עליו, ובא הרמז על נכון בראשית ראשי תבות 'בשבת שכינת אל תתעלה יותר'.

(גניז המלך שם)

צריך לחזור ולטבול בשבת בבוקר

כתב רבנו האר"י ז"ל (שעה"כ ענין קבלת שבת), דבליל שבת מקבל אדם נפש רוח ונשמה מצד הלילה, וביום מקבל תוספת נפש רוח ונשמה מצד היום, והיום עדיף מהלילה. ולפיכך כתב (שם דרושי קידוש ליל שבת), אף אם טבל בערב שבת יחזור ויטבל בשחרית, משום דקדושת היום עדיפא.

(גניז המלך תיקון השכינה אות נד)

בשמירת שבת השווה אותנו לכבודו יתברך

בנתינת השבת השווה אותנו עם כבודו יתברך, דכמו שהוא שבת גם אנחנו ציוה לנו להיות שובתים להדמות לו יתברך (ד"ב א כא). וזהו מעלת שבת שגדולה ממעלת המן, דבמן לא נחשבו כי אם כמלאכים, ובשבת נחשבנו דוגמא דכבודו יתברך.

(בגדי השרד ד"ה אילו נתן)

סגולת קריאת פרשת הנשיאים: כתב השל"ה הקדוש במסכת פסחים פרק נר מצוה אות ח' וז"ל: ונראה לע"ד מנהג טוב לקרות בכל יום ויום פרשת הנשיא של זה היום כי כל נשיא ונשיא היה לו סודות גדולות, אשר המשיכו שפע הרוחניות כל אחד לשבטו כל ימי עולם, ולא לחנם כתבה התורה כל שבט ושבט ופרטה הקרבן אע"ג שכולם היו שווים והיה ראוי לומר בקיצור וכן זה הנשיא הקריב וכן זה הנשיא הקריב כן, אלא לכל אחד היה לו סודות מיוחדות ובזה הדרך דרך המדרש לבאר לכל נשיא ונשיא טעם אחר, ובקריאת הפרשה הוא מעורר קדושת היום וכאשר נהגו הספרדים לומר בכל זמן וזמן מזמורים מענינים של יום עכ"ל.

ה' אדר ת"ח: רבי יאשיהו פינטו זצוק"ל בעל פירוש הרי"ף על "עין יעקב" ועוד (פרק א')

לדמשק.

מספריו נדפסו: "כסף נבחר" על התורה "כסף מזוקק" דרושים על התורה, "כסף צרוף" על משלי, "כסף נמאס" על איכה (לא נדפס), "קבוצת כסף", קיצור דיני נשים, ודיני ממונות שו"ת "נבחר מכסף".
ביותר נתפרסם פירושו על ה"עין יעקב" מאור עיניים וצוין בשם "פירוש הרי"ף" עליו כותב החיד"א: בכל הארץ יצא קו תהילתו ואורו על כנפות האר"ש.

(חכמי ישראל / הלחמי, דוד בן שמואל)

מגדולי התורה הספרדיים, תלמידו המובהק של רבי יעקב אבולעפיה ומוסמך על ידו מכוח הסמיכה שנתחדשה ע"י ר"י בירב. כתב הסמיכה נדפס בספרו "כסף נבחר". הצטיין בדרשותיו ועל ידו זכה לשם עולמי, כדרשן מובהק. היה מקובל גדול, מחותנו של המקובל רבי חיים ויטאל. בנו של רבי חיים ויטאל, רבי שמואל היה חתנו. אחרי פטירתו של רבי חיים ויטאל, נתמנה הצדיק הנשגב זצ"ל כאב"ד בדמשק וחלב. בשנת שפ"ה עלה לצפת והתיישב בה אולם מסיבות משפחתיות נאלץ לעזוב את צפת ולחזור

מוצא המשפחה ובית אביו

מוצאה של משפחת פינטו מפורטוגל. בניה היגרו או גורשו ממנה והתיישבו במרוקו, הולנד, מצרים, תורכיה וסוריה.
רבי יוסף פינטו מגולי פורטוגל הגיע בשנת הת"ז לדמשק והתיישב בה. היה עשיר מופלג והרבה להיטיב עם הנזקקים. יש סוברים שהוא אביו של רבי יאשיהו. יותר מסתבר שרבי יאשיהו היה נינו של רבי יוסף זה, ואביו של רבי יאשיהו שגם הוא היה יוסף, היה נכדו של רבי יוסף פינטו שהגיע מפורטוגל לדמשק בשנת הרנ"ז. בראשית המאה ה-טז ישב בדמשק רבי כלב פינטו שהיה לא רק אחד מראשי המדברים בקרב הספרדים בבירת סוריה, אלא דברו נשמע גם בצפת. רבי יוסף צייאח כותב עליו: "איש עומד בפרץ להצילם (את היהודים) מידם (של הגויים) בהיות לו יד ושם בגדולים שרים ושופטי ארץ". נראה שנפטר בדמשק סמוך לשנת הש"ל.
רבי יוסף פינטו, אביו של רבי יאשיהו, היה צעיר מכלב פינטו. רבי יאשיהו קורא לאביו תמיד בשם "הגביר" וכפי שכתב בשער ספרו הראשון "כסף נבחר" דמשק השס"ה (או שס"ו): "כהר"ר יאשיהו בן הגביר נבון ומעולה נודע בשעריה בכתבו ועטו כ"ר יוסף פינטו ז"ל. ובהקדמתו לספרו "כסף נבחר" (ויניציאה שפ"א): "אמר הצעיר יאשיהו בן לאדוני אבי מורי אבי הרועים איש חיל רב פעלים בא באנשים חכם חרשים, נישא, ומאוד נעלה לשם ולתהילה הח"ר (החכם רבי) יוסף פינטו זלה"ה (זכרו לחיי העולם הבא)".
נמצאנו למדים, כי אביו, רבי יוסף, היה מגבירי העדה ונכבדיה, פעיל ציבור (כפי שנאמר: "בא באנשים"), ומן הסתם היה מוכר וידוע בקהילתו קהילת דמשק בתור "איש חיל רב פעלים".

ראשית לימודו

בהקדמותיו לספריו מודה רבי יאשיהו לאביו על אשר מנעוריו גידלו וחינכו על ברכי תלמידי-חכמים, ועל כי במשך כל השנים תמכו ועזרו לשבת על התורה והעבודה. בהקדמתו ל"כסף נבחר" הוא כותב: "...אשר בדרך אמת הנחני ומעיל צדקה יעטני כי מנעורי גדלני בין ברכי החכמים הרמים לשמוע בלימודים פיקודי ה' הנחמדים מזהב ונס פנינים... יגע בי כמה יגיעות בגופו ובממונו כי היה בו מדעת קונו וילמדני בדרך בינה וינחני באורח הנכונה ויתן בפי יערת דבש מתוק לנפש ומרפא לשון המשנה... ערוכה ושמורה על דל שפתי כאשר צוני ה' אלקי... וזכיתי ללמוד שיתא [שישה] סדרי משנה... ויתמוך אבי את ידי עלי לתמכה ולסעדה לגמרה של תורה בכל עוז ותעצמות לאכול מפריה ולשבוע מטובה... ומכל מלמדי השכלתי בחרתי הסתופף בצל כנפי שוחרי תורה ולומדיה... ואני יוצא ובא, מרבה בישיבה ומתאבק בעפר רגליהם...".

מורו ורבו - רבי יעקב אבולעפיה

מורו היה רבי יעקב אבולעפיה, בן בתו של רבי יעקב בירב, מייסד הסמיכה בצפת, תלמידו של רבי שלמה אבסבאן, חבירו של רבי יום טוב צהלון מנעוריו שאליו כתב: "וכ"ת (וכבוד תורתו) יודע שהיינו

לומדים בישיבת מורנו הרב ז"ל שמנעורי לא דברתי גבוהה", ומהריט"ץ השיב לו: "כי אנשים אחים אנחנו, חברים מקשיבים זה לזה מנעורינו וגם עד זקנה ושיבה אלקים אל יעזבינו".

בשנת השנ"ג היה רבי יעקב בדמשק וכהן כרבם של קהל הספרדים בעיר. אחר חזר לצפת ונסמך על-ידי רבי יעקב בירב השני, נכדו של רבי יעקב בירב, וידוע שהיה בצפת בחודש אב השנ"ט.

רבי יעקב אבולעפיה היה בין שבעת "המוסמכים" של רבי יעקב בירב, וכך הם כותבים לרבם-מסמיכם: "אנחנו הח"מ (החתומים מטה) המוסמכים מפי הרב המוסמך מוהר"ר יעקב בירב נ"י (נרו יאיר) כאשר כתב בידינו, קיבלנו על עצמנו שכל ימי הרב יעקב המסמך לא נוכל להסמך שום אדם, כי אם בחבורת הרב המסמך, ואם נסמך שום אדם שלא בחברתו, הרי הסמיכה היא בטלה ואין בה ממש, וקבלה זו קיבלנו עלינו בביטוי שפתיים, יום ישישי "בך יברך ישראל" לחודש מנחם (שנ"ט) וקים. משה גלאנטי, אלעזר אזכרי, משה בירב, אברהם גבריאלי, יו"ט צהלון, ח"א רופא, יעקב אבולעפיה".

רבי יאשיהו פינטו כותב על מורו בהקדמתו לספרו "כסף נבחר": "והיה האות הזה לזכרון האשל הגדול... החופף עלי כל היום ואהיה שעשועי יום יום, הוא הנשר בעל הכנפים רב הנוצה אשר על שכמו המשרה, החכם השלם מאורי ומורי הרב המוסמך כמהר"ר יעקב אבולעפיה נר"י (נטריה רחמנא ופקייה), אשר הגדיל לעשות חסד עמדי מעודי ואהיה אצלו אמון בצל כנפיו ואברתו לחזות בנועם אור פניו... וינחני במעגלי שבילי חכמתו ויורני עוצם פלפולו ונרו ובחלו...".

פעמים רבות מזכיר רבי יאשיהו את רבו בספריו, והחידושים ששמע מפיו, ואילו רבי יעקב הוא המסכים היחיד על הספר "כסף נבחר" ומעיד שם על תלמידו: "...זה דודי וזה רעי בחירי רצתה נפשי, החכם השלם המחבר נר"ו לא ימיש מתוך אהלי, מיום דעתי אותו הר סיני ועוקר הרים, לן בעומקה של הלכה, דינא הוא ונחית לעומקא דדינא, כל מן דין סמוכו לנא, יורה יורה ידין ידין...".

אחרי פטירתו של רבי יעקב בירב השני הסמך רבי יעקב אבולעפיה את רבי יאשיהו ואת בנו, רבי חיים אבולעפיה. מניחים שרבי יאשיהו נסמך בשלהי שנת השע"ז או בראשית השע"ח. שני המוסמכים הללו היו בדמשק, ואף כי אין סמיכה אלא בארץ-ישראל, אין זה קשה מאחר שחכמי דמשק היו מגיעים לעתים קרובות לארץ-ישראל. רבי יאשיהו היה עוד קודם לכן בארץ-ישראל, בשנת השע"ד, וכך היה הולך ובא.

רבי יאשיהו - רב קהילת דמשק

בספרים הראשונים שהדפיס, אין רבי יאשיהו מוזכר "כרב מוסמך". כך ב"כסף נבחר" מהדורת דמשק השס"ה ומהדורת ויניציאה השפ"א, ורק בספרים הבאים מוזכר בתואר חשוב זה. למשל, בשער ספרו "כסף מזוקק" נאמר: "...מעלת הרב המוסמך כמוהר"ר יאשיהו נר"ו, ובספרו "מאור עינים" (ויניציאה הת"ג) מוזכר: "...מהאשל הגדול מעלת הרב המוסמך...".

נראה שרבי יעקב הסמיכו, ורבי יאשיהו קיבל את מקומו כרבה של קהילת דמשק, או שירש את רבי חיים ויטאל ברבנות דמשק לאחר פטירתו של הלה בשנת הש"פ.

את ספר הדרוש הראשון שלו, "כסף נבחר", כתב כאשר עוד היה תלמיד בבית מורו, וכפי שכתב בהקדמה: "לחדש חידושים ופטורי ציצים... ואשמח כי רב חילי וכביר מצאה ידי בקשתי ועטי אשר אתי ואתנה על לבי לבררם ולחברם הדרושים נדרשים לכל חפציהם על סדר המקרא מדי שבת בשבתו..." ונראה שעוד קודם להיותו רב הקהילה היה דורש בבית-הכנסת מדי שבת בשבתו. לאחר שמסר את ספרו "כסף נבחר" לדפוס בוויניציאה, החל לעבוד על ספרו השני "כסף מזוקק", ומסתבר שהיה זה כאשר כבר שימש כרב בדמשק, וכפי שהוא כותב בהקדמה שם: "...וביום השבת אערוך לפני ה' שולחן נגד שוררי השרים הישרים בלבותם בקהילה המהוללה לתהילה פה דמשק, כי יבא אלי העם לדרוש לעת מנחת ערב מדי שבת בשבתו מאשר חנני ה'. שם אתן את דודי לדבר דבר והיה פריי למאכל... במילי דאגדתא, וזכות הרבים..."

"ותשלם המלאכה... בחודש זיו ס' (סימן) לשנ'ה לפרט קטנה. בעיר עדינה קריה נאמנה היא העיר הגדולה לאלקים אשר שם שם חוק וגבול נחלתו דמשק מנוחתו ושם הנחני ה' והפרני וכבוד ועוז אזרני ועטרת זהב עטרני בתורה וגדולה ולתפארת ולתהילה".

רבי יאשיהו עולה ארצה כדי להתיישב בצפת

לא ידוע, מדוע החליט רבי יאשיהו לעזוב את כס רבנותו בדמשק ולעלות לצפת. יתכן שהיה זה בגלל בנו רבי יוסף, שהיה חכם ובקי, וכעדות אביו עליו בהקדמתו ל"כסף מזוקק": "ויתן לי בן חכם, בן פורת יוסף מאסף רוח חכמה... יוסף חכמה ודעת על בני גילו... נכנס בחדרי חדרים לבוא אל מקדש מדרשי האגדה". יתכן שרצה לשבת עם בנו בארץ-ישראל ודווקא בצפת, משום שחשב, ששם יוכל בנו לעלות במעלות החכמה והיראה. "...אז אמרתי אעלה אל הר ה' על אדמת הקודש בעיר שחברה לה יחדיו, תורה וקדושה, בארץ הקדושה צפת תוב"ב (תבנה ותכונן במהרה בימינו) ושם אתן את דודי, ואני ובני נעבוד את ה' ויהי כן עלינו ונשב מושב אלוקינו במקהלות קדושים חברים מקשיבים כולם ברוכים..." (שם, בהקדמה). ואכן רבי יאשיהו עלה עם בנו לצפת, ואולם לא ארכו הימים ובנו נפל למשכב ונפטר מן העולם.

"...ויהי ה' את יוסף ויהי מצליח בכל אשר ישכיל... הולך עם הישר בספרי הפוסקים והדינים ויהי לשר, ולא אץ לבוא כיום תמים כי לתקופת הימים הרס ה' בעברתו והעלה עליו חמתו כי פקד על אפיו... נפטר והוא בן כ"ד שנים... ואני בוכה ומתאבל בכל יום ושעה כי לא ננעלו שערי דמעה... ופלאים ירדתי..." (שם, בהקדמה).

רבי יאשיהו שב לדמשק וחזר לשבת על כס הרבנות כלפנים. מתקופה זו ועד לפטירתו בשנת הת"ח הוא עונה על שאלות רבות בהלכה, כמובא בספרו "נבחר מכסף", וגם כותב את ביאורו לאגדות חז"ל שב"עין יעקב", וקוראהו "מאור עינים" (ויניציאה ת"ג). ביצירתו זו הוא מוצא נחמה על פטירתו של בנו וכפי שהוא כותב בהקדמה לספרו זה - "אז אמרתי תנחמני ארש"י ברצות ה' דרכי ואשיבה רגלי את העדות והתורה לעבדה ולשומרה ואשתעשע יום יום בתנחומי התורה המה ינחמוני מעצבות ויגון".

בנו - רבי דניאל פינטו

בנו דניאל נולד בדמשק. לאחר פטירת אביו בשנת הת"ח יצא עם בני ביתו להתגורר בארם-צובה, והיה שם אחד מרבני העיר. חיבר ספר דרושים בשם "לחם חמודות", ואולם הספר לא נדפס ונותר בכתב-יד. נפטר בארם-צובה. על ציונו נחקק: "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, טוב סחרה מסחר כסף נבחר וכסף מזוקק, ודניאל על לביתה בית מועד לכל חי, לחם חמודות לא אכל החה"ש (החכם השלם) כמהר"ר דניאל פינטו ז"ל. יום ו' טוב אב שנת אמ"ת לפ"ק."

ספריו:

1. "כסף נבחר". דרושים לכל חפציהם בזמניהם ובמועדיהם. ועליהם נוסף מילות לשאלות ושמוחות בשיחות נכוחות... 2. "כסף מזוקק". בספר זה הביא המחבר קכ"ה דרושים. בשונה מ"כסף נבחר" הדרושים כאן קצרים יותר, ואולי משום כך רבים יותר. על טיבו של הספר הוא כותב: "...נכנס בחדרי חדרים לבוא אל מקדש מדרשי האגדה לברכם ולבארם ידו הדה, ובעבור תהיה לעדה... בדברי המדרש, וילמד סתום מן המפורש...". אמנם הדרושים הם על סדר פרשיות השבוע, ואולם לעתים די קרובות הדרשה רחוקה מענייני הפרשה. בדרך כלל עוסקות הדרשות בענייני מוסר: ענייני אמונה ובטחון בקב"ה, מעלת הצדיקים, מעלת עם ישראל בין האומות, חסדו של הקב"ה עם בריותיו, מטרת האדם בעולמו, נסי ה', מעלת התורה ומשפטיה, שכר ועונש, מצוות הצדקה והחסד, מעלת התשובה ומעלתם של מחזיקי התורה, ועוד. גם בדרשותיו ב"כסף מזוקק" מביא המחבר מפירושיהם של מפרשים אחרים, ואולם כאן מופיעים בעיקר מובאות ופירושים מספר הזוהר, מספרו "כסף נבחר", ממורו ורבו רבי יעקב אבולעפיה ומעט משאר המפרשים כמו ראב"ע ורבי משה אלשיך. וכן הוא מצייין: "עוד בארתי הכתובים האלו בספר 'כסף צרוף' ביאורי למשל"י. הרב משתמש במובאות רבות מן המקרא ומן המדרשים ועליהם הוא מקשה ומתרץ ובסופו של דבר מביא את דעתו. גם יש שימוש בנוטריקון ובמדרש אותיות. 3. "מאור עינים". הוא פירוש חדש על ספר "עין ישראל" - אגדות הש"ס [שהוא בעצם ה"עין יערב" המוכר לנו]. בהקדמתו כותב המחבר, כי יצא למלאכה זו, מלאכת הפירוש לאגדות חז"ל, לאחר מותו של בנו יוסף בצפת. "...אז אמרתי תנחמני ארש"י ברצות ה' דרכי ואשיבה רגלי את העדות והתורה לעבדה ולשומרה ואשתעשע יום יום בתנחומי התורה, המה ינחמוני מעצבוני ויגוני... במילי דאגדתא המושכת לבו של אדם ולהשכיל להטיב בטוב טעם ודעת אבינה לאחריתם... וללבן כמה וכמה ממדרשי חז"ל בעיון נמרץ כפי מה שחנני קוני והם בכתובים בספרי הכסף הנבחר והמזוקק אשר יסדה ידי ובאו אל הדפוס..." ובהמשך דבריו כותב המחבר על דרכו בפירוש זה: "...ואנכי הרואה ישבתי בפתח עינים לבאר היטב מהני מילי מעלייתא דאגדתא בחדושי דברים מיוסדים על אדני העיון בדקדוקים דקים בפשט ובאגדה גם דברי מורנו רש"י ז"ל ובדברי התוספות והיו למאורות לנו לעיניים. על כן קראתי שם הספר הזה מאור עינים כי מתוק האור וטוב לעינים, "עין יעקב" ו"עין ישראל". 4. "נבחר מכסף". שאלות ותשובות על סדר ארבעת הטורים. הספר מחולק לארבעה חלקים, על פי סדר ארבעת הטורים. בחלק אורח חיים נמנים עשר תשובות, בחלק יורה דעה חמש-עשרה תשובות, בחלק אבן העזר - חמישים ושתיים תשובות ובחלק חושן משפט - ארבעים-ושש תשובות, בסה"כ מאה-עשרים-ושלושה סימנים, 5. "כסף צרוף". ביאור על ספר משלי. בספר מובאים פסוקים ממשלי כשהם מנוקדים, ועליהם פירושו באותיות רש"י. בשונה מפירושו לספרי החומש, צמוד כאן הפירוש לפסוקים, ורק לעתים מביא המחבר מדרשים או מובאות אחרות, לשם ליבון הענין ולפירושו ובכדי שיקל על הקורא להבין את דבריו. 6. ספר "הרי"ף", חלק שני על עין יעקב.

ספרים שנותרו בכתב-יד: א. ספר "כסף נמאס", פירוש על מגילת איכה. ב. "קבוצת כסף", קבוצי הלכות ודינים.

רבי יאשיהו נפטר באדר הת"ח. שנה לאחר פטירתו נשא עליו חתנו, רבי שמואל ויטאל, בנו של רבינו חיים ויטאל, תלמיד האר"י הקדוש, דברי הספד. היה זה בחודש אדר הת"ט, ונושא הדרשה היה "ותכל כל עבודת משכן אוהל מועד ויעשו בני ישראל ככל אשר ציוה ה' את משה". על ציונו חקוק: "אם תשאלו אנשי קריה, ציון הזה למי נהיה, אבן מקיר תזעק אויה, להרב מהר"ר יאשיהו פינטו זלה"ה ת"ח [זכרו לחיי העולם הבא, שנת הת"ח]. (מתוך "ארוזי הלבנון", גדולי רבני סוריה ולבנון")

כ"ז אדר א' תרל"ה: הגאון רבי יוסף שאול ב"ר אריה לייבוש הלוי נתנזון זצ"ל בעל "שואל ומשיב"

ר' יעקב אורנשטיין בעל 'שועות יעקב' שישב על כסא הרבנות בלבוב אחרי אביו.

הני תרי גיסי

רבנו שהיה בן עשירים תלמיד חכם בן תלמיד חכם נכנס אחרי חתונתו לבית עשירים והכיר תלמידי חכמים שכל ההווי שלהם היה תורה, בבית חותנו הכיר רבנו את גיסו הג"ר מרדכי זאב איטינגא זצ"ל שהיה קשיש ממנו בשש שנים, גם הוא גאון בתורה ושני האברכים הגיסים התיידדו, ובמשך שנים רבות עסקו שני הגיסים יחד בתורה וחדשו חדושים נפלאים וכתבו שו"ת ביחד, בתקופה זו היה רבנו צעיר כבן 17, שנת תקפ"ז היא השנה הראשונה שבה התחיל לכתוב את התשובות ביחד עם גיסו הג"ר מרדכי זאב איטינגא, "והני תרי גיסי" או כמו שכתבו עליהם בתקופה היא "שני צנתרות הזהב" התחילו ביחד לכתוב חדושי תורה ושו"ת לגאונים שבזמנם.

שו"ת הללו שכתבו שניהם ביחד נדפסו בסוף הספר "ים התלמוד", התשובה הראשונה היא לרבי מרדכי בנעט, שתי תשובות לרבי עקיבא איגר, שתי תשובות לחתם סופר, תשובה אחת לרבי צבי הירש באב"ד אבד"ק באנהייט.

ההתחברות הזאת של "הני תרי גיסי" הגאונים שישבו ועסקו בתורה התקיימה עשרות בשנים, שניהם לא היו רבנים, והתפרנסו ע"י נשותיהם שעסקו במסחר, וגם מן הירושה שקבלו מאביהם הגביר הג"ר יצחק אהרן איטינגא, ובשנת תקפ"ט התחילו לסדר ספר שני בשם "מגן גבורים" על טושו"ע או"ח, ובשנת תקפ"ט קבלו את הסכמת החתם סופר זי"ע שכותב: "ברוך יאמר לעומת מחברת רועים אהובים שני רעים הביבים עלה לשמים שיאו של כל אחד ואחד, ויגדל עד לעבים, הלא הם הרבנים הגדולים, החריפים בספירים מעולפים". ובשנת תקצ"א כשעבר בלבוב הג"ר יעקב מליסא בעל ה'חוות דעת' נתן גם הוא את הסכמתו. והשלישי שנתן הסכמתו היה הג"ר עקיבא איגר מפוזנא שכותב: "הי שלום בארמנותיכם להנהי תרי גיסי האפרתים כבוד ידידי הרבנים המופלגים המאורות הגדולים חריפים ושנונים".

בשנת תקצ"ט הוציאו את הספר השלישי "מאירת עינים" על הלכות בדיקת הריאה, גם על ספר זה נתנו הסכמות הג"ר עקיבא איגר, והג"ר נחום טרייביש מק"ק ניקלשבורג. בהקדמה כותבים שני הגיסים שקראו את הספר "מאירת עינים" כי הגמרא בחולין (דף טו.) אומרת למה נקרא שמה ריאה שמאירה את העינים.

הספר הרביעי שכתבו הגיסים ופרסמו יחד הם הגהות ותקונים להגהות של הג"ר מרדכי יפה בעל ה'לבוש' על הש"ס. הספר החמישי שכתבו הגיסים ביחד הם "מעשה אילפס" הגהות על הרי"ף והמרדכי ונדפס ביחד עם הרי"ף בש"ס וילנא. הספר השישי שהתחילו לעסוק בו ביחד הוא "נר מערבי" על הירושלמי שהוא כעין 'מסורת הש"ס' ו'עין משפט' בש"ס בבלי.

הג"ר מרדכי זאב נפטר בשנת תרכ"ב, בנו הג"ר יצחק אהרן המשיך לכתוב לבדו שו"ת, ובספרו שו"ת 'מהרי"א הלוי' שיצא אחר פטירתו נמצאות תשובות שכתב החל משנת תרכ"ג והוא נעשה רב בלבוב בהיותו כבן 61 אחרי הג"ר צבי הירש אורנשטיין וישב על כסא הרבנות ג' שנים מתרמ"ח עד תרנ"א, גם אותו מזכיר דודו - רבנו בשו"ת שלו.

חמשים שנים רצופות ישב רבנו בלבוב משנת חתונתו בתקפ"ה ועד יום פטירתו בתרל"ה. תקופה זו היתה רבת חליפות ותמורות בחיי הקהילה שם. כשבא רבנו אל לבוב בשנת תקפ"ה ישב שם

אלה תולדות

הגאון הגדול רבי יוסף שאול הלוי נאטנזאהן זצ"ל נולד בשנת תק"ע בברעזאן לאביו הלמדן הגביר ר' אריה לייבוש זצ"ל בעמ"ח שו"ת 'בית א-ל', ולאמו הרבנית מרת חנה ע"ה בתו של הרב דב בעריש הלפרין זצ"ל. משפחת נאטנזאהן היתה מן המשפחות העשירות בפולין והיתה עתירת יחס ולמדנית, היא מתייחסת לחכם צבי לב"ח למהרש"א לרמ"א, רבנו עצמו מזכיר את יחוסו: "אני תהלה לא-ל חוטר מגזע קודש אבני שיש טהור ותפלתי שגורה בפי לעלות על במתי אב עקבות אבותי הק' אשר בארץ, גודרים גדר ועומדים בפרץ".

רבנו נקרא על שם דו"ז הגאון ר' שאול אבד"ק אמשטרדם וכמו שכותב רבנו עצמו בספרו שו"ת "שואל ומשיב" (מהדורא רביעא ח"א ס"ו ט) "והנה דו"ז הגאון מוהר"ר שאול אבד"ק אמשטרדם אשר על שמו נקראתי".

בצל אביו רבי אריה לייבוש זצ"ל

אביו ר' אריה לייבוש שהיה גדול בתורה ובחכמה, חינך את בנו העילוי לתורה, ורבנו "המשיב" הגדול ביותר בדורות האחרונים התחיל לכתוב חידושי תורה בעודו נער, וכך כותב רבנו בהקדמתו לספרו "יד שאול - ויד יוסף", על אביו ואמו: "אדוני אבי הגאון מו"ה אריה לייבוש נ"י הרועה אותי מעודי ויאציל עלי מזיו חכמתו וישקני מנחל וכו' עם אמי מורתי הצנועה הצדקה מרת חנה תחי". השפעה גדולה השפיע עליו גם סבו אבי אביו הרב הגדול ר' יצחק נאטנזאהן שהיה עשיר כל ימיו ולא רצה להשתמש בכתר רבנות, ופעמים רבות מצטט רבנו את סבו זה בספריו, וכאמור לעיל היתה השפעה גדולה עליו גם מסבו אבי אמו הרב הגדול הצדיק ר' דב בעריש היילפרין. אולם יותר מכולם השפיע עליו אביו הלמדן והסוחר שלא רצה להיות רב כל ימיו ועסק בעיקר בתורה וגם קצת במסחר, אביו היה בעיני בנו סמל השלימות איש האשכולות וכל ימי חייו היה קשור באביו.

אביו זכה לראות בגדולת בנו, הוא נפטר בשנת תרל"ג שנתיים לפני פטירתו של בנו הדגול, על אישיותו המוסרית אפשר לראות מהמכתב אשר כתב לבנו, לאחר הסערה שקמה נגדו בגלל ההיתר שנתן ל"מצות מכונה" וז"ל: "בני ידיד נפשי: בטח בד' ובצדקת אבותיך הק' זל"ה ובזכות התורה אשר עמלת בה מעודך עד היום הזה כי לא יאונה לך כל און וכל לשון קמה אתך למשפט תרשיע, תודות לד' הנך גדול ונודע בישראל לגאון ולתפארת, אב"ד ור"מ בעיר הגדולה לאלפים קרית לבוב יצ"ו רבתי בכל מדינות גליציה, ואת אשר יצא מאתך ומב"ד הצדק וכו', אחרי העיון והבחינה היטב תשקול במאזני הצדק והשכל עפ"י התורה והמצוה הוא למשפט תקום וכל כלי יוצר עליך לא יצליח", ולהלן מבקשו: "השמר השקט וחדל לך מקנאה חמת גבר ריבך ריב בצדך ויזר אך בקלון אנשי ריבך לא תתהדר, ח"ו מהעלות על ספר דיבה צידה וחרפות לא נאוה הוא לגבר חכם בעוז אשר ת"ל הוקם על בישראל וכו', ד' ילחם לך ואתה תחריש חזק ואמץ".

פרק האיש מקדש

בשנת תקפ"ה במלאת לרבנו כשש עשרה שנה השיאהו אביו עם בת גילו הרבנית מרת שרה אדיל ע"ה בתו של הג"ר יצחק אהרן הלוי איטינגא מלבוב, שהיה גביר למדן וגם בעל יחוס גדול, מצאצאיו של הגאון ר' חיים יודא סג"ל איטינגאה רב ור"מ בלבוב בימי ה'חכם צבי' ופני יהושע'. הג"ר יצחק אהרן הנ"ל היה חתנו של הגאון ר' מרדכי זאב אורנשטיין אבד"ק לבוב וגיסו של הגאון

ויורש גיהנום, כמו אחד שהיה מאכיל את אביו תרנגולות פטומות פעם שאלו אביו מנין יש לו תרנגולות אלו? השיב לו הבן, אכול ושתוק, כי גם הכלבין אוכלים ושותקים, איש כזה אף שמאכיל את אביו תרנגולות פטומות - הריהו יורש גיהנום. ומאידיך יש אדם שקושר את אביו לריחיים לעבוד בהם ובכל זאת יורש גן עדן, כמו פעם היה צו המלך לקחת מכל בית איש אחד לעבודת המלך, אמר הבן לאביו, אבא, הכנס לעבוד בריחיים במקומי ואני אלך במקומך לעבוד בעובדת המלך, כי בעבודת המלך אם ירצו לבזות או להכות מוטב שיכוני ויבזוני אותי ולא אותך, והנה בן זה שקושר אביו לריחיים בכל זאת יורש גן עדן, וכן הוא הענין גם כאן - מוסיף רבנו ומסביר, הפתי הרואה בחברו דבר מה שאינו לפי רוחו אזי הוא מיד מגנה את חברו וקורא תגר עליו, אבל המשכיל מצדד בזכותו ומבין את טבעו של חברו שעל פיו הוא פועל, ולזאת התכוין רש"י ז"ל באמרו שיודע להלוך כנגד רוחו של כאו"א ויבין דרכו של כל איש ואיש לפי מה שהוא ("דברי שאול" מהדררא תניא עט' עה).

סגולה זאת שיוכל להלוך כנגד רוחו של כל אחד וחד היתה מיוחדת לו לרבנו וכשנעשה רב בלבוב ידע להתהלך עם אנשי קהילתו כולם, הלומדים והחסידים, המשכילים ופשוטי עם וע"כ זכה להערכתם ולהערצתם, והיה אהוב ומקובל על כל שכבות העם, ולא רק חכמי היהודים היו מרבים בשבחו של הגאון הזה אלא גם מפי חכמי הגויים נשמעו דברי שבח עליו.

לא היה בלבוב ענין קטן או גדול אשר רבנו לא לקח בו חלק פעיל, גם על עניני הצדקה השגיח, הוא יסד בשביל עניים מטבח צבורי בשם "בית לחם יהודי" ואת הכסף להחזקת המוסד הזה היה מקבץ אצל עשירי המקום, ולא פעם היה מכתת את רגליו בעצמו למטרה זו אף כי היה איש חולני כל ימיו. רבנו היה גם מתומכיו של בית החולים היהודי בלבוב, וכשנתארגנו שנים עשר הגבאים של בית החולים מעשירי לבוב לחפש אמצעים להספקת צרכי בית החולים הזה הזמינו גם את רבנו לשיביה והוחלט שם שרבנו יפנה בדרשותיו אל הציבור שיעניקו מנדבת ידם להחזקת הבית חולים. במשך חמשים שנות שבתו של רבנו בלבוב נעשה הוא וקהלתו דבר אחד שכמעט וקשה להפריד ביניהם, מיום בואו לעיר לבוב בשנת תקפ"ה הוא הלך והשתלב בחייה של הקהילה, עד שבמשך הזמן נבחר להיות מנהיגה הרוחני, ולא של קהלת לבוב בלבד, אלא של כל יהדות גליציה וגם מעבר לתחומי מדינה זו, ביתו היה לא רק בית ועד לחכמים, אלא בית לכל יהודי ויהודי שהיה זקוק לעצה ועזרה, כל שאלה ובעיה בחיי היהודים בימים ההם לא נפתרה מבלי שתקבל את הכרעתו והסכמתו של רבנו, כמעט שום ספר לא נדפס בתקופה ההיא מבלי לשאת בראשו את דברו של גאון הדור "שר המסכים" - כנוהו, ולא לחינם כי מאות ספרים שנדפסו בימיו נושאים את כתב הסכמתו בראשם, וגם הערות מחכימות לדברי המחבר בפנים הספר.

פוסק הדור

יחיד ומיוחד היה רבנו בין אחרוני הפוסקים בפסקיו ע"פ התנ"ך, ואם רוב הפוסקים בנו את פסקיהם על התלמוד ופסקי הלכות שלאחריהם הרי רבנו היה בונה את פסקיהם רבות פעמים על התנ"ך, הוא מסביר את גישתו לתנ"ך (בספרו "דברי שאול" על אגדות למס' ברכות דף כח): ואומר: הגמ' אומרת בברכות (דף כח): מנעו בניכם מן ההגיון, ופירש"י שהכוונה למקרא, ומקשה רבנו הלא המדרש (בס' כי תשא מא) אומר מה כלה זו מקושטת בכ"ד קישוטין כך ת"ח צ"ל זריז בכ"ד ספרים, וא"כ לפי המדרש צריכים ללמוד מקרא, אלא מתרץ רבנו, אימתי נקרא קישוט? כשאדם לבוש המלבושים הדרושים ואח"כ מתקשט בכסף וזהב לנוי, אבל מי שילך קרוע ובלוא ויתקשט בעדיים אין זה נקרא קישוט כי אם נוולה היא לו, ולכן ת"ח שיש לו יד ושם בתלמוד צ"ל מקושט בתנ"ך שהם כ"ד

על כסא הרבנות הג"ר יעקב אורנשטיין בעל הישועות יעקב' ואף שהמשכילים היו כבר בתקופה זו כח גדול בקהלת לבוב, בכל זאת היתה ידם של המשכילים על התחזונה כל עוד על כסא הרבנות ישב הג"ר יעקב אורנשטיין, הוא נהל את רבנותו ביד רמה ובשנת תקע"ה הטיל "חרם" על המשכילים. משנפטר בעל הישועות יעקב' בשנת תקצ"ט הרימו המשכילים ראש, השלטון בקהלה עבר לידיהם, בשנת תר"ב בטלה הממשלה את הבחירות לוועד הקהלה ומינתה ועד מבין המשכילים.

משנתמנו המשכילים לחברי הועד התחילו לארגן את חיי הקהלה על יסודות חדשים, בראש ובראשונה פתחו בריפורמה של החינוך היהודי, הד קול לפעולות המשכילים בעניני חינוך אנו מוצאים גם בספריו של רבנו ("דברי שאול" עה"ת דף קצג) "אף במצות שבין אדם לרעהו - כותב הוא - הם אומרים כי כל המצות הם לעוור לו שיוכל למצוא חיות על ידם וע"כ עושים "מקום ספר" [בית ספר] ללמדו לשון עמים ולחשוב מחשבות ולעשות מלאכה, אבל ללמדו ספר תורת אלקים למען דעת מצות ד' ותורתו בחלה נפשם, כי אומרים אך שוא עבוד אלקים".

אבדק"ק לבוב [לעמבערג]

משנת תקצ"ט שנפטר בעל הישועות יעקב' חלקו ראשי ומנהיגי קהל עדת ישורון בלבוב כבוד לבעל הישועי" גם לאחר מותו ולא רצו לקבל אב"ד אחר לשבת אחריו על כסאו שם, רק בחרו אז את הרה"ג מו"ה שמחה נתן עלינבערג אשר היה כבר מ"מ ומו"ץ בלבוב, להיות עומד ומשמש מאז והלאה ג"כ במקום רב אצל הממשלה שם, ובתוך קהל ועדה ישב על כסא ההוראה בתור ראש ב"ד ולא בתור אב"ד, ואולם לעת זקנותו ערבה שמחתו, כי לדאבון נפשו מת עליו בדמ"י בנו הג"ר בנימין עלינבערג האבד"ק באקטשעוויץ אשר נשא עמו בעול הרבנות בלבוב, ומני אז נתרשלו ידיו של אותו זקן הרה"ג מהרש"נ הנ"ל ולא היה יכול עוד לשאת לבדו בעול הרבנות, ע"כ קמו והשתדלו אוהבי וקרובי רבנו הג"ר יוסף שאול בלבוב שם ונכנסו בפשר דבר עם הרה"ג מהרש"נ עד שנתרצה למסור בעין יפה את הנשיאות שלו לרבנו ע"פ אופנים שהותנו ביניהם שיהיה לטובת שניהם, ונתקבל רבנו לרב בלבוב שם, וראשי ומנהיגי העדה שם הוסיפו ונתנו לרבנו גם תואר אב"ד.

את מינויו לרבנות לבוב קבל רבנו ב"ג תשרי שנת תרי"ז וכך הוא כותב: "והנה בשנת תרי"ז י"ג תשרי נשאלתי מהפרנסים ומנהיגים דפה לבוב ומהרב הגאון מו"ה שמחה נתן נ"י מ"מ ומו"ץ דפה אשר אקבל עלי משרת ההוראה והמשפטים". וכעבור כמה חדשים ב"ז שבט של אותה השנה העתיק רבנו את דירתו שהיתה מחוץ לעיר אל דירתו החדשה שהקהילה נתנה לו בפנים העיר.

גאון בתורה ובמדות

רבנו מלבד היותו גאון בתורה היה גם בעל מדות, היה אוהב את הבריות ואהוב עליהם ומקובל על כל שדרות העם, הוא היה מקבל כל אדם ואדם בסבר פנים יפות ובכבוד הראוי לו. גם כשנתקבל כרב היה אישיות חזקה ולא החניף לבעלי בתים שלו, הוא היה משמיע את דעתו בתקיפות ובמקום אחד הוא כותב "ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה" (במדבר כז, יז) שזה מוסר בעונותינו הרבים על מה שלוקחין היום רב שיחניף להנגידים ("דברי שאול" מהדורא תניא עמ' סד). יחד עם זאת היה תמיד מלמד זכות על כל אחד ואחד.

איש אשר רוח בו

רגיל היה להביא את הכתוב "איש אשר רוח בו" (במדבר כז, יח) שרש"י מבאר "שיוכל להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד", ושואל רבנו, "וכי זוהי היא מעלה להחניף כל איש וידבר עמו כפי מה שהוא רוצה, והלא זהו השקר המוחלט הנקרא פאליטיק בעונוותינו הרבים?", אלא שיש להבין את כוונת רש"י על דרך דברי הירושלמי במסכת פאה (פ"א ה"ט) האומר "יש שהוא מאכיל את אביו פטומות

קישוטיו, ולכן אמרו חז"ל (מס' ב"מ לג.) העוסק במקרא מדה ואינו מדה, ונכון אמרו חז"ל מנעו בניכם מן ההגיון והושיבו בן ברכי ת"ח, שההגיון בלבד אינו קישוט אבל כשמושיבים אותם בין ברכי ת"ח היינו כשלומדים תלמוד אז יהיה להם ההגיון הוא המקרא לקישוט.

ולא מש ספר התנ"ך מנגד עיניו של רבנו גם בכל ענין וענין של הלכה, וכפי שהוא מעיד על עצמו באחת השו"ת שלו היה מדי שנה בשנה חוזר על כל התנ"ך כולו, ומדי חזרו על התנ"ך היו מתחדשים לו דברים בהלכה. בקיא נפלא היה רבנו בכל המפרשים על התנ"ך, ולא פעם הוא משתמש בפירושיהם לבירור הלכות ופסקי דין. וגם טעמם של מנהגי ישראל מוצא רבנו להם יסוד במקרא.

והגית בו יומם ולילה

רבנו היה מתמיד גדול וכל מעייניו היו תמיד בתורה יומם ולילה, ואף חלומותיו היו בתורה כפי שרואים ממה שהוא כותב ("דברי שאול" מהדרא תניא פ' חיי שרה עמ' לא) "והנה אור ליום ב' פרשת ויקהל כ"ב לאדר ראשון שנת תור"ה [תרי"א] חלמתי אשר הייתי בחתונה ואמרתי הפירוש עפ"י הקדמה שראיתי באיזה ספר אבל לא זכרתי אחר כך ההקדמה, כאשר הקיצותי טרם האיר היום ועוד במטתי נזכרתי וכו'".

רבנו לא ידע מעודו צורת מטבע מהי, כי מנעוריו גדל בעושר בבית אביו הגביר ואחר כך בבית חותנו הגביר. ומסופר שזוגתו הרבנית היתה נוהגת לתת בידו בכל פעם כשהלך לחתונה או לברית מילה מטבעות שונות ואמרה לו שמטבעות של כסף עליו לתת לחזן ומטבעות של נחושת לשמש, אבל הוא ברוב תמימותו שלא הכיר צורת מטבע מעודו היה מחליף את היוצרות.

המשיב הגדול

כאמור לעיל עוד בהיות רבנו אברך כבן י"ז שנה פרסם לראשונה עם גיסו בשנת תקפ"ז את הספר "מפרשי היס" המכיל הערות לספר "ים התלמוד" לדודם, ובסוף הספר יש תשובות שכתב רבנו אל גאוני הדור, רבנו היה המשיב הגדול בדורו, עשרות ומאות מכתבים היה מביא הבי דואר אליו מדי יום ביומו וזמנו היה דחוק ובכל זאת השיב לכולם.

מכל קצוי תבל הגיעו אליו שאלות, מקהלת קצמוטא במדינת אלג'יר אשר לצרפת באפריקה, מכלכותא שבהודו פנה אליו הרב ר' יהודא לייב לעווענזאהן דומ"ץ דשם, וכן מניו יורק אמריקה הצפונית מאת הרב יהודה מיטלמן, גם רבני גרמניה פנו אליו בשאלות "ואני הראיתי בתשובה שכתבתי להרב מו"ה עזריאל נ"י אבד"ק אייזנשטאט וכעת הוא אבד"ק ברלין", וכן הרב יוסף עדינגער ממגנצא פנה בשאלה אליו ורבנו כותב לו בתוך תשובתו "ושמחתי כי עוד התורה מצאה קן לה בלבב הוגיה", ומהולנד מהרב משה נפתלי יעקב אבד"ק ניימעגין והגלילות, גם מירושלים פנה אליו הרב ר' שניאור זלמן בהרב מנחם יוסף המכונה שזבנ"י, מטבריה הרב ר' אברהם צבי הלוי.

ולהורות נתן...

רבנו ראה את עצמו אחראי למצב ההוראה בזמנו, אחרי גדולי ההוראה שקדמו לו כמו הג"ר עקיבא איגר והחתם סופר, ואשר בנעוריו היה כתלמיד השואל לפניו, לאחר ששקעה שמשם עלה שמשו של רבנו ומכל קצוי ארץ ציפו למוצא פיו בעניני הלכה, הוא נטל על עצמו את העול הכבד של ההוראה ונשא אותו בגאון וראה חובה לחוות את דעתו לשם שמים, וגם אם ידע שדעתו זו תעורר התנגדות ומחלוקת, גם בענין מינוי רבנים היו פונות אליו קהילות שונות לקבל את חוות דעתו על המועמדים, הוא עמד על המשמר ששום רב לא ישיג גבול רעהו ואף שהיה נותן היתר הוראה לאברכים צעירים, לא התיר להם לדחוק את רגלי הרבנים היושבים שם זמן רב.

שנים רבות לפני התמנותו לרב התחיל רבנו לנהל ישיבה בלבוב, והיו לו תלמידים רבים כפי שאפשר לראות מתשובותיו שהחליף עמהם. כפי שהוא מעיד על עצמו התעורר בו הרעיון ליסד ישיבה משום שראה שלומדי תורה מתמעטים והולכים וצפויה סכנה שלא ימצאו רבנים בעלי הוראה. הרעיון הזה התעורר בו עוד בשנת תר"א בהיותו אברך בן שלושים, בגלל סיבות שונות לא יכול היה להוציא את הרעיון הזה אל הפועל אבל כפי הנראה שבשנת תר"ח הגשים את שאיפתו ויסד ישיבה. מחמת שחשש רבנו לחסרון מורי הוראה בישראל התמסר ללמד בישיבתו בעיקר ש"ס ופוסקים טור ושו"ע, כלומר כל מה שדרוש לכל מורה הוראה, הוא מדגיש וחוזר ומדגיש בהרבה מקומות בתשובותיו שאינו עוסק עם תלמידיו אלא ב"טור ושולחן ערוך" שיטתו היתה לשתף את תלמידיו בבירור השאלות שהגיעו אליו, ולפעמים כשבא השואל אליו היה מבקשו להציע את שאלתו בפני תלמידיו.

רבנים מתלמידיו נעשו אחר כך רבנים בקהילות שונות ועמדו בקשר שו"ת עם רבם הנערץ ואף הוא העריכם והיה משיב להם בחיבה וכבוד, קהילות רבות היו שמחות לקבל רבנים מבין תלמידיו של רבנו, שהוסמכו על ידו להוראה, שמו היה מפורסם למרחוק אף מחוץ לגבולות גליציה, ולא רק רבנים יצאו מבין תלמידיו אלא גם אדמורי"ם כמו הרה"ק ר' אורי הכהן מסמבור (ע"י אודותיו לעיל עמ' עו), הרה"ק ר' אורי זה היה מתמיד גדול ובשעת התקוממות הפולנית בלבוב בשנת תר"ח כשהצבא אוסטריה ירו במתקוממים ברחובות העיר, לא נמנע ר' אורי מללכת לפנות בוקר עם הטור יו"ד בידו לביתו של רבנו בשעת סכנה זו, הוא היה היחידי מבין כל התלמידים שסיכן את חייו ממש ובא ללמוד.

רבנו העריך מאד את תלמידו זה ונתן לו היתר הוראה וגם השתדל שיתקבל בתור רב בקהלת סוויזש במקום הרב שנפטר הג"ר דוד מאיר בעל שו"ת הרד"ם, אבל ר' אורי זי"ע שהיה מחסידי בעלזא נסע תחילה להתייעץ עם רבו מרן המהר"ש זי"ע מבעלזא והוא השיב לו "לא לכך נוצרת", והוא לא קבל את הרבנות, ולאחר פטירתו של הרה"ק מבעלזא זי"ע נעשה לחסידו של ר' אברהם מסטרעטין זי"ע וע"פ פקודתו התחיל לנהל אדמורו"ת בקארנא ואח"כ בסמבור.

יחסו לחסידות

טעות היא בידי כל אלה שכתבו על רבנו שהיה מתנגד חריף לחסידות ולצדיקיה, מתוך כתיבתו ושו"ת שלו רואים אנו שההיפך הוא הנכון, כבר בילדותו בא במגע קרוב עם חסידים ואדמורי"ם, סבו אבי אמו ר' דב בעריש הפרין היה חסיד, וביתו בברעזאן שימש אכסניא לצדיקים שנזדמנו לעיר, בבית סבו זה הכיר רבנו את הצדיקים פנים אל פנים ושמע מפייהם דברי תורה וחסידות שהשאירו בלבו הצעיר רושם בל ימחה. לימים כשנשא אשה ועבר לגור בלבוב בבית חותנו הג"ר יצחק אהרן אטינגר בא במגע יתר עם חסידים, חותנו היה מחסידי החוזה מלובלין זי"ע.

יחס מיוחד היה לו לקרובו ש"ב הרה"ק ר' חיים בעל 'דברי חיים' מצאנז זי"ע אשר אתו עמד בקשרי מכתבים והעריך מאד את הצדיק מצאנז וכותב אליו תואר מיוחד, הגיעני תשובה מש"ב הרב הגדול הצדיק החסיד אבד"ק צאנז מו"ה חיים הלברשטאם נ"י, לפעמים סומך רבנו בתשובותיו על הרה"ק מצאנז, ובשאלה שנתהוה בימיו על העופות הנקראים "קיברי צער היהנער" הוא כותב לרב אחד, "על דבר העופות ידע מעלתו כי הם כשרים, ואני יודע בבירור כי הוא [הרה"ק מצאנז] מתיר העופות ובביתו יש העופות שהובאו ע"י חתן בנו מארה"ק והן בדמותן ובצלמן עופות שלנו והם כשרים כאשר העיד עליהן שאוכלים אותן באיזמיר ובארה"ק..."

וגם הרה"ק מצאנז העריך מאד את רבנו, ולעת זקנתו בשנת תרל"ג הוא כותב אליו "הנני לבקש את הדרת גאונו למחול להשיב לי

למחרת היום הגיעו מכל הקהילות הסמוכות אנשים לאלפים להשתתף בהלוויתו של רבנו, הספידו אותו הג"ר יצחק שמעלקיש אבד"ק פשעמישל בעל ה'בית יצחק' שהיה מידידיו הקרובים ביותר של רבנו, והג"ר בנימין זאב בלומנפלד מ"מ ומו"ץ דלבו, והג"ר יצחק אהרן אטינגער בן גיסו של רבנו.

ספריו

רבנו נפטר מבלי להשאיר בנים יורשים, אבל השאיר תלמידים רבים וספרים שאותם הוריש לכל הדורות ואשר עליהם מתחנכים בני תורה, רבנים ובעלי הוראה עד ימינו אלה.

ואלו הן ספריו: א. שו"ת "שואל ומשיב" - ירושה רוחנית גדולה השאיר אחריו רבנו, יצירתו משתרעת על פני חמישים שנות פעילותו שבה התחיל מגיל ט"ו שנה והמשיך בלי הפסק עד יומו האחרון, עוד בחייו הרגיש את החובה לכנס את פרי יצירתו, את חידושי ואת תשובותיו ולהוציאם לאור עולם, הוא התחיל בהדפסת ספריו עוד בשנת תקפ"ח קודם היותו רב, בהיותו צעיר לימים כשהתקרב לגיל הזקנה התחיל לכנס את תשובותיו ולסדרן לדפוס בכרכים וקראם בשם "שואל ומשיב" את הכרך הראשון בג' חלקים הדפיס בשנת תרכ"ח, את עלי ההדפסה הראשונים מהספר שלח אל אביו הג"ר אריה לייבוש זצ"ל למען יראה ויחווה דעתו בענין, ואביו השיב לו בדברי הערצה והסכמה וגם הוסיף הערותיו. בהקדמה לכרך זה הוא כותב: "בעת אשר עלה בדעתי להקריב הדברים על מזבח הדפוס חיל ורעדה אחזתנו יען כי אמרתי אנה אני הולך להיות דורש לאלפים ולרבבות... וכאשר הייתי נבוך בזה הבריק לנגד עיני מאמר חז"ל (יומא כו, א) 'אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי ומשבט יששכר' וכו', הנך רואה כמה הדבר לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ולא זכו אלא שבט לוי ויששכר... אנכי הצעיר מצעירי הלויים שבשבט לוי הנני, ורוב מבארי השו"ע היו הכהנים הלויים, בעלי הסמ"ע והש"ך היו כהנים, והטו"ר והשל"ה היו לויים, ובזמנינו אלה ה'נודע ביהודא' וה'הפלאה' היו לויים וה'קצות החושן' כהן ואם כי ערכם גדול הרבה מערכי, בכל זאת אני מסתבך בסבכי הארזים הגדולים בני לוי למשפחותם..."

ובסוף הקדמתו הוא מבקש מחילה מכל שואליו אם לא כתב את התוארים כראוי, כי מאז כתיבת תשובותיו עבר זמן רב, וגם גדיים נעשו תיישים, והוא מצדיק כי לא במרד ובמעל הוא וחלילה להקל בכבוד אדם, ומסיים בתפילה "והשם יזכני לכבד אלקים ואנשים ללמוד וללמד לשמור ולעשות ויזכני להדפיס כל חבורי אשר אתי בכתובים, [כי ת"ל רבות עמדי לערך שלשה אלפים תשובות ויותר], ושרק חלק קטן מהן 'שתי מחברות' בכת"י נכנסו לכרך זה". כעבור חמש שנים בשנת תרל"ג הדפיס רבנו שני חלקים מכרך שני של שו"מ (מהדורא תנינא לחלקים א"ב) ושנה לאחר מכן בתרל"ד הדפיס את שני החלקים הנותרים של הכרך הזה, (מהדורא תנינא חלקים ג-ד) בהקדמה לחלק ד' של הכרך הזה מזכיר רבנו את האבדה הגדולה אשר אבד בפטירת אביו. רק שני כרכים אלה של "שואל ומשיב" זכה רבנו להוציא בחייו, ועדיין נשארו בכתובים אלפי שו"ת שלו אשר לא הספיק להכניסם לדפוס (מפני שנפטר בשנת תרל"ה).

לאחר פטירתו השתדלה אלמנתו הצדקנית מרת שפרה בונא ע"ה להוציא לאור כל כתביו שנשארו ושלא הספיק להדפיסם בחייו, בשנת תרל"ו היא הדפיסה "שואל ומשיב" מהדורא תליתאה בג' חלקים. בשנת תרל"ז הוציאה לאור שו"מ מהדורא רביעאה בג' חלקים, בשנת תרל"ט הוציאה לאור שו"מ מהדורא חמישאה, הנקרא "דברי שאול ויוסף דעת", הכרך האחרון של שו"מ מהדורא שתיתאה יצא כעבור עשר שנים בשנת תר"נ ואז כבר לא היתה הרבנית מרת שפרה בונא בחיים, הכרך יצא לאור ע"י ר' דוד ארוך בהסכמת הג"ר יצחק אהרן אטינגער (בן גיסו של רבנו) שהיה אז אב"ד לבוב, זה היה הספר האחרון שנדפס מכתביו של רבנו, בשער

בעסק השאלה אשר נשאלתי וכו', והנה באמת לעת זקנתי וכח אין לי מהראוי למנוע עצמי להורות", והרבה שאלות שפנו אל הרה"ק מצאנו שלח אל רבנו, רבנו כאיש האמת לא הסכים לעמדתו של הרה"ק מצאנו בכל פעם, וכותב פעמים רבות "לא נראה לפענ"ד מה שכתב הגאון מצאנו".

גם מגדולי החסידות שבדורות הקודמים מביא רבנו את דבריהם בספריו כמו "ושמעתי בשם הרב הגאון מו"ה לוי יצחק אבד"ק ברדיטשוב וכו'", וכן הוא מביא בספריו את הרה"ק ר' ברוך ממעזבוז זי"ע, כמו"כ מביא הוא את דברי הרה"ק ר' מנחם מנדל מרימינוב זי"ע, וכן את הרה"ק ר' צבי הירש מזידיטשוב הוא מביא כמה פעמים בספריו, וכן את הרה"ק ר' ישראל מרוז'ין זי"ע העריך רבנו מאד, וגם את בנו הרה"ק ר' אברהם יעקב מסדיגורא זי"ע העריך רבנו.

היו ספרי חסידות מצויים תמיד אצלו והוא מצטט מהם ביראת כבוד "אנהירוניה לעיינין במה שמצאתי הבדל נפלא בין ששון לשמחה בספה"ק והיקר מהרב המקובל אבד"ק דינוב זצ"ל הנדפס מחדש (בדרוש לסוכות אות כב) ("דברי שאול" על אגדות עמ' כב) או במקום אחר, שראיתי באגרת הקודש שבסוף הספר "נועם אלימלך" להחסידי הצדיק מליזענסק זצ"ל (שם עמ' נח). יחס של כבוד והערצה רחש רבנו לחסידי קאצק וביחוד להגה"ק ר' יצחק מאיר מגור בעל ה'ח'י הרי"מ' ובספריו מזכירו כמה וכמה פעמים.

יחד עם כל זאת היה רבנו איש השולחן ערוך וכל סטיה מדיני שולחן ערוך היתה פסולה בעיניו ויצא נגדה באומץ לב, אף שהיה חסיד לפי הלך רוחו, היה דבק בנוסח אשכנז כדרך המתנגדים וכותב: "כל בני מדינתנו וגם מדינת הגר מבני אשכנזים אנחנו, רק שהחסידיים מימות הבעש"ט ז"ל התחילו ליסד מנהג נוסח הספרדים..."

היו תלמידי חכמים שהתייחסו אל רבנו כאל "רבי" ושלחו אליו פתקאות עם פדיונות אבל נפשו סלדה מדברים אלה. לקבל "פתקאות" כ"רבי" לא רצה רבנו אבל את יסודות החסידות שקלט לתוכו בנעוריו התפתחו והתרחבו אצלו במשך הזמן, ו"כחסידי" הוא מופיע בתשובותיו וגם בשאר ספריו.

שמו של רבנו הלך והתפרסם בעולם היהודי ובשנת תרכ"ב באו נכבדי קהלת בריסק דליטא להזמין לכסא הרבנות בקהילתם, ובהסכמתו לספר "ים של שלמה" למהרש"ל עמ"ס כתובות שנתן באותה השנה חותם רבנו "אבד"ק לבוב ומצודתו פרושה לק"ק בריסק דליטא והגליל", ההסכמה כתובה בתאריך כ"א שבט תרצ"ב, אבל ידידיו ומוקיריו לא נתנו לו לעזוב את לבוב והוא נשאר שם, ולאנשי בריסק הוא מציע לקבל במקומו את ש"ב הג"ר צבי הירש אורנשטיין נכדו של הישוע"י שחזר ונעשה רב בלבוב בשנת תרל"ה לאחר פטירת רבנו.

אחרית ימיו ופטירתו

בחודש טבת שנת תרל"ה חלה רבנו את חוליו אשר לא קם עוד ממנו, כחודשיים ארכה מחלתו, וגם במשך כל הימים האלה ששכב על ערש דוי לא פסק מעבודתו היום יומית לעיין בספרים ולהשיב לשואליו, כי מדי יום ביומו הוסיפו להגיע אליו שאלות והוא היה קורא בהם בשכבו במטה והיה מכתוב את תשובותיו, ואף שהרופאים אסרו עליו את המאמץ הזה לא שמע אליהם ודרש שהמכתבים יובאו לפניו. גם ביום האחרון לחייו ביום כ"ו אדר ראשון בבוקר, הגיעה אליו שאלה מאת עורך העיתון "איזראעליטי", רבנו שהיה חלוש מאד ציוה לפתוח את המכתב ולקרא לפניו ואמר כשיקום מחוליו בעז"ה יכתוב בעצמו את התשובה, אולם בערב הורע מצבו והוא הרגיש כי מתקרב קצו, קרא למו"ץ שלו רבי חיים יוסף עלינברג וציוה עליו לענות על המכתב שנתקבל בבוקר, כעבור שעה החזיר נשמתו למרום ונסתלק אור ליום ה' פ' ויקהל כ"ז אדר ראשון תרל"ה לפ"ק.

הספר כתוב "חלק ראשון" כפי הנראה נשאר עוד חומר בכתובים לעוד חלקים, אבל לא ראו אור כי המו"ל נפטר, כפי שנדפס בשער: "יצא לאור ע"י המופלג ירא ד' עשה צדקה וחסד מו"ה דוד ארוך ז"ל" כפי הנראה נפטר המו"ל קודם שנגמרה הדפסת החלק הזה. ב. "דברי שאול" על התורה - הספר הזה מסר לדפוס עוד רבנו בעצמו בשכבו על ערש דוי, אלא שלא זכה לראותו בהגמר, ע"כ טפלה בהדפסתו אשתו לאחר מותו, ובשנת תרל"ה עוד בשנת פטירתו של רבנו הוציאה לאור, ובשנת תרל"ז הו"ל "דברי שאול" עה"ת מהדורא תנינא על בראשית שמות ושנה לאחר מכן בתרל"ח הוציאה "דברי שאול" מהדורא תנינא ויקרא במדבר דברים וחמש מגילות. ג. "דברי שאול" על אגדות הש"ס, הוציאה לאור זוגתו בשנת תרל"ז. ד. "דברי שאול" - דרשות, הדרשות הן משנת תרי"א ועד שנת תרט"ז לשבת שובה בלבד. ומשנת תרי"ז השנה

(מגדולי התורה והחסידות / רבי יוסף שאול נתנון).

כבוד התורה

מלבד גאונותו בתורה היה גם בעל מדות, אוהב את הבריות ומקובל על כל שדרות העם, היה מקבל כל אדם בסבר פנים יפות ובכבוד הראוי לו. ויכול להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד, ובפרט קירב כדרכו בקודש לכל איש ואיש אשר לו ריח תורה. וכמה הצליחו על ידו בתורה וגדיים נעשו תישיים, ואחד מהם הוא הרב הגאון הגדול כקש"ת מוה' יצחק שמעלקיש זצ"ל אבד"ק פרעמישלא, הודריך אותו על מי מבויעי חכמתו והאיר לו דרך התורה והנתיב הישר. אמנם כשנגע הדבר לכבוד שמים, כגון במי שלא רצה לציית לדין תורה וכדומה, לא נרתע רבינו ועמד איתן על דעתו שהכל יקייים כדת וכדין, וכמה פעמים שקפידתו הזיקה למי שלא שמע לו, אולם כאשר הבטיח לקיים 'ושב ורפא לו'. פעם שלח את שליח בית דין להזמין ברנש אחד, שלא רצה לחלוץ לזקוקתו. ובא לפניו והגאון העתיר עליו דברים שיקייים מצוה האמורה בתורה ושלא לעגן אשת אחיו, והלה התחצץ להעזי פנים ברבו, ברבן של ישראל ולא נעתר לפניו, פנה עורף והלך לו, וכאשר אך יצא מבית רבו וירד מהמדרגות אחזתו קדחת נוראה, והתחיל לצעוק זעקה גדולה ומרה כי לא יכול

ללכת הלאה, ונאספו אליו המון בני אדם והיו עדי ראייה למה שנעשה, והתחנן לפנייהם למהר להגיד להרב כי ימלא את חפצו ויחלוץ לזקוקתו, ובלבד שיסיר ממנו חולי זה, והלכו לספר לרבינו מה שראו ושמעו ושבאו בשליחותו והבטחתו לציית ולחלוץ. והשיב רבינו כי יקבלו ממנו תקיעת כף כי יבא ליום מחר לסדר הענין ושב ורפא לו. עוד מסופר בתלמיד חכם וגדול אחד כי בהיותו אברך חריף ושנון, והיה רגיל לכתוב הרבה דברי תורה לרבינו, ופעם אחת לא השיב לו, חזר כמה פעמים ולא נענה, וילדות היתה בו והעזי פניו ברבינו וכתב לו כי אחרי ששלח לו בול (מארקע) להשיב לו הרי גזל בידו, הרב הגאון השיב לו הפעם את הבול (מארקע) ללא אות של כתיבה. אבל מאותה שעה שכח תלמודו לגמרי. והיה כמאן דלא גמר שמענתא מימיו, עם הארץ, עברו עליו כמה שבועות ולא נזכר מתלמודו, ועלה במחשבתו לא דבר ריק הוא, אין זה אלא כי פגעה בו הקפדתו של אותו גאון מלבוב, וכתת את רגליו ונסע לבובה לקבל נזיפה מאת הגאון, ונפל לפניו וביקש סליחה ומחילה, והגאון השיב לו סלחתי כדבריך, ונסע לביתו ותחי רוחו בקרבו כמקדם.

אשכנתיא דרבי

בחדש טבת שנת תרל"ה חלה רבינו אשר לא קם עוד ממנו, ונאספו כל אנשי העיר ודפקו בכל בתי אנשי עיר לבוב לילך ולהתפלל על רבם הקדוש, ונאספו כל אנשי העיר בכל בתי כנסיות ובבית המדרש, ופתחי בית הכנסת הקדוש היו פתוחים כל היום וכל הלילה והתפללו עליו, והיו אומרים קפטייל תהלים אשר היו רשומים על שמו הקדוש. כחדשיים ארכה מחלתו, וגם במשך כל הימים האלה ששכב על ערש דוי לא פסק מעבודתו היום לעיין בספרים ולהשיב לשואלו, ואף שהרופאים אסרו עליו את המאמץ הזה, הוא לא שמע להם ודרש שהמכתבים יובאו לפניו. בעת חליו בא הצדיק המפורסם רבי יהושע רוקח זצ"ל מבעלזא לבקר, אמר לו רבינו כשהייתי צעיר והתגבר עלי החשק לנסוע לארצנו הקדושה (עיין דברי שאול על יו"ד סימן שע"ב ב' ב', לענין לעלות לארץ ישראל), ודיברתי מזה עם אביכם הגה"ק ר' שלום ז"ל, ואמר לי לבוב צריכה לכם, זה היה הרבה שנים קודם שנתמנית לרב, ועכשיו הלא לבוב בודאי צריכה לי, ועוד הייתי יכול לפעול לטובת הקהלה ובניה. ושעה אחת לפני פטירתו, אמר לו ר' שמואל בעלף לרבינו "הלא העולם היהודי צריך לכם רבינו", והשיב לו רבינו "תמה אני עליך, הלא שמואל אומר עילאי גבר". ולערב אור ליום ה' פרשת ויקהל כ"ז אדר א, החזיר רבינו נשמתו למרום.

פטירת רבינו נתפרסם בכל העיר לבוב ובסביבה, למחרת הגיעו מכל הקהלות הסמוכות אנשים לאלפים להשתתף בהלווייתו של רבינו, וכל אנשי עיר לבוב אשר יותר ממששה אלפים לווייהו מטתו הקדושה וסגרו כל ההנויות, ומרוב דוחק לא היה מנוח לכף רגל להציג על הארץ, (והשתתפו כחמשה עשר אלף איש). והספידו אותו הרב הגאון רבי יצחק שמעלקיש זצ"ל אבד"ק פרעמישלא, והרב הגאון רבי בנימין זאב בלומנפעלד מו"ץ דלבוב, והרב הגאון ר' יצחק אהרן עטינגר בן גיסו של רבינו, ובבתי כנסיות הרב הגאון הגדול מו"ה יעקב יטעש זצ"ל. בספר "שושנת העמקים" עמק החכמה פרשת שמיני עמוד עב, כתב "ומעתה כמה יש לנו להתאונן על וכו' אחריו הכביד הגאון המובהק אשר כל בית ישראל היו נשעני עליו, הוא הגאון מלבוב בעל המחבר תשובות "שואל ומשיב", אשר היה משיב לכל אחד הלכה למעשה, ועל פי הוראתו נעשה ונשמע בכל מקומות בית ישראל" וכו'.

"מרגלא בפומיה כל הש"ס ומפרשים והפוסקים ראשונים גם אחרונים וכל התורה כולה, והוא באחד ומי ידמה לו בכל בני הגולה הנפוצים בכל מרחבי ארץ, לחבר חיבורים על כל מקצועות שבתורה יקרים מאד בערכם, כולם אוהבים כולם ברורים ונחוצים מאוד להלכה ולמעשה, אשר השיב לאלפים ולרבבות לכל תופשי התורה מקצה הארץ ועד קצהו" וכו' (גבעת שאול" מספר תמורורים).

מתורתו של רבנו

"ביום השביעי יהיה לכם קודש שבת שבתון לה" (שמות לה, ב) הכוונה לדעתי הדנה נצטוו בשבת לשבות מכל מלאכה, וגם מצות עונג, והנה זה קשה על האדם להתענג בתענוג גופני ומכל מקום יהיה כוונתו לשמים, זה מאד יקשה על האדם, אבל התורה הקדושה ציوتתה כן, ואף השביתה ממלאכה לא תהיה על מנת לנוח בו ממלאכת גופני, רק השביתה יהיה מפני כי ה' צוה כן, וזהו שכתוב "יהיה לכם קודש"

(דברי שאול" עה"ת מהדורה רביעאה פ' ויקהל)

"אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ" וכו' (ויקרא יב, ב).

כבוד המקדש ומקדש מעט

באו פרשיות אלו - תזריע ומצורע - על מצוות האמורות בהן, להוסיף וללמדנו משפטי כבוד המשכן וקדושתו. ונאמר בזה, כי מי שהוא בלתי טהור לא יקרב אל המקדש בימי טומאתו. וכל אותם אשר טומאה יוצאת עליהם מגופם לא יכנסו למחנה לוי, ואם כי עליהם להביא קרבן אל ה' לא יביאום בימי טומאתם, עד אשר יטהרו ויהיו ראויים להתקרב אל משכן ה'. וכן היולדת אשר צריכה לבוא אל בית ה' שצריכה להביא קרבנות להודות לה, אבל אין לה להתקרב אל המקדש מיד אחר הלידה, כי התורה קבעה לה זמן של טומאה, שתמתין זמן קצוב עד שתהיה ראויה לבוא אל הקודש. וכאמור, הזב והזבה לא יכנסו אל מחנה לוי שהוא חצר המשכן, והמצורע לא יכנס אפילו למחנה ישראל, ובמקביל - לעיר מוקפת חומה, אשר נתקדשה בקדושה מיוחדת וקדושת עיר מוקפת חומה לענין שילוח מצורעים ממנה, תלויה בזמן שהיובל נוהג. עיין תוספות ברכות ה, ב ד"ה הא לך. אמנם עיין שם ברשב"א ד"ה הא לך. וכל אלו הדינים באו כדי לחנכנו ביראת הכבוד הראוי אל מקום משכן ה', אל חצרות בית ה' ואל כל המקיף אותם - כל מחנה ומחנה כפי רום קדושתו ומעלתו.

עלינו ללמוד ענינים אלו, למען דעת היאך להתנהג בכבוד שמים במקדשי מעט אשר לנו - בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. וגם לדעת איך מחנה ישראל צריכה להיות עומדת לפני ה' יתברך על רום ערכה וצביונה האמיתי, ובפרט בארצנו הקדושה תבנה ותכונן - פלטרין של מלך. ועל אחת כמה וכמה בשיבות הקדושות אשר המה ארבע אמות של הלכה שבהן שכינתא שריא מיום שחרב בית המקדש, כמאמרם ז"ל (ברכות ח, א) 'מיום שחרב בית המקדש אין לו לקב"ה אלא ארבע אמות של הלכה בלבד'.
(לקט שיחות מוסר - רבי אייזיק שור)

"דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים פִּימִי גֵדַת דִּוְתָהּ תִּטְמָא" (ויקרא יב, ב).

ברש"י, 'אמר רבי שמלאי, כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית, כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף.'

אמרו בסנהדרין (לה, א), שאדם נברא אחרון למעשה בראשית כדי שאם תזוח דעתו עליו, אומרים לו יתוש קדמך במעשה בראשית. ובויקרא רבה (פרשה יד) נוסף דאם אינו מזיח דעתו, אומרים לו אתה קדמת למעשה בראשית, שנשמתו נבראה ביום ראשון, שנאמר (בראשית א, ב) "ורוח אלהים מרחפת על פני המים".

ותרגמוהו רבנן, כי הן האדם שתי דרכים לפניו, אם זכה וכל עסקו בתורה ומצות להאיר נפשו ולצחצח למעבד

נייחא נחת רוח ליוצרו, וכל מעייניו בכל עניניו כלפי מעלה, אז גם גופו נעשה מחומר לצורה, והוא קודם כי נפשו קדמה. ואם לא זכה ויש"ע אל הב"ל הבלי עולם הזה, ונאחו בסבך היצר הרע אז נפש הוא חובל ונפשו כל חמיר"א [כלומר, נפשו נחמצת, והצורה נהפכת לחומר, והנשמה מתבטלת אל הגוף], והוא אחרון דאפילו יתוש קדמו, שגופו נוצר אחר כל מעשה בראשית.

ובזה פירש הרב מהרח"א ז"ל בספרו הבהיר "אש דת" מה שאמרו ז"ל (ויקרא רבה פרשה י"ד אות א'), אמר רבי שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית, כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף.

כי הנה ביצירתו של אדם יש צדדים לומר לשבח, שהוא קדם לכל כי נפשו קדמה, ויש צד לגנאי, כי גופו מאוחר לכל, והיה מקום להכריע מתורתו שנתפרשה באחרונה, וירדוף עד חובה ובגנותו דברה התורה. לזה בא ר' שמלאי להודיענו 'כשם שיצירתו וכו', כך תורתו וכו', ושקולים הם, דגם בתורתו יש לדון לזכות או לחובה ביצירתו.

(כסא דוד דרוש כ"ה ד"ה 'זוהי שאמרו בסנהדרין' - רבינו החיד"א)

פירש רש"י, אמר ר' שמלאי כשם שיצירתו של אדם וכו'. רצה לומר דמשום כן היתה יצירתו לבסוף לרוב חשיבותו היה אחרון, כי הבריאה היתה בהדרגה מלמטה למעלה. וחושב אני מה שאמרו חז"ל (שבת עז, ב) מאי טעמא עיזי מסגן ברישא והדר אימרי, ומשני כבריייתו של עולם חשוכא והדר נהורא, רצונם לומר, מאי טעמא נולד עשו בחינת שעיר (כבראשית רבה ס"ה ז) ואחר כך יעקב בחינת אימרא, שה, (שם צ"ו ה), ומשני משום שלעולם נברא החשוב לבסוף באופן שתסור הפסולת קודם בוא האוכל. וראיה היא מבריייתו של עולם, חשוכא והדר נהורא, ואין מי שיכחיש שהאור חשוב יותר. וזה אני חושב דברי שלמה המלך ע"ה (קהלת ב, יג) "שֵׁשׁ יִתְרוֹן לַחֲכָמָה מִן הַסִּכְלוֹת פִּתְרוֹן הָאֹר מִן הַחֹשֶׁךְ", כי כודאי לפי הנראה מגשמיות הדברים, האדם הוא גרוע הרבה מכל בעלי חיים, אך להיות תכלית בריאת האדם לפנימיותו ולחכמה ולא לאחוז בסכלות, אזי הוא החשוב שבכולן. ואם כן יש כאן הוכחה נפלאה שעל כרחך תכלית הבריאה היא לאחוז בחכמה ולא לגשמיותו, דא"כ היה הוא הגרוע שבכולן, והיו צריכין לומר שהבריאה היתה ממעלה למטה, וא"כ איך נברא האור אחר החושך, אלא על כרחך שהבריאה היתה ממטה למעלה והאדם הוא היותר חשוב, ועיקר בריאתו היה להשכיל באמרת ה'. וזהו שאמר כי יש יתרון לחכמה מן הכסילות כמו שיש יתרון להאור מן החושך, וק"ל.

והנה, להיות האדם יותר מכל הנבראים אשר על כן נברא באחרונה, ממילא מובן שטומאת חלאתו יותר גרוע ומטמא מן כל שאר בעלי חיים, על כן גם תורתו

עצמו אי פעם?

על כן רמזה התורה שהצעד הראשון צריך להיות הבנת תורת הבהמה האמורה בפסוק "זאת תורת הבהמה והעוף... להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל" (ויקרא יא, מז). ראש וראשונה צריך לדעת את המציאות של טמא וטהור, שבכהמות הם חלוקים ובאדם הם משמשים זה עם זה בערכוביא. אבל זה לבד אינו מספיק שכבר דרשו חז"ל שהכוונה בפסוק זה הוא בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו (שהרי טמא וטהור כבר נאמרו למעלה) וההבדל בין נשחט חציו לנשחט רובו הוא רק חוט השערה, וסוף הפסוק בא ללמד על סימני טריפה (רש"י יא, מז), שלפעמים אוסר רק בנקב משהו. יוצא לנו איפוא שתורת הבהמה באה ללמד תורת משהו ותורת חוט השערה!

כבר אמרו חז"ל, 'כל השונה הלכות בכל יום מובטח שהוא בן עולם הבא שנאמר "הַלִּיכוֹת עוֹלָם לֹ" (חבקוק ג, ו), אל תקרי "הליכות" אלא הלכות (מגילה כח, ב). כאשר יִשְׁנֶן האדם לעצמו הלכות התורה ויתבונן בהם ללמוד מהם לקח לעצמו, הצלחתו בטוחה. אם יקנה לנפשו בגודל חשיבותו של חוט השערה אפילו בדיני שחיטה, יהיה מסוגל לטהר את נפשו מחוט השערה של נטייה רעה. אם יבין שנקב משהו שאינו נראה לעין עלול להטריף בהמה שלימה העולה הון רב, יוכל לשער בנפשו כמה יעלה לו פגם קטן בפנימיותו שלא טרח לתקנו. וכבר אמרו חז"ל: איזהו תלמיד חכם מי שרואה טריפה לעצמו (חולין מד, ב). הכוונה בזה, שהשתחרר מכל שמץ של חמדת ממון עד שיכול להטריף הבהמה שלו על אף ההפסד הגדול, וזה מורה על היותו נקי כפיים אמיתי הראוי לשם תלמיד חכם. אפשר לבאר בדרך מליצה שיש בו הכוח הפנימי "לראות טריפה לעצמו", כלומר לבדוק במכמני לבו לחטט אחרי כל דבר בלתי טהור, משום שבלאו הכי לא היה יכול להגיע למדרגה כזאת.

זאת היא גודל כוחה של תורתנו הקדושה לטהר וללבן לבו של אדם כמאמר חז"ל: בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין (קידושין ל, ב). אבל זה רק שייך אם ילמד לקח "מתורת הבהמה" - אם יהיה ער לבדוק אחר חוט השערה ופגימה משהו. אבל אם יסמוך שמן הסתם הכל על צד היותר טוב בלי להטריח את עצמו, אינו מובטח כלל, וכמו שלא יוכל לשחוט בסכין שלא השחיוזו היטב מכל פגימה, כן הדבר במה שנוגע "לתורת האדם" שלא יוכלו לסמוך עליו במקום שדרוש טוהר המדות ללא שום נגיעה, ואינו ראוי עדיין לאיצטלאל של תלמיד חכם. כבר הסביר בעל החוות דעת דברי חז"ל שאמרו 'מתלמידי יותר מכולם' (תענית ז, א), שהשכל החריף בטבעו לחקור דברים הרחוקים, לפרק הרים ולשבר סלעים, להקשות מזבחים על כבא קמא, ולהשוות ענינים הנראים מנוגדים. כוח זה עלול לגרום לו להעלים עין מן הדברים הקרובים והפשוטים. ועל זה אמר 'מתלמידי יותר מכולם', משום שתלמידיו לא יתנו לו לשכוח הדברים הפשוטים.

מתפרשת אחר טומאת כל בעלי חיים. ואתי שפיר מה שהקדים טומאת נקבה היולדת לפרשת מצורע, משום שחשיבות האשה איננה כחשיבות הזכר, על כן טומאתה קלה, לכן הקדימה תחילה.

ברש"י: 'דרש רבי שמלאי, כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף, כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף'.

נראה לעניות דעתי כך, דהכי פירושו, דטעם יצירת אדם אחר כל הבריות הוא מב' טעמים. א' אם האדם עושה רצונו של מקום אזי על כל העולם לצייתו, לפיכך נברא הכל קודם האדם שימצא הכל מתוקן נכדאיאתא בסנהדרין (לח, א) טעם זה. והטעם השני, דאם ח"ו אינו עושה רצונו של מקום אזי באמת הוא גרוע מכל הבריות. וכך תורתו בפרשת תזריע מורה על ב' ענינים, האחד הוא טומאתו של אדם דהוא טומאה חמורה מגופו יוצאת מאותו מקום, שהוא מורה על הקדושה עליונה דהוא הברית קודש, וזהו כוונת רש"י ז"ל, 'כשם שיצירתו של האדם אחר כל בהמה חיה ועוף, כך תורתו נתפרשה אחר בהמה חיה ועוף', שהוא מורה על דבר וחילופו, כך תורתו של אדם מורה על דבר והיפוכו, ודו"ק.

תורת חוט השערה

אמר רבי שמלאי, כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף (רש"י על פי המדרש ויקרא רבה פרשה י"ד). האדם נברא אחרון במעשה בראשית, אולם נשמתו קדמה להבראות כדאיאתא במדרש (ויקרא רבה יד, א), והוא משום שהנשמה היא חשובה בפני עצמה, אבל גופו צריך תיקון גדול בתורה ומצוות ורק אם תקנו כראוי אז נכלל גם הגוף עם הנשמה במעלה הראשונה שנבראה תחילה למעשה בראשית. אולם מעשי הרשעים גורמים פירוד בין הנשמה לגוף ואז הגוף שלא בא על תיקונו עומד בפני עצמו ונמצא בשפל המדרגה. וזה מה שאמרו במדרש: אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית, ואם לאו אומרים לו יתוש קדמך, שלשול קדמך (ויקרא רבה יד, א, וסנהדרין לח, א), שהרי הגוף כשהוא אינו נחשב עם הנשמה, היה האחרון למעשה בראשית. אולם כוונת ר' שמלאי כאן לכאורה אינה מובנת. בשלמא מה שנברא האדם באחרונה בא ללמד לנו על הצורך לתקן את עצמו כנ"ל, אבל איזה לימוד נוכל להוציא מזה שנתפרשה תורת הבהמה מקודם ורק אחר כך תורת האדם?

אולם כד נעייין ביה נעמוד על דבר נפלא, דהקדמת הבהמה לאדם בסדר הבריאה מראה אמנם את הצורך לאדם לתקן את עצמו - אולם הקדמת תורת הבהמה לתורת מורה על אופן תיקונו. האדם נולד בכוחות שונים הנוגדים זה את זה, וגם בכל מיני כוחות טמירים אשר קשה בכלל לעמוד על מציאותם והשפעתם עדינה מאוד, וכבר העיד יודע תעלומות "עֶקֶב הַלֵּב מִכָּל וְאָנֶשׁ הוּא מִי יִדְעֶנּוּ" (ירמיהו יז, ט). ואם כן איך אפשר שהאדם יתקן את

לטמא [כמבואר ב"אור החיים" בראשית לו, כא על הפסוק "וישמע ראובן ויצילהו מידם"]. הטומאה והטהרה של הבעל חי היא מציאות מוכרחת, אם הוא מת הוא טמא, ויש מהם שבחייהם הם טמאים, בעל חי טמא זו המציאות שלו, ואינו יכול להיות טהור או טמא כרצונו, ואינו יכול להשתנות, אבל אצל אדם הטומאה והטהרה ברשותו! זה נובע ממעלת האדם, הכל תלוי בו, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, הוא הבעלים, כשהוא רוצה הוא יכול להיות טמא, וכרצונו טהור! ולכן מי שמוכרח הוא מוקדם, ושאינו מוכרח הוא יותר מאוחר. וזהו שאמרו חז"ל כשם שיצירתו של אדם אחרי בהמה חיה ועוף מפני מעלת האדם, כך ממעלת האדם היא מה שתורתו נתפרשה אחרי בהמה חיה ועוף.

(מחשבת מוסר - רבי אלעזר מנחם טו)

פירש רש"י: "אשה כי תזריע" - 'אמר רב שמלאי, כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית, כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף'.

לכאורה מה הקשר בין זה שיצירתו של אדם אחר הבהמות לבין זה שתורתו מתפרשת אחריה? מבאר המהר"ל (ב"גור אריה"): "וי"ל דגם תורתן איך יהיו מתנהגים הוא דבר דומה לבריאה, כמו שהבריאה היא תיקונם, הכי נמי תורתם היא תיקון הווייתם. לכך, כשם שמקדים בבריאה חיה ועופות - הכי נמי בתורתן, דאין התורה אלא גמר תיקונם".

הוא אומר, שהתורה היא גמר הבריאה והתיקון של כל דבר, ולכן זה כמו הבריאה, וכל שיש בו יותר שלימות, שלימותו מגיעה יותר מאוחר.

המשגיח ז"ל היה אומר שהאדם יש לו יותר מה לתקן מבהמה, שאם אדם אינו מתקן את עצמו הוא גרוע מן הבהמה, ולכן נתפרשה תורתו באחרונה.

(שיעורי חומש - רבי שלמה וולבה)

"דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וְיִלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שְׁבַעַת יָמִים פִּימִי נִדְתָּ דְוָתָה תִּטְמָא" (ויקרא יב, ב).

איתא במדרש פרשת תזריע (ויקרא יד, א) "אָחֹר וְקָדָם צָרְתָּנִי" (תהלים קלט, ה) [אחור למעשה בראשית וקדם למעשה בראשית], אם זכה אדם, אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית, ואם לאו, אומרים לו יתוש קדמך, שלשול קדמך, עכ"ל.

והבנת הדברים היא, דהנה נצייר לעצמנו מלך שנכנס לעיר ושולחים לפניו מורה דרך, מנקים את הדרכים ואת מקום שהותו, ואחר כך נכנס המלך, מי נחשב הראשון? האם המלך הוא הראשון או המנקה שהיה לפניו? הרי ודאי שנחשב שהמלך הוא זה שנכנס ראשון, כיון שהמנקה והאחרים שהכינו את בואו נכנסו רק לצורך המלך שעתיד לבוא, וכך גם ביצירת האדם, אם הוא זוכה, כל הנבראים נבראו בשבילו.

מצאנו בחז"ל שאמר הקב"ה לאדם הראשון 'ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הם, תן דעתך שלא תקלקל את עולמי' (קהלת רבה ז, כח). הודגש כאן 'תן דעתך שלא תקלקל'. כלומר, אין צורך לומר שלא יקלקל בכוונה רעה, שעל זה לא היה חשוד, אבל היות ותיקון העולם לעומת הקלקול תלוי בחוט השערה, אם כן אם רק יסיח דעת, כבר מאליו יגיע הקלקול אם לא ישים לב להתאמץ ולפקח על מעשיו בשבע עינים מחשש של פגם משהו. כתב הרמב"ם בסוף הלכות תמורה, שרוב דיני התורה אינם אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים. ולכאורה יפלא איך לא שומעים לעצות הגדולות האלה? אבל התירוץ הוא במאמר החכם "וְשִׁמְעֵ לְעֵצָה חָכָם" (משלי יב, טו). העצה הכי גדולה אינה יכולה להועיל אם לא תפול על אזנים קשובות. אם האדם הוא בעצמו אינו חכם ולא הכשיר את לבו לשמוע אל העצה הנכונה, לא תצמח לו ממנה שום תועלת עד שלא יקנה לב להבין.

ומכיון שהוטל עלינו להבדיל בין הטמא ובין הטהור מוכרחים לקנות דעת ושנוכל להבדיל, כמו שאמרו 'אם אין דעת הבדלה מנין' (ירושלמי ברכות ה, ב). והערך של חוט השערה עלינו ללמוד מדין שחיטה, שכל ההצלחה תלויה בחוט השערה, וכבר אמרו 'אין בין גן עדן לגיהנם אלא חוט השערה בלבד'.

(המוסר והדעת - רבי אברהם יפה)

נראה בגמרא בסוכה (נב, א): לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים, צדיקים נראה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה. הללו בוכין והללו בוכין. צדיקים בוכין ואומרים היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה, ורשעים בוכין ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה וכו', יעויין שם עוד]

מעלת האדם היא בכח הבחירה

במדרש (ויקרא יד, א), 'א"ר שמלאי, כשם שיצירתו של אדם אחר בהמה חיה ועוף [שהאדם נברא האחרון], כך תורתו אחר בהמה חיה ועוף, הדא הוא דכתיב (ויקרא יא, מ) "זאת תורת הבהמה" וכו' ואחר כך (שם יב, ב) "אשה כי תזריע וילדה זכר" עכ"ל.

ביאורם של דברים. מונח בזה יסוד גדול, דהנה ודאי מה שיצירתו של אדם היתה אחר בהמה חיה ועוף לא היה מפני שהאדם הוא קטן מהם, אלא הוא מכח מעלתו כדי שהכל יהיה מוכן לסעודה ומסודר בשבילו (כמבואר בסנהדרין לח, א), כמו שאמרו חז"ל (קה"ר ז, כח) בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן, ואמר לו, ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הן, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, עכ"ל.

הקב"ה ברא הכל בשביל האדם והכל מוכן בשבילו, והקב"ה היה השושבין להכניסו לחופה, ואם כן מה שהאדם נברא אחרי הכל גם היא משום מעלתו. וכענין זה גם הבחירה היא מעלה של האדם ביחס לשאר בעלי החיים, שהוא יכול לבחור בין טוב לרע, בין טהור

חכמי הפילוסופים וחוקרי הטבע לחקור ולהתבונן על תולדות הארץ וצאצאיה, ועל כל אשר נמצא עליה פעולותיהן והתועלת שמביאין לעולם, וחקרו ודרשו ומצאו, שכל מה שנמצא תחת גלגל הירח, יש להעולם צורך בהם, דמהם יש לאכילה, ומהם לרפואה, ומהם יש לשמש בני אדם, כמו סוסים וחמורים וגמלים וכדומה, ואף העשבים הממיתים את האדם כשיאכל מהם, אבל הם מרפאים את האדם בעת שיחבשום על הגוף, וכן כל מיני שרצים ומיני התולעים, יש מהם לצורך רפואה, ויש מהם שינקו את האויר, דשואפים בתוכן האויר העכור, ואד הגס שיעלה מן הארץ, בקיצור מצאו שכל מה שנמצא בעולם, אין דבר אחד לבטלה, דיש להעולם צורך בהם.

וכאשר גמרו את המלאכה הגדולה הזאת, דמובן כי מלאכה גדולה כזו, לא נעשה בחדש אחד ולא בשנים, כי היא דורשת זמן רב מאוד, לזאת כאשר גמרו את הענין הגדול הזה ועמדו על סוד כל הנבראים, שמחו מאוד, ועשו משתה גדול, ויהי כטוב לבם ביין, אמר אחד מן החכמים להחברים, שמעו נא רעי, הן אמנם דחקרנו על סוד כל הנמצאים שבעולם, אבל דבר אחד נכבד מאוד בענינו, שכחנו לחקור אודותיו ולעמוד על סודו, והוא, אודות עצמינו גופא, מהו התועלת שאנחנו בני אדם מביאים לעולם, ומה צורך יש לעולם בנו, והתחילו להתבונן על בריאת האדם, ולא מצאו בו שום תועלת שמביא בעולם, רק הוא מזיק ומקלקל, משחית ומחבל, כי הוא יקצץ ומפיל כל עץ מובחר וטוב, והוא יאכל כל בהמות וחיות ועופות ודגים, וישחית ויאכל כל עשבים וצמחים, וכל פרי עץ הוא לברות למו, ואין לעולם צורך בו, כי כל פעולותיו שעושה בעולם, הוא רק לצורך עצמו ולהנאתו, והעולם יכול להתנהג ולהתקיים בלעדו, אך על מה ולמה נברא בעולם?

וגמרו אומר דמסתמא יש בו ענין גבוה ונעלה מהעולם הזה שאנחנו בו שאם היה נברא לצורך העולם הזה, היינו מוצאים בו התועלת שמביא לעולם, והוציאו מזה השארת הנפש [עיין בהקדמת הרמב"ם ז"ל לסדר זרעים שכתב כי הקדמונים חקרו חקירה עצומה וכו' ע"ש, וכנראה כיון להמעשה הזה].

אמנם אנחנו בני ישראל, לא נצרוך לחקירותיהם, כי אנחנו ידענו מתורתנו הקדושה וממאמרי חז"ל דהעולם נברא בשביל התורה שנקראה ראשית, שנאמר 'ה' קָנְנִי רֵאשִׁית דְּרִכּוֹ' (משלי ח, כב) ובשביל ישראל שנקראו ראשית, שנאמר 'קָדַשׁ יִשְׂרָאֵל לְה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתָה' (ירמיהו ב, ג), כדאיתא במדרש (ויקרא רבה פרשה לו אות ד), ר"ל דהשם יתעלה ברא את העולם עבור עם ישראל, שיעבדו אותו בקיום התורה והמצוה וילבשו לבוש רוחני על עולם הגשמי, ועל ידי זה יזכו לחיי העולם הבא, דהיינו כשאישיש ישראלי זורע תבואה, וחורש וזורע וקוצר ודש וזורע וטוחן ולש ואופה ויפריש חלה, בהפרשת חלה הוא מתקן ומקדש כל המלאכות שעשה בה עד הנה, וכן כששוחט

וזהו ביאור המדרש, השי"ת ברא את העולם בששה ימים קודם בריאת האדם, ובששי ברא את האדם כדי שיבא כאשר הכל מוכן לסעודה, אם כן כל הבריאה נוצרה לצורך האדם, וכל כוונת הבריאה היא האדם, ואם כן הוא הראשון, האדם קדם לכולם, אבל אם לא זכה ואינו מבין את מעלתו וחי כמו בעל חי, אם כן "אחור צרתני", הוא הבריה החלשה בעולם, וציפור חזקה ממנו, גם היא יכולה לנושכו. הנה כשהאדם מקבל מכה קטנה הרי הוא כבר נחלש, כמו כן כשתינוק נולד כולם צריכים לסובבו ולטפל בו, מה שאין כן כל שאר יצורי הבריאה, הם חזקים יותר. זהו "אחור וקדם צרתני", אחור למעשה בראשית וקדם למעשה בראשית.

ואפשר שכן הוא הביאור במה שאמרו עוד במדרש שם (ר"פ תזריע), א"ר שמלאי, כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף, כך תורתו [נתפרשה] אחר כל בהמה חיה ועוף, הדא הוא דכתיב (ויקרא יא, מו) "זאת תורת הבהמה" ואחר כך (ויקרא יב, ב) "אשה כי תזריע" עכ"ל, שתחילה נתפרשו החיות והבהמות הטמאות כמו שכתוב (ויקרא יא, ב) "זאת החיה אשר תאכלו וכו' אך את זה לא תאכלו", ורק אחר כך כתוב "אשה כי תזריע". ויש לבאר כעין הנ"ל, כי גם בזה יש מצב של זכה ושל לא זכה, שהרי תכלית הבריאה היא שיצא כבוד שמים, ומכל נברא רואים את פלאי הבריאה ואת הבורא שבראו, גם מהנברא הקטן והחלש ביותר, מתולעת רואים דברים נפלאים, איך היא הולכת ומשיגה את מזונה! ממש יש מאין! וישנם טבעים שונים בעופות שונים, הכל מצביע על הבורא, ומהכל מתרבה כבוד שמים, אבל עדיין אין זו שלמות בכבוד שמים, כיון שהם פועלים לפי טבעיהם ללא בחירה. אבל האדם שזכה להרבות כבוד שמים על ידי הבחירה שניתנה לו, הוא ריבוי כבוד שמים, והוא בחיר הנבראים. אבל אם חס ושלום לא זכה הרי הוא מורד בבורא, מורד בזה שהוא מטמא את עצמו, ואז בעל חי עדיף ממנו, כי בעל חי טמא אין בזה מרידה, שהרי ה' ברא אותו להיות מין טמא, ומזה גופא יש כבוד שמים, ואילו האדם נברא להיות טהור. נמצא שאדם שזוכה מעלתו גדולה מכולם, שטהרתו היא ריבוי כבוד שמים, על ידי בחירה, ולכן תורתו אחר בהמה חיה ועוף, ואם לא זכה אפשר שתהיה מדרגתו פחותה מהם.

(מחשבת מוסר - רבי אלעזר מנחם שך)

וצריכין להבין כוונת המדרש [הה"ד אחור וקדם צרתני וכו' הנזכר למעלה], דלכאורה קשה דהלא ידענו דהאדם נברא באחרונה כדכתיב בקרא, ואם כן האיך נוכל לאמר אליו, אתה קדמת לכל מעשה בראשית, ועוד צריכין להבין, מהו הפחיתות של האדם במה שהיתוש או השלשול קדמו, והלא לפעמים הכלל בהיפך, דאחרון השלשול קדמו, והלא לפעמים הכלל בהיפך, דאחרון חביב.

ושמעתי מהרב ה"ג החר"ף וכו' מו"ה משה מנדיל נ"י שאמר כן, דמובא בספר אחד, שפעם אחת התאספו

בהמה, ומברך על השחיטה ועל האכילה בזה הוא מקדש אכילתו, וכן בכל דבר, נמצא שהוא אינו מזיק ומקלקל, רק הוא מתקן ומקדש.

וזהו כוונת הכתוב בפרשת בראשית (ב, ג) "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות", ר"ל שברא אלקים את עולם הגשמי, והניח לאדם לעשות עליה לבוש הרוחני, על ידי תורה ומצות כנ"ל.

וזהו גם כן כוונת המדרש 'אם זכה אדם', ר"ל אם הוא עוסק בתורה ומצוות, אז אומרים לו 'אתה קדמת לכל מעשה בראשית', ר"ל דבשבילך נברא העולם כנ"ל, וסוף מעשה במחשבה תחילה, ואתה קדמת למעשה בראשית, ואם לאו אומרים לו 'יתוש קדמך', ר"ל כל מעשה בראשית ואף היתוש נברא תחילה ממך, ואתה באתה בגבולם לחבלם ולהשחיתם כגולן ורוצח, היש פחיתות גדול מזה.

(בית יצחק [תרע"ט] - רבי יצחק רייטבורד [בעל "קהלת יצחק])

אמרו חז"ל (ויקרא רבה יד, א), "אשה כי תזריע" הדא הוא דכתיב (תהלים קלט, ה) "אָחֹר וְקִדְמֵי צִרְתָּנִי וְתִשָּׁת עָלַי פִּפְקָה", אמר ריש לקיש 'אחור' זה יום האחרון ו'קדם' זה יום הראשון... אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית, ואם לאו אומרים לו יתוש קדמך שלשול קדמך, עיין שם.

והביאור בזה הוא, שאם זכה אדם להתרומם אל עבר נשמתו, הוא קדם לכל מעשה בראשית, ואם לא זכה ונשאר דבוק רק בחומריו אזי הוא אחור לכל מעשה בראשית, עד כדי שיתוש ושלשול עדיפים עליו במעלה. ויש להתבונן, מה מעלתם של היתושים והשלשולים שיהיו קודמים במעלה יותר מאדם שלא זכה לעבוד את בוראו.

ובפשטות הביאור הוא, כיון שהבעלי חיים עושים רצון קונם וממלאים את יעודם כבריאה, משא"כ האדם כאשר הוא איננו ממלא את יעודו וחובותיו - בזה הוא פחות מכולם.

וראה במדרש תנחומא (וישב ג): מעשה באנטונינוס שבא לקסרין ושלח אחר רבינו הקדוש, והלך עמו רבי שמעון בנו ור' חייא הגדול, ראה ר"ש שם לגיון אחד נאה ומשובח ראשו מגיע לקפאלירס של עמודים אמר ליה לר' חייא ראה כמה פטומין עגליו של עשו. נטלו ר"ח והוליקו לשוק והראהו סל של ענבים ושל תאנים והזבובים עליהם, א"ל ר' חייא זבובין אלו ואותו לגיון שוין. כשעלה רבי שמעון אצל אביו אמר לו כך אמרת לר' חייא וכך השיב לי, אמר לו כל כך נתן רבי חייא הבבלי ממש, שהשוה אותן לזבובין, לפי שלגיונים אלו אינן ספונים לכלום, אבל זבובין הקב"ה עושה שליחותו בהן שנאמר "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִשְׂרָק ה' לְזָבוּב אֲשֶׁר בְּקִצָּה יֵאָרִי מִצְרִים וְלְדַבְרָהּ אֲשֶׁר בְּאָרֶץ אֲשׁוּר" (ישעיהו ז, יח)... עיין שם. [ואע"ג שגם בלגיונים של רומי השי"ת יכול לעשות

שליחותו, צריך לומר כמו שכתב ה"אור החיים" (בראשית לז, כא) שבעלי חיים אינם בעלי בחירה ואינם יכולים להזיק אם השי"ת לא שלחם, אבל האדם בהיותו בעל בחירה יכול להזיק גם כאשר הוא לא שליח מהשי"ת, עיין שם]. ומבואר בחז"ל שהסיבה שהזבובין עדיפי מלגיון של רומי הוא משום שהשי"ת עושה בהם את שליחותו.

והגר"א (באבן שלמה פ"א, ו) כתב וז"ל: מצד הגוף והנפש האדם הוא גרוע מכל החי, אבל מצד הרוח והנשמה הוא גדול מכולם. ובזה יש לפרש מה שאמרו (סנהדרין לח, א), שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך, אין רצונם לומר קדימה זמנית לבד אלא קדימה במעלה ג"כ מצד הגוף. וכן יש לפרש [בזה] מה שאמרו (ברעיא מהימנא דף ב:) אחר למעשה בראשית וקדם למחשבה. וכן כל מה שיגדל מעלת האדם, לעומת זה יגדל פחיתות חומריו, וזהו שאמרו (סוכה נב, א) שמניח אומות העולם ומתגרה בישראל. וכן 'כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו' [גם זה בסוכה שם]. ויש לפרש שעל כן המינים הם טובים בטבע כמ"ש (פ"ד סימן יג), וזהו שאמרו (קהלת א, יח) "יוסיף דעת יוסיף מכאוב" מצד הגוף, וזהו שאמרו 'רוב גנבי ישראל'. ועל כן גוף האדם מטמא במותו יותר משאר בעלי חיים, וכן 'קברי עכו"ם אינם מטמאין באוהל' (ב"מ קיד, ב), וכמו שאמרו (ידיים פ"ד מ"ו) לפי חיבתן טומאתן... וכן צואת אדם חמור משל שאר בעלי חיים. וכן של גדול גרע מכל קטן וכמו שכתוב "ויוסיף דעת יוסיף מכאוב", עכ"ל.

ומבואר בדבריו, שמצד גופו של האדם הוא הגרוע מכל החי, ומצד זה הוא 'אחור לכל מעשה בראשית'. אולם מצד נשמתו הוא הגדול מכולן, וזהו 'קדם לכל מעשה בראשית'. ועוד מבואר בדבריו, שאחד תלוי בשני, שבמקום שנמצאת הטומאה הגדולה ביותר שם נמצאת הקדושה העליונה. וזהו בבחינת "ויוסיף דעת" - בבחינת נשמה - "ויוסיף מכאוב" בבחינת גוף.

(אור התורה - רבי יוסף בן עמרם)

האדמו"ר הרה"ק רבי צבי הירש מלומאז זצ"ל אמר בפירוש המדרש פרשת תזריע "אחור וקדם צרתני" - אם זכה אדם אומרים לו, אתה קדמת לכל מעשה בראשית. ואם לא זכה, אומרים לו, יתוש קדמך, שלשול קדמך! העולם מפרש, אשר באופן הראשון הכל משבחים אותו, ובהשני להיפך. אבל אמר, אשר הפירוש היא להיפך: אם זכה אדם, אז כדי שלא תזוח דעתו עליו, צריך לידע, שהוא הכל אשר לכל, והכל בשבילו נברא, והוא תכלית כל היצור, אז ממילא במה שעושה אינו יוצא ידי חובתו. אמנם אם לא זכה, היינו שהוא מצידו עשה ויגע ולא עלתה בידו, אז כדי לחזקו לבל יפול ברשת היאוש, אומרים לו, מה אתה סובר, אשר אתה כל כך חשוב שמצפים לך ולעבודתך? הלא יתוש ושלשול קדמך! וע"כ כמה שאתה עושה. די והותר, ודפח"ח.

(שארית מנחם - רבי שמואל יעקב רובינשטיין)

באור הכתוב "בן חכם ישמח אב", כי אם הבן חכם תולה האב הסיבה בו כי אמרו חז"ל (עדרות פ"ב מ"ט) 'האב מנחיל את בנו בחכמה', "ובן כסיל תוגת אמו", כי אם הבן כסיל אז מטיל האשמה על האם שזוה יען בא מכתה].

(כרם הצבי - רבי צבי הירש פרבר)

"אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר וְטַמְאָה שְׁבַעַת יָמִים פִּימֵי נִדָּת דִּוְתָהּ תִּטְמָא" (ויקרא יב, ב).

איתא במדרש (ויקרא רבה טו, ז) "אשה כי תזריע וילדה זכר", הדא הוא דכתיב "תן חלק לשבעה וגם לשמונה" (קהלת יא, ב), "תן חלק לשבעה", אלו שבעת ימי נדה, שיהיה פרוש. "וגם לשמונה", אלו שמונת ימי המילה. אמר הקב"ה, אם שמרת ימי נדה אני נותן לך בן, ואתה מלו לשמיני. הוי "וביום השמיני ימול בשר ערלתו".

מכאן למדים, שמי שזוכה לשמור ימי נדה כהלכתם, זוכה לבן שימולו אותו בשמיני.

ויש להבין, וכי מי שאינו שומר ימי נדה לא זוכה לבן? פוק חזי כמה יש להם בנים ואינם שומרים נדה.

ביאר בזה הגאון "בן איש חי" בספרו "אדרת אליהו" ביאור נפלא, על פי מה שמובא במדרש (ויקרא רבה כו, ב) "מי הקדימני ואשלם" (איוב מא, ג), מי עשה סוכה אם לא נתתי לו, מי נטל לולב אם לא נתתי לו, מי עשה מצקה עד שלא נתתי לו גג. מי עשה מזוזה עד שלא נתתי לו בית, וכדומה. ולכן אומר הקב"ה "מי הקדימני ואשלם", ובכן אף אחד לא יוכל לתבוע מצד הדין תשלום על קיום המצוות, ורק הקב"ה נותן שכר מצד החד, ולכן אומר לנו המדרש שבמצוות מילה יש זכות לתבוע שכר אם שמר ימי נדה, אז הבן שניתן לו לא יתן לו בחינם אלא בזכות, ובזה אין טענת "מי הקדימני ואשלם", ובזה ירויח שכר גדול ועצום שמקבל שכרו מושלם מצד הדין. כי כל ביאתנו לעולם הזה היא כדי לקבל שכר מצד הדין כידוע, ולכן זכות גדולה לאותו ששומר ימי נדה, כי על ידי כך זוכה לקבל שכרו מצד הדין שהוא בן זכר כדי לקיים מצוות המילה, [מלבד מה שניצול מעונש עוון נדה שהוא בכרת].

(קול יהודה - רבי יהודה צדקה)

"אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר" (ויקרא יב, ב).

הורעת זכר או נקבה, במי זה תלוי

כתב הרא"ם ז"ל: במסכת ברכות (ס, א) דרשו מכאן, דאם האיש מזריע תחילה יולדת נקיבה, ואם האשה מזריעת תחילה יולדת זכר. ואע"ג דבמסכת נדה (לא, א) ילפינן להאי דרשא מקרא אחרינא מדכתיב בבראשית (מו, טו) "אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב", עיין שם בתירוץ.

וכתב בספר "אהל יעקב": והא דדרשו מהכא דאשה מזריעת תחילה יולדת זכר, דייקי לה מדלא כתיב 'אשה כי תלד' וגו', כמו שכתוב בהמשך בפסוק ה' ואם נקבה תלד' וגו'. ועוד כתב הרש"ג, דרבותינו ז"ל דייקי לה משום דקשיא להו קושיא עצומה, כיון דאין העולם חסר

"דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר וכו' וּבְיוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשָׂר עֶרְלָתוֹ" (ויקרא יב, ג).

הסמיך לכאן מצות מילה, משום דאמר "אשה כי תזריע וילדה זכר", ודרשו חז"ל אשה מזריעת תחלה יולדת זכר, ודורשי רשומות אמרו אותיות ב"ן אחר אותיות א"ם, ואמרו חז"ל (נדה לא) כי עור ובשר ודם מכח האם, אם כן הוה אמינא כי על האשה החיוב להסיר ערלת בנה ולהטיף דמו, לזה אמר הכתוב דאף על פי שהבן בא מכח האם "אשה כי תזריע" כו' בכל זאת "ביום השמיני ימול האב בשר ערלתו".

(כרם הצבי - רבי צבי הירש פרבר)

"דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר וְטַמְאָה שְׁבַעַת יָמִים פִּימֵי נִדָּת דִּוְתָהּ תִּטְמָא" (ויקרא יב, ב).

וקשה, הלא מצד הדין האב מחויב למול את בנו אם כן מדוע לא כתבה תורתנו הקדושה בפירוש שהאב ימול ערלת בנו.

ואפשר לומר, כי ידוע שהבן נמשך מכח האם, והבת מכח האב, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ס, א) 'אשת מזריעת תחלה יולדת זכר', וסימן לדבר כי אותיות ב"ן אחר אותיות א"ם. ויש להבין מדוע הטביע הקב"ה כך להיות זכר מאשה ונקבה מאיש. וכתב ה"כתב סופר" ז"ל כי יש מצוות שאין האשה מצווה עליהם ויש מצוות ששייכים לאשה ולא לאיש, כמו "וספרה לה" (ויקרא טו, כח), וקרבת יולדת ועוד, וה' רצה כי לא יחסר לאשה מצוות התורה השייכים לאיש, ולהאיש המצוות שאינם שייכים לו, ושיהיה לכל אחד חלק בכל מצוות התורה הקדושה שלא יחסר המזג, לכן הטביע שהבן מכח האם ויש לה בו חלק יותר גדול, וכשיגדל ויקיים מצוות התורה יש לה חלק באותן מצוות שאי אפשר לה לעשות בעצמה, והוא משלים לה חלק התורה אשר יחסר לה, ולהאב הטביע הקב"ה כי הבת תבא בכחו למען השלם לו חלק התורה והמצוות שאי אפשר לו לקיים יען אינם שייכים לו עי"ש. ואפשר לפרש בזה מה שאמר שלמה המלך ע"ה "בן חָכָם יִשְׁמַח אָב" (משלי י, א), אעפ"י שבא להשלים ביותר את אמו ובשביל זה בא מכתה, בכל זאת גם האב ישמח בו, "ובן כסיל תוגת אמו" (שם), כי האב יוכל להשלים בלעדו את חלק התורה בשלימות, אך האשה לא תוכל בעצמה להשיג חלק התורה בשלימות אם הבן הוא כסיל, ולכן הוא תוגת אמו. ולדאבוננו רבים הם הבנים אשר לא רק שלא ישלימו לאמותיהם חלק התורה החסר להם, כי עוד ישללו מהם רכושן הרוחני המעט שרכשו בעצמן, ולירד בשביל הבנים הכסילים האלה לגיהנום.

ולפי זה אתי שפיר שלא נזכר בתורה גבי מצות מילה ביום השמיני שזוה מצות האב, כי בא לרמז כי גם להאם [ששמרה טהרתה ונתברכה עבור זה בבן זכר כשר, כמ"ש במ"ר] יש חלק בזה, ולכן נסמך מקרא זה "לאשה כי תזריע וילדה זכר" כי הזכר בא מכתה, להשלים לה חלק המצוות שאי אפשר לה לקיים בעצמה. [או יש לפרש

ואפשר לומר, דאיתא בפסיקתא זוטרתא, "וילדה זכר", לכך נקרא 'זכר' שחייב לזכור בוראו ואת מצותיו כי לכך נוצר ולכך נולד ולכך קיים וגו', וזכר כזה הוא באמת ברכה [כמו שכתב בעל הטורים 'זכר' בגימטריא 'ברכה'], ואשרי מי שהבנים שלו זכרים שזוכרים בוראם תורתו ומצותיו והמה ברכה להוריהם, ואוי למי שהבנים שלו [גם הזכרים] נקבות, שאינם זוכרים כל אלה, ולא יאות לקרא להם בתואר 'זכרים'. ורש"י ז"ל ידוע שהיו בנותיו חכמניות וצדקניות ודרשניות וזכו לבנות בתים בישראל לתורה וחכמה וכזכרים נחשבו, וכן בנותיהם של שאר גדולי עולם שידענו זכרם.

(כרם הצבי - רבי צבי הירש פרבר)

"אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר" (ויקרא יב, ב).

"כִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר" ראשי תיבות זכות, דצדקת הבנים על הרוב תלוי באשה. הלא תראה דיעקב אבינו ע"ה היה חושב ברחל, "ויהי בבקר והנה היא לאה" (בראשית כט, כה), ואם כן ראובן חס שלום נתהוה במחשבת רחל. וכן ישי כסבור שבא על שפחתו והיתה אשתו, ונולד דוד המלך ע"ה. וחד מרבוואתא קמאי כתב, שהכל תלוי בצדקת האשה ובטהרת רעיוניה, ולאה אמנו ואם דוד המלך ע"ה זכרו מחשבתם והגדילו טהרת רעיוניהן, ולזה היו הבנים קדושים, כמו שכתבתי במקום אחר.

וזהו מה שאמרו רז"ל (שבת קנב, א), "כִּי הוּא אָמַר וַיִּהְיֶה" (תהלים לג, ט) זו אשה, "הוּא צְוָה וַיַּעֲמֵד" (שם) אלו הבנים. כי אשר זכה בבת זוג נאה, דלפי זכותו הקנו לו מן השמים, משם נמשך "הוא צוה ויעמוד" אלו הבנים, דאיש ואשה שזכו היא כגפן פוריה, והבנים בני עליה זרעא מעליא.

וזה רמז ראשי תיבות זכות, דהתורה באשה זכות תולה צדקת הבן. וראשי תיבות "כִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר" בגימטריא תגל, רמז 'תגל' האשה בפרי בטנה שזכתה להוליד זכר, שהקב"ה בוחר בזכרים, כמו שאמרו במדבר רבה פרשה ג' (אות ה') כבודו של הקב"ה עולה מן הזכרים. וכתבנו בעניותינו במקום אחר, דמלבד שהזכרים עוסקים בתורה ומקיימים כל המצות, עוד בה שעל ידם הוא תיקון השכינה ויחוד עליון, והדברים עתיקים. ולכן תגל האשה, שעל ידה בא זכר לעולם, כי שיח ושיג לו לתקן השכינה, וכל נשי ישראל אחידן בשכינתא כמו שכתב רעיא מהימנא (ח"ג קכד, א).

גם 'תזריע' גימטריא פורת [עם הכולל], ואין כאן מקום להאריך, והמשכיל יבין.

(חומת אנך - רבינו החיד"א)

"אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר" (ויקרא יב, ב).

יש לפרש על דרך מוסר, דאמרו חז"ל אפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה, עיין שם פרק קמא דגיטין (עיין שם ז, א), ובזכות זה זוכה לפרנס אחרים משלו בלי ספק. וידוע כי המקבל נקרא 'נקבה' והמשפיע הוא 'הזכר'. וידוע גם כן כי זריעה הוא הנתינת צדקה על שם

מיולדות זכרים ונקבות, מאי האי דקאמר "אשה כי תזריע וילדה" בלשון הנראה כודאי שתלד זכר, ואחר כך כתוב "ואם נקבה תלד" בלשון ספק? הלא מסיים הפרשה בפסוק "זאת תורת היולדת לזכר או לנקבה", וא"כ הוה ליה למיכתב 'אשה היולדת זכר' וגו' והיולדת נקבה' וגו'? לזה קאמרו חז"ל דמילתא אגב אורחא קמשמע לן כי הרשות ביד האדם להוליד זכרים או נקבות, כי הלא אשה כי תזריע תחילה וילדה זכר, ואם האיש מזריע תחילה תוליד נקיבה. ולכן כתב "ואם נקבה תלד", לרמוז כי הענין מסופק ותלוי ביד האדם אם יוליד זכר או נקבה.

ובזוהר (חלק ג דף מ"ב ע"ב) הקשו על זה, דהיאך אמרינן דאשה מזרעת תחילה יולדת זכר, דהא אמרינן בגמרא (נדה טז, ב) 'טפה זו מה תהא עליה זכר או נקבה', משמע שאין הדבר תלוי בזריעה? ותירצו דאין הכי נמי דהכל תלוי בזריעה, ולכן מלאכי השרת שאינם מבחינים מי הזריע תחילה שואלים מה תהא עליה, אבל הקב"ה שמבחין אם היה טיפת זכר או נקבה גזור עליה לזכר או לנקבה. כך פירש בניצוצי אורות שם בשם הרמ"ז את כוונת הזוהר. נויש בנותן טעם להביא כאן את לשון רש"י בפרשת קדושים (ויקרא יט, לו) בשם חז"ל: "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים" - אני הבחנתי בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור, ואני הנאמן ליפרע ממי שטומן משקלותיו במלח להונות את הבריות שאין מכירין בהם. עכ"ל. משמע שהבחנה בין טיפות זרע משוייכת רק להקב"ה בלבד ואין עוד מלבדו].

ועוד יש לומר, וכנראה שהוא מה שאמרו רבותינו ז"ל, דשאלת מלאכי השרת היא כששניהם הזריעו בבת אחת, שאז זה תלוי בגזרתו יתברך. אבל כשאין ההזרעה בבת אחת אינם שואלים, כי באמת תלוי במי הזריע קודם. והכי נמי אסקינן בגמרא דברכות (ס, א) דאפילו בתוך ארבעים יום לא מהני רחמי אלא רק אם הזריעו שניהם בבת אחת דוקא, אבל אם אחד מהם הזריע תחילה לא מהני רחמי אפילו תוך ארבעים יום.

והא דאמרו חז"ל במסכת שבועות (יה, ב) דהמקדש עצמו בשעת תשמיש זוכה לבנים זכרים, והכא אמרינן דבזריעה תחילה תלוי הדבר? לא קשיא מידי, כי ודאי אחר שהזריעו לא מהני רחמי, דמאי דהוה בשעת הזרעה הוי, אבל קודם הזרעה מהני רחמי וזכות שיגלגל הקב"ה כך שיהיה מצב בו האשה מזרעת תחילה וממילא יהיו בניו זכרים. ועוד יתכן לומר, שכשהזריעו שניהם בבת אחת ממש מהני זכותו וזכות מה שמקדש עצמו לגזור עליו שיהיה הילד בן זכר.

(אהל יעקב)

"אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר" (ויקרא יב, ב).

'אשרי מי שבניו זכרים, אוי למי שבניו נקבות' (קדושים פב, ב).

וקשה, הלא מצינו כמה גדולי עולם שהולידו רק בנות, וכן רש"י ז"ל, ואיך יתכן לומר עליהם 'אוי להם' ח"ו.

הפסוק (הושע י, יב) "זָרְעוּ לָכֶם לְצִדְקָה". וזהו "אשה כי תזריע", פירוש עני המקבל צדקה אשר יזריע גם כן ויתן צדקה, אזי יולד מזה שיהיה זכר, שישפיע לאחרים.

(חתם סופר)

"וַיִּלְדָּה זָכָר" (ויקרא יב, ב).

סגולה לבנים זכרים

במדרש רבה: 'אמר הקב"ה, אם אתה משמר ימי נדה אני נותן לך בן שנמול לשמונה'.

מבואר מכאן, שסגולה גדולה היא לבנים זכרים.

ונראה לדייק לשון חז"ל שאמרו "משמר", והיינו שלא די לשמור ולקיים ימי נדה, אלא צריך לְשַׁמֵּר, פירוש לסייע לאחרים שישמרו. ועל ידי לימוד הלכות הטהרה לאחרים והסברת גודל קדושת וטהרת ישראל אפשר לזכות לבנים זכרים, שבעוה"ר הרבה מבני ישראל ואפילו שומרי תורה ומצוות נכשלים בדיני נדה, שאינם בקיאים בהלכות אלו.

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

"אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים פִּימִי נִדְתָּ דְוָתָה תִּטְמָא, וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוּל בֶּשֶׂר עַרְלָתוֹ" (ויקרא יב, ב -

ג.)

תמוה המשך הפסוקים אלו.

ונראה לומר דאיתא בגמרא (נדה לא, ב) למה גבי זכר טמאה ז' ימים, וגבי נקבה י"ד יום, מפני שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים, וזהו מצות שמחת מילה. והשתא אתי שפיר "אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים", ולא כמו בנקבה שטמאה י"ד, משום ש"ביום השמיני ימול בשר ערלתו", כדי שלא כולם היו שמחים ואביו ואמו עצבים, ודו"ק.

(חתם סופר)

"אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים פִּימִי נִדְתָּ דְוָתָה תִּטְמָא, וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוּל בֶּשֶׂר עַרְלָתוֹ, וְשִׁלְשִׁים יוֹם וְשִׁלְשֵׁת יָמִים תֵּשֵׁב בְּדַמֵּי טְהָרָה" וכו' (ויקרא יב, ב - ד).

מה שכתב כאן דין מילה בין ימי טמאה לימי טהרה, יש לומר דטעמא קמפרש, למה "ביום השמיני ימול", משום שבזכר טמאה שבעת ימים כמו שאמרו בנדה סוף פרק ג שלא יהו הכל שמחין ואביו ואמו עצבין. ואולי זה כוונת התרגום יונתן שכתב 'וביומא תמינאי תשתרי וברא יתגזר בשר עורלתי' (וכן הראוני בפירוש יונתן שם).

(טעמא דקרא - רבי חיים קנייבסקי)

"וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוּל בֶּשֶׂר עַרְלָתוֹ" (ויקרא יב, ג).

תניא, רשב"ג אומר, כל מצוה שקבלו ישראל עליהם בשמחה, כגון מילה דכתיב "שש אנוכי על אמרתך" וכו', עדיין עושים אותה בשמחה, וכל מצוה שקיבלו עליהם בקטטה, כגון עריות וכו', עדיין עושים אותה בקטטה, דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא (שבת קל, א).

פירוש תיבת 'עדיין', יען כי כעת בטל הטעם, כגון מילה, דאיתא 'מפני מה ניתנה מילה בשמיני, כדי שלא יהיו אביו ואמו עצבים והכל שמחין' (נדה לא, ב). ואף שכעת אינה נטהרת לשמונה ימים, והנה אביו ואמו עצבים, עם כל זה הם שמחים במצוה אף היום. וכן גבי עריות דמשפחותיו, דאנשי כנסת הגדולה ביטלו ליצרא דקריבות, כמבואר במסכת יומא (סו, ב), עם כל זאת עושין בקטטה עדיין (ענף יוסף על עין יעקב בשם הגר"א)

נוסח אחר:

שאלו תלמידיו לרבינו [הגר"א], מצוה שיש לה טעם ובהמשך הזמן נתבטל הטעם של מצוה זו מאיזו סיבה, אם חיוב המצוה במקומה עומדת, או כיוון שנתבטל טעמה גם המצוה בטלה. והשיב "אם כן לא תהא מילה בשמיני".

ופירוש בעל ה"חיי אדם" את דברי הגר"א בפניו: דאמרו חז"ל מפני מה אמרה תורה מילה בשמיני, כדי שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים, שהיא טמאה לידה כל שבעה ימים, ולפי זה עכשיו שביטלו דם טוהר, ואין אשה טהורה לבעלה עד שתספור שבעה נקיים, אם כן גם בשמיני אביו ואמו עצבים, ומכל מקום מלים ביום השמיני, ואין ממתנינים עד שתטהר אמו לבעליה. נמצא אף שהטעם בטל אבל המצוה אינה בטלה עולמית. ונענה לו הגר"א בראשו כי לזה כיוון (עליות אליהו).

כיוצא בזה הובא מהגר"א להלכה למעשה, דכל מה שאסרו חז"ל או תקנו תקנה, אף שבטל הטעם הגלוי תקנתם ואיסורם עומדים, משום כמה וכמה טעמים כמוסים שהיו להם. כגון לענין איסור גילוי, אף שאין נחשים מצויים בינינו, ראה מעשה רב אות צ"ה ותוס' מעשה רב אות צ"ז, כן לענין תקנת עזרא לאכול שום בליל שבת, דהוא גם לשאינו נשוי, ראה מעשה רב אות קכ"ד וליקוטי דינים וביאורים מהגרנ"ה הלוי. (פניני הגר"א)

"וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוּל בֶּשֶׂר עַרְלָתוֹ" (ויקרא יב, ג).

הנה אנחנו אומרים בהגדה של פסח 'שמונה מי יודע, שמונה ימי מילה'. וקשה, מדוע נקט חרוז מיוחד על מצות מילה יותר משאר מצוות. וראיתי בספר "מנחת אהרן" להגה"צ רי"א מוויילקאמיר ז"ל טעמו של דבר, כי ביום לידתו של אדם מזלו עומד בטוב וכן נראה במגילה יג, ב דשמח המן שנפל הפור באדר שזה חודש פטירת משה ולא ידע שגם נולד בזה החודש, וכתב רש"י: 'כדאי הלידה שתכפר על המיתה', שהרי יצא בו מכח אל הפועל [ואומרים בעת ברית מילה ב' פעמים הודו, כי הוא כיוצא מבית האסורים שהיה סגור בבטן אמו, שאפילו צפור חי שיבלע בבטנו ימות, והולד יצא חי בריא ושלם, וכמו חולה שנתרפא ששניהם צריכים להודות לה' כי טובן ומלכי קדם עשו משתה ביום הולדת אותם, וכמו שכתוב "יום הולדת את פרעה" (בראשית מ, כ) שהוא לסימן טוב, כי יתחדש ויתחזק מזלו ביום לידתו, וכמו שכתוב "ביום טובה היה בטוב" (קהלת ז, יד). ובמסכת שבת (סו, ב), 'גד גדי [התמזל מזלין]

(כמו שהיה מקדם, כמבואר במס' ברכות ס, א) בכל זאת צריך לברך הטוב והמטיב, דהשתא מיהא טובה היא.

(כרם הצבי - רבי צבי הירש פרבר)

"וּבְמִלֵּאת יְמֵי טְהָרָה לְבָן אוֹ לְבַת" וגו' (ויקרא יב, ו).

יש לדקדק, מתחלה אמר זכר ונקבה וכאן אמר "לבן או לבת", ואחר כך (פסוק ז) חזר הכתוב ואמר "זאת תורת הילדת לזכר או לנקבה".

וי"ל כי מתחלה בהולדם שהם פחותים משלשים יום שעדיין אין צורתם נרשמת בעיני הוריהם אינם בכלל בנים, שהרי אינם חייבים להתאבל עליהם בהפקדם ח"ו, לכן מכנה אותם מתחלה בשם 'זכר' ו'נקבה', שעדיין אינם בכלל בנים שיהיו חייבים כבנים, אמנם אחר מלאת ימי טהרה לבן שהוא אחר ל"ג יום ולבת אחר ס"ו יום, שהם בחזקת בני קיימא וצורתם כבר נרשמה בלב הוריהם אז נחשבים כבנים, לכן קורא אותם בשם 'בן' ו'בת', אחר כך אמר "זאת תורת הילדת לזכר או לנקבה" דקאי על תחלת לדתה.

(כרם הצבי - רבי צבי הירש פרבר)

"וּבְמִלֵּאת יְמֵי טְהָרָה לְבָן אוֹ לְבַת תְּבִיא כְּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֵלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תוֹר לְחַטָּאת אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל תְּבִיחָן" (ויקרא יב, ו).

שואל בעל הטורים, הרי בכל מקום מקדימה התורה את התורים לבני היונה, ומדוע כאן נאמר "בן יונה או תור"? תשובתו של בעל הטורים צריכה לזעזע את כל מי שדמם של אברהם יצחק ויעקב מחלחל בעורקיו. "בכל מקום מקדים תורים לבני יונה חוץ מכאן לפי שאינו מביא אלא אחד, ואם ימצא יונה לא יקח תור לפי שבן זוגו מתאבל עליו ואינו מזדווג לאחר", וכו'. דהיינו, מתי מקדימה התורה תורים לבני יונה, כשמדובר ברבים, אבל כשנצטוונו להביא רק תור אחד, מבקש הקב"ה לחפש ראשית לכל את בן היונה. כי בניגוד לשאר בעלי חיים, טבעו של התור שאינו נמשך אחר בני זוג אחרים והוא מתקשר אך ורק עם בן זוגו, וממילא בנידון דידן שהילדת צריכה להביא רק תור אחד, הרי שאם ניקח אותו מעל בן זוגו נגרם לו לאבל ולהרגשת צער, ולכן מצווה התורה לחפש קודם את בן היונה, ורק אם לא מוצאים אותו, אפשר ליטול גם תור.

ועכשיו נעשה קל וחומר בעצמנו, אם כך חסה התורה הקדושה על צערו של תור, והקפידה שלא לגרום לו עוגמת נפש מיותרת, למרות שנפשו אינה רגישה כל כך למושגים של יחס חברתי, על אחת כמה וכמה שרצון התורה הוא לייקר את כבודו של בן אנוש, צלם אלוקה ממעל, שנפשו כל כך רגישה ופגיעה, וכל מילה שאינה במקומה עלולה להורידו לבאר שחת. וקל וחומר בן בנו של קל וחומר שלא יצער אדם את בת זוגו.

(טובך יבינו - רבי יצחק זילברשטיין)

וסינוק לא [ואל תהא עייף]. אך אנחנו בני ישראל למעלה מן המזל ומאותות השמים לא נירא, ולכן גזר עלינו הקב"ה "ביום השמיני" שהוא יום הלידה הראשון משעה שנולד, לעשות דבר כנגד המזל, לשפוך דמו ולמול בשר ערלתו, כדי להודיענו שאיננו תחת שליטת המזלות כלל, רק בצלו של הקב"ה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע, והוא ממש כמו ביציאת מצרים אשר דוקא בחודש ניסן שמזלו טלה שהיה עבודה זרה של המצריים, ובט"ו לחודש אשר אז תוקף זריחת המזל של מצרים ובכל זאת נענשו אז מרה [ועיין ספרי "כרם הצבי" פרשת ויקהל דף ר"ג באורך שגם קדושת השבת יורה על זה]. נמצא כי מצות מילה שניתנה לשמיני דוקא ביום לידתו, יורה על גדולת בני ישראל שאינם חוסים תחת מזלות רק בצל מי שאמר והיה העולם [ואעפ"י שמובא ביורה דעה סימן קע"ט בהגהות רמ"א שלא יעשה דבר שהוא יודע שזה כנגד המזל ולא יסמוך על הנס אלא שאין לחקור אחר זה משום "תמים תהיה" וגו', אכן במצות מילה שהיא הראשונה לאדם נצטוונו לעשות נגד המזל להודיענו שאנחנו חוסים בצל ה'].

(כרם הצבי - רבי צבי הירש פרבר)

הנה במסכת שבת (קל, א) דרשו המקרא שאמר דוד המלך ע"ה "שֶׁשׁ אָנֹכִי עַל אִמְרַתְךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב" (תהלים קיט, סב), שזה קאי על מצות מילה.

וקשה, היכן מוכח זה מהאי קרא דקאי על מצות מילה. ועיין רש"י שהרגיש שם בזה, וכתב דכל המצוות כמו תפלין וציצית אינם תמיד על האדם דיכול לפושטם מעליו, ובבית המרחץ מחויב להסירם, משא"כ מצות מילה היא תמיד על האדם, וכמו שאמרו חז"ל מנחות (מג, ב) דבשעה שנכנס דוד לבית המרחץ אמר אוי לי שאני ערום מן המצוות, כיון שנזכר במילה נתישבה דעתו, וזהו שנאמר "כמוצא שלל רב", כי תמיד מוצא מצוה זו עי"ש. וכמדומה שראיתי במהרש"א לבאר באופן אחר, דלכאורה קשה שאמר דוד "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב", איך מדמה המצוות למוצא מציאה, דהלא המציאה באה בלא יגיעה, ועל התורה ומצוות צריך האדם לעמול בכל כחו, וכמו שאמרו (מגילה ו, ב) "לא יגעתי ומצאתי אל תאמין, יגעתי ומצאתי תאמין", לכן דרשו חז"ל דפסוק זה קאי על מצות מילה שהאדם מוצא בלא יגיעת עצמו, ועל זה ראוי להמליץ הלשון "כמוצא" שלל רב.

וראיתי על הגה"ק ר' שלום מקאמינקא ז"ל שבא פעם אחת על ברית מילה והיה אבי הבן נעצב מאד, כי זה היה בזמן שנטלו בחזקה ילדי ישראל ושלחו לארצות רחוקות בין אומות העולם לעבודת הצבא (בשנת י"ח מאות ו"ב למספרם) והיה אז צר וחושך במדינת רוסיא, וכשנולד בן בכו מאד, ואמר הגר"ש הנ"ל שזהו שאמר דוד המלך ע"ה על מצות מילה "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב", כי דוד המלך ע"ה צפה ברוח הקודש כי יגיעו ימים רעים כאלה לבני ישראל, ואמר "שש וכו' כמוצא שלל רב", דהמוצא מציאה אעפ"י שיודע שיטלו ממנו בחזקה

התורה להיות אומן פדגוג [כמ"ש בריש בראשית רבה עה"פ "וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אֲמוֹן" (משלי ח, ל)]. האב הוא הדואג להביא אומן פדגוג עבור בנו יקירו, והתורה מלמדת אותנו שאנו בנים חביבים לאבינו שבשמים, ומלמדת אותנו שכשם שאנו חביבים לפניו, כך חברינו חביב כמונו ממש, כולנו אחים בני אב אחד אנחנו, סמוכין על שלחן אבינו. וזוהי הסמיכות של "ואהבת לרעך כמוך, אני ה'" (ויקרא יט, יח), כי כולנו בניו חביביו. ולכן נצטוינו מאתו שלא לדבר בגנותו של אחינו האהוב לו.

ופרשה זו באה ללמדנו כמה הקפיד הכתוב בזהירות בכבודו של בן למקום. שהרי אמרו חז"ל (ערכין טו, ב), 'אמר ר' יוסי בן זימרא כל המספר לשון הרע נגעים באים עליו, שנאמר "מִלְשֵׁנִי בִסְתֵר רָעוּהוּ אוֹתוֹ אֶצְמִית" (תהלים קא, ה)'. וצמיתות פירושה, החלט המצורע. 'ואמר ריש לקיש, מאי דכתיב "זאת תהיה תורת המצורע", זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע'. ואמרו (דברים רבה ו), 'מרים הצדקת סימן לכל בעלי לשון הרע, הוי "זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים" (דברים כד, ט)'. והיינו, שמרים נענשה בצרעת כשדברה באחיה שלא כהוגן. לפי רום ערך מדרגתו ומדרגתה, ומכאן נלמד עד כמה חמור הפגם אף בשוגג. ומדוע הוא כן, משום שבעומקו של דבר נראה החטא ככפירה בעיקר, כאלו אמר "גִּבְרִיר שִׁפְתֵינוּ אֶתְנוּ מִי אֲדוֹן לָנוּ" (תהלים יב, ה) וכמו שאמרו (ערכין טו, ב), 'שׂוֹכֵל המספר לשון הרע כאילו הגדיל עוונות עד לשמים, שנאמר "שִׁתּוֹ בְּשָׁמַיִם פִּיָּהֶם" (תהלים עג, ט)'. כי הוא שוכח מאביו שבשמים המקפיד על כבוד בניו אהוביו. ובשכחתו זו הריהו מנתק עצמו מאביו שבשמים, וכמו שאמרו (שם), 'אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, כל המספר לשון הרע אמר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור בעולם'. והואיל וכך מעורר הוא על עצמו את חרון אף ה', כי נגעים אינם יסורים של אהבה [כמו שאמרו בברכות (ה, ב)] ומצורע חשוב כמת (נדרים סד, ב), ומוטלת עליו החובה לצאת מן הישוב אל מחוץ לעיר, כי הכלימו אביו בתבעו את כבודו, כנאמר במרים "וְאָבִיָּהּ יָרַק יָרַק בְּפָנֶיהָ הֲלֹא תִפְלֵם" (במדבר יב, יד). ו"בדד ישב" (ויקרא יג, מו) בלא החברותא שהיה לו, שגם על זה אמרו או חברותא או מיתותא (ב"ב טז, ב).

ועליו להתאבל כמו על מת. "בגדיו יהיו פרומים וראשו פרוע ועל שפם יעטה" (ויקרא יג, מה) - ומי הוא המת שהוא מתאבל עליו, הרי הוא מתאבל על עצמו, שהוא המת, והוא הנגזר מן הישוב כי הכלימו אביו וגרשו מעל פניו, והבדילו מעל אחיו שהם בנים חביבים למקום וכנגדם חטא בדברו. ומתוך כך יתן אל לבו לשוב אל מדרגתו בהכרה שיש לו אב בשמים ושכל ישראל הם בניו חביביו ושב ורפא לו. ואין הרפואה פשוטה, אלא יש לו להטהר בתהליך ארוך של טהרת צפרים ותגלחת וקרבת, והזאות בשמן הקודש ומשיחה על הראש, כי זהו תהליך של חזרה לחיים כמו קודם החטא וכתחיית המתים, כמו שעמל אלישע הנביא על הילד להחיותו. ומהקושי של

"וְהִקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' וְכִפְּרוּ עָלָיו וְטָהַר מִמָּקַר דְּמִיָּה זֹאת תּוֹרַת הַיִּלּוּד לְזָכָר אוֹ לְנִקְבָּה" (ויקרא יב, ז).

הקשה הרה"ק רבי שלום מבעלזא זי"ע, שכתוב "זאת תורת היולדת" וכו' משמע שכבר נגמר בכאן כל דיני היולדת, ותיכף בפסוק שאחריו (פסוק ח) כתיב "ואם לא תמצא ידה די שה" וכו' הרי שלא גמר עוד כל תורת היולדת, ומדוע הפסיק באמצע דיני היולדת בהפסוק "זאת תורת היולדת".

ואמר הרה"ק, שמצד התורה צריך להיות כל טוב לישראל, וזה שלא תמצא ידה אינו מצד התורה, לכן סיימה התורה מקודם "זאת תורת היולדת". (גן הדסים)

"זאת תורת היולדת לְזָכָר אוֹ לְנִקְבָּה" וכו' "אֲדָם פִּי יְהוָה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ סַפְחַת אוֹ בְּהֵרַת" (ויקרא יב, ז, ב).

המפרשים דקדקו, מה ענין סמיכת פרשת נגעים לפרשת אשה כי תזריע.

ונראה לי, דהנה נגעים באים על לשון הרע (ערכין טו, ב), וזהו מצד מדת הגאווה אשר ידמה בנפשו כי הוא ברום המעלה ולכן מספר בגנותו של חברו. ובמדרש רבה (יד, א) [ותנחומא], 'מפני מה הקדים יצירת בהמות חית ועופות ליצירת אדם, וכן תורתם, שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך'. ובש"ס פרק קמא דסוטה (ה, א), 'כל מי שיש בו גסות הרוח לבסוף נפחת שנאמר (לקמן יד, נב) "ולשאת ולספחת" ע"ש. וזהו ענין סמיכתם.

(תכלת מרדכי - רבי שלום מרדכי שבדרון).

"אֲדָם פִּי יְהוָה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ סַפְחַת אוֹ בְּהֵרַת יְהוָה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנִגְעַת צָרְעַת" (ויקרא יב, ב).

ענין הנגעים

אמרו בגמרא (ערכין ח, ב) על הפסוק "צִדְקַתְךָ כְּהַרֵּי אֵל מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה" (תהלים לו, ז), אמר רב פפא, "צדקתך כהררי אל", אלו נגעי אדם. "משפטיך תהום רבה", אלו נגעי בתים. ופירש רש"י, שנגעי אדם נבררין בשבוע אחד אם לטהר אם ליחלט, וצדקה גדולה היא זו. ואלו נגעי בתים הסגן הוא עד ג' שבועות וזהו משפט עד תהום רבה.

ויש להבין, מה צדקה גדולה היא אם יהיה האדם מוסגר לשבוע ונחלט לטומאה חלילה. ועוד, שהרי כל העולם כולו מלא חסד ה' לאין שיעור, "חֶסֶד ה' מְלֵאָה הָאָרֶץ" (תהלים לג, ה), והוא מלא משפט ה' ועומק הדין, "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט" (דברים לב, ד). ומכל חסד ה' שבבריאה כולה, ה"כהררי אל" הוא בהסגר השבוע של נגעי אדם, ומכל המשפטים הנוראים ה"תהום רבה" הוא בנגעי הבתים!

כדי להבין זאת, צריכים אנו להתבונן בפרשה זו של טומאת צרעת, שלכאורה הם ענייני טומאה וטהרה אבל המעיין יראה בהם את הרעיון המחנך. שהרי זוהי תכלית

הטהרה נדע עד כמה שקוע היה במות, בבידוד ובכלימה. הוי: "משפטיך תהום רבה!"

ומאיך גיסא - בד בבד עם המשפט הנורא והכלימה הצורבת - יש כאן "צדקתך כהררי אל". שהרי המעיין רואה שכל ענין הצרעת הוא שלא על פי דרכי הטבע. שהרי גם בבגדים ובבתים הדבר נוהג, וכבר כתב הרמב"ן (ויקרא יג, מז) 'והנה איננו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה'... ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע, אלא מפני שלא יבא הענין ההוא אלא בארץ הנבחרת אשר השם הנכבד שוכן בתוכה. ובתורת כהנים דרשו עוד, שאין הבית מטמא אלא אחר כבוש וחלוק ושיהא כל אחד ואחד מכיר את שלו, והטעם כי אז נתישבה דעתם עליהם לדעת את ה' ותשרה שכינה בתוכם... כי הדבר נס'.

וביתר ביאור כתב הכוזרי (ח"ב, סא): צרעת הבית והבגד באה מריחוק כוחות השכינה, כי היתה השכינה בישראל - במעלת הרוח בגוף האדם, והיתה מועילה אותם החיות האלקית ונותנת להם זיו והדר בגופותם ובתכונותם ובמשכנם, ובעת שמסתלקת מהם - מסכלת עצתם ויתכערו גופותיהם וישתנה יפיים. וכשהיא מתרחקת מיחידים - נראה על כל איש ואיש סימן התרחק אור השכינה ממנו, עכ"ל.

רואים אנו איפוא, שענין הצרעת נוהג רק בקדושים ושלמים שחטאו, אבל לא ברשעים גסים חסרי דעת הנוהגים בדרכי הטבע ורחוקים מה'. כמו שמצינו שאמרו חז"ל (שבת יג, ב) 'אין שוטה נפגע ואין בשר המת מרגיש באיזמל'. והיינו, שאין השוטה מרגיש בפגעיו ואין הרשע מרגיש בחטאו, ולפיכך אינו נענש. כיוצא בכך מצינו בירושלמי (תענית פ"ג ה"ח) 'מעשה שבאו גייסות לעירו של לוי בר ססי. נטל ספר תורה ועלה לראש הגג ואמר, רבון העולמים אם בטלתי דבר אחד ממה שכתוב בספר תורה זה, יכנסו האויבים לעיר. ואם לאו, ילכו להם. מיד בקשו אחריהם ולא נמצאו. פעם אחרת עשה כן תלמידו, אבל כיון שלא היה חסיד כרבו, ובטח בצדקתו להטריח את בוראו לעשות לו נס, יבשה ידו. ושוב עשה כן תלמיד תלמידו - ולא הלכו להם, ולא יבשה ידו. מפני שאין שוטה נפגע'. והיינו, שאין ענשי שמים מידיים ונסיים נעשים אלא ליראים השלמים.

ואם כן, אדם מישראל שזיו השכינה נגה עליו ועל לבושו ומשכנו, והוא שכח שחברו הוא בן יקר להקב"ה ודיבר בו לשון הרע ושקל למיטרפסיה ובאו עליו נגעים והסתלקה ממנו שכינה ואביו ירוק ירק בפניו - מכל מקום רואה ויודע הוא שאביו הוא שירק בפניו, כי גם הוא בן אהוב וחביב, ומחמת חביבותו מטפל בו אביו להוכיחו ולייסרו, כי הלא "את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה" (משלי ג, יב). אין הוא שוטה שאינו מרגיש ואין הוא כמת שאין בשרו מרגיש באזמל. מרגיש הוא, ועליו להקלם, ולשוב אל אביו מוכיחו ולהכיר בכך שכל ישראל בניו הם כשם שהוא בן למקום. וצדקה גדולה היא אם

בשבוע ימים, בזמן מועט, תתברר לו התביעה שעליו וישוב אל ה' וירחמהו וישיבו ממות לחיים. הוי אומר, שבמקום בו "משפטיך תהום רבה" על פגיעה בכבודו של בן למקום, שם גופא ההוכחה שגם הוא עצמו בן יקר וחשוב הוא. ושם ההכרה על "צדקתך כהררי אל". וכל החסד והמשפט שבבריאה שהם ככלות הכל בהסתר. הריהם מחוירים אל מול המשפט והחסד שבנגעים שהם באתגליא ובאהבה נפלאה.

(לקט שיחות מוסר - רבי אייזיק שר)

"אדם פי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צרעת" וכו' (ויקרא יג, ב).

ענין מצורע, מחמת לשון הרע (רש"י יג, מז). ואל יחשוב אדם המדבר לשון הרע שרואה את עצמו שאינו מצורע, כי זה הוא לרעה, כי נפשו מצורעת, כמו שלמדו בזוהר (ראה תוריע מז): "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" (משלי כא, כג), אל תיקרי "מצרות" אלא "מצורעת", כלומר, כי נפשו, שהיא נשמתו, היא מצורעת בר מינן. על כן, שומר נפשו ירחק בתכלית הרחקה. (מוסרי השל"ה על התורה)

טומאת הגוף והבגדים והבתים, מזה יש להתעורר האדם כמה יטהר את עצמו בדיבור, במחשבה, ובמעשה. ודי למבין. (מוסרי השל"ה על התורה)

"אדם פי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צרעת" וכו' (ויקרא יג, ב).

הנגעים הם בגדר חסדי שמים כי באים לכפר על חטאי בני אדם פרשה זו העוסקת בטומאת נגעים ובסדרי טהרת המצורע, חייבת לעורר את נפשותינו להתחזק בתורה ויראה, ואין כוונתנו דוקא כאשר יתבונן התבוננות מוסרית ועמוקה, אלא אף בעת שילמד הפרשה כפשוטה מתוך התבוננות יראה בה לימודים נפלאים.

וראה ברמב"ן וספורנו שביארו בארוכה שטומאת הנגעים אינו מחלה מדרך הטבע, אלא היא בגדר חסדי שמים לכפר על חטאי בני אדם, וכהא דאיתא בגמרא (ברכות ה, ב) שהנגעים הם מזבח כפרה, וכל זה אף בכל הנגעים, ולגבי נגעי בתים ובגדים כתב שם (ויקרא יג, מז) 'זה הענין איננו בטבע כלל ולא הווה בעולם, וכן נגעי הבתים, אבל בהיות ישראל שלמים לה' יהיה רוח השם עליהם תמיד להעמיד גופם בגדיהם ובתיהם במראה טוב, וכאשר יקרה באחד מהם חטא ועון יתהווה כיעור בבשרו או בבגדו או בביתו לראות כי ה' סר מעליו וכו'. והנה אינו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה' ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע, אבל מפני שלא יבוא הענין ההוא אלא בארץ הנבחרת' וכו', כי רק אלו שנמצאים בארץ ישראל וזכו לספוג ולקבל מקדושת הארץ, ראויים שיעשה להם הקב"ה נסים בגודל רחמיו כדי שיענשו

יקרא, והלא מדה טובה מרובה ממדת פורענות, וכן כל מי אשר בלבו רחמים על חבירו ואינו מצפה לכשלונו ואדרבה יעזרהו בעת צרתו, אשרי חלקו ששכרו כפול ומכופל.

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

”וְהוֹבֵא אֶל אֶהָרֵן הַכְּהֵן” (ויקרא יג, ב).

טעם שנאמר ”והובא”

לא נתפרש למה דוקא ”והובא”. והרי יכול לבא בעצמו. ונראה לבאר שהרי אין המצורע נטמא עד שיראנו הכהן ויטמאנו. ואם כן כל מי שיש לו נגע אינו חפץ להודות בחטאיו ולילך להראות לכהן את נגעו. ולזה כתב ”והובא” שיעוררוהו לתקן דרכיו ויביאווה אפי’ בעל כרחו אל הכהן שיודיענו טומאתו. ויורהו דרך טהרתו מנגעי בשרו ומנגעי לבבו. שהרי כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו.

ובזוה”ק נראה שפירש ”והובא” כמו ”וְהוֹבֵא אֶת בְּדִי בַטְּבַעַת” (שמות כז, ז) שהיו הבדים מותאמין לטבעות בדיוק מוחלט. וה”נ מצריך המצורע שיתאים עצמו בהנהגתו וככל דרכיו כפי אשר יורהו הכהן לטהרו. ואז יוכל לצאת מטומאתו.

וכן הוא לדורות, שאם רוצים להטהר ולהתקדש בדרך התורה, אין לזוז מהוראות הכהנים שהם כיום מנהיגי וגדולי ישראל.

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

”וְהוֹבֵא אֶל אֶהָרֵן הַכְּהֵן אוֹ אֶל אַחַד מִבְּנֵי הַכְּהֵנִים” (ויקרא יג, ב).

ב.

אמרו בזוהר הקדוש (תזריע מח, א) כל הרואה נגע באדם חייב להביאו אל הכהן.

ויש לעיין למה בכל טמא אין דין שחייבין להביאו לתלמיד חכם שיאמר לו שהוא טמא.

ויש לומר, שבכל הטמאים הוא טמא אע”ג שלא טימאוהו ועל כרחך יבוא לשאול אם הוא טמא או לא, אבל בנגעים שהדין שאע”פ שיש בו נגע טמא כל זמן שלא טימאהו הכהן אינו טמא, בודאי לא ירצה לבוא לכהן שיטמאהו וירצה לישאר כך, לכן חייבה תורה לכל הרואה שיביאנו לכהן.

(טעמא דקרא - רבי חיים קניבסקי)

”וְרָאָה הַכְּהֵן אֶת הַנֶּגַע בְּעוֹר הַבָּשָׂר וְשָׁעַר בִּנְגַע הַפֶּה לְבָן וּמְרָאָה הַנֶּגַע עִמָּק מְעוֹר בְּשָׂרוֹ נֶגַע צֹרַעַת הוּא וְרָאָהוּ הַכְּהֵן וְטִמְא אֹתוֹ” (ויקרא יג, ג).

צריך לבאר כפילות הפסוק, שכבר הזכיר בתחילת הפסוק ”וראה הכהן את הנגע”, ומדוע חזר לומר ”וראהו הכהן וטמא אותו”.

וב”משך חכמה” פירש, שלאחר שרואה את הנגע צריך שיראה הכהן את המנוגע אם ראוי הוא לטמאותו, שאם חתן הוא אין מטמאו ונותן לו שבעת ימים, אף אם מצד

עבור חטאיהם בעולם הזה ולא יבואו פגומים עם חטאתם לעולם הבא.

”טוב ה’ לכל ורחמיו על כל מעשיו” (תהלים קמה, ט) מדת טובו של השי”ת היא לכל ברואי, אמנם לרחמיו המיוחדים של הקב”ה אינם זוכים כל העולם. אלא דוקא ”כל מעשיו”, דהיינו מעשי ידיו שהם היחידים המושלמים, וזוכים הם לרחמיו המרובים בזה ויענשו עבור חטאתם בעולם הזה, כי הרי העולם הזה אינו עולם הגמול אלא עולם המעשה, ומ”מ יקבלו עונשם בעולם הזה כדי שיזדככו ויבואו טהורים לעולם הגמול, והיינו דאיתא (בראשית רבה סה, ד) ”יצחק אבינו תבע יסורים”, כי כדאי לו לקבל יסורים עבור עבירותיו בעולם הזה ולא לקבל עונש בעולם הבא. מפני שהעולם הבא נצחי ללא גבול ולכן אף העונשים בעולם הבא ללא גבול, ואילו יסורי עולם הזה מוגבלים בכוחם ובזמנם.

והנה עונש המגוגע אינו עונש קל כלל ועיקר, שחייב להיות בדד חוץ מג’ מחנות ולהתרחק מחברת בני אדם, ולקרוא טמא טמא על עצמו כדי שיתרחקו ממנו. וכל זה כדאי לאדם והעיקר שלא יקבל עונשו בעולם הבא. כי עונש הגיהנם נורא ואיום, וכמו שאמרו (ראה שער הגמול לרמב”ן) ’כל יסורי איוב לא יספיקו לעונש אחת מן העבירות’.

והיינו דאמר דוד המלך ע”ה (תהלים צ, יא) ”מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפְּךָ וְכִי־רָאָתְךָ עֵבְרָתְךָ”, מי יכול לצייר מדת חרון אפו של הקב”ה. והדרך להבין עונשו של הקב”ה היא כאשר יתבונן בחובת היראה מהקב”ה, וכשם שהיראה בלא תכלית כן חייבת להיות ההבנה במהותם של עונשי שמים. ומפורש זאת במשנה (עדיות ה, ו) ’מוטב לי להיות שוטה כל ימי ולא להיות רשע שעה אחת לפני המקום’, ורשע שעה אחת אין הכוונה חטא, אלא עוד פחות מכן. ומ”מ עדיף להיות שוטה כל ימי חיינו. כי עונש החטא אין לתארו ולהבינו בהבנות שכלנו הדלים.

(אור יחזקאל - רבי יחזקאל לוינסטיין)

”שָׂאת אוֹ סִפְחַת אוֹ בְהֵרַת” (ויקרא יג, ב).

הנה כידוע שכל ענין הנגעים עונש הוא לבעלי לשון הרע. ונראה דמרומז כאן שלש כתות של מספרי לשון הרע. דיש מהם שנגעם ”שאת” הוא, והיינו שְׂבִדְבָרָם רע על חבריהם מנשאים ומגדלים את עצמם בכך, וזהו מטרת סיפורם. ויש מהם אשר ”ספחת” הם, שאינם בטבעם מספרי לשון הרע רק שנסתפחו למושב לצים ואין בכחם להתגבר על המלעיגים ולכן מתנהגים כחבריהם. עוד יש אשר משימים עצמם כ”בהרת”, כמי אשר כל רז לא אינס ליה והכל בהיר וידוע לפניו, וידו ופיו בכל, והודעתנו התורה שכולם כאחד טמאים ועוונם ועונשם גדול.

ומכל פרשה זו נראה בעליל כמה גדול שכרו של האדם החוסס פיו, שאם החמירה תורה כל כך בעונשם של בעלי לשון הרע, והרחיקתם מחברת בני אדם, וטמא טמא

הנגע טמא הוא, וכן הדין ברגלים שאין מטמא עד לאחר הרגל.
(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

”נגע צרעת הוא” (ויקרא יג, ג).

בשם הגר”י סלנטר זצ”ל מפרשים, למה נסמכה פרשת שמיני שעוסקת במאכלות אסורות וטומאתן לפרשת תזריע [העוסקת בדיני נגעים], מכיון שבני אדם רגילים ליהדר מאד ממאכלות אסורות ולא נזהרים בלשונם, ובא הסמיכות ללמדך שגם אם יזהר אדם ויפריש עצמו מטומאת המאכלים ולא יטמא פיו וגופו במאכלות אסורות, עדיין צריך הוא ליהדר מאד גם במה שמוציא מפיו, שגם היוצא מפיו מטמא, שבעוון לשון הרע באים עליו נגעים שטומאתם טומאה היוצאה מגופו היא וחמורה היא מאד.
(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

”ואם פשה תפשה המספחת בעור” (ויקרא יג, ז).

ב”מושב זקנים” דרש פרשה זו כמין חומר. כי האדם אשר בו נגע יבא אל הכהן דהיינו חכמי ישראל לטהרו מעוונות, ואם רואה הכהן ש”הבהרת לבנה היא”, פירוש שלא האדים עונו ככל כך. ו”עמוק אין מראה מן העור”, שלא העמיק להרשיע ולא נשתרש בחטא, ו”הסגירו הכהן”, שמוכיחו בסתר ויורהו דרך תשובתו לתקן דרכיו. ו”ואם בעיניו עמד הנגע” מסגירו שנית עד שמטהרו, אך “אם פשה תפשה” ונראה חטאו שנית “וטמאו הכהן” פירוש שיגלה קלונו ברבים “וטמא טמא יקרא”.

ומכאן למוד גדול שאין לחוס על הרשעים מלבזותם. וצריך ללחום כנגדם בפרסום גדול ככל האפשר. ועיין בתוס’ קידושין (לב, ב) גבי זקן אשמאי שכתבו דברשע מצוה להכותו לבזותו ולקללו. ומפורש כן ברמב”ם הלכות דעות פ”ו ה”ח שאם הוכיח את חבירו בסתר ולא חזר בו מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחרפים אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל, ע”כ.

וראוי בימינו להשריש דבר זה כנגד המתפשרים הטוענים שצריך להשפיע בדרכי נועם על אותם הסרים מדרך התורה. ולהניל מבואר דרך כשנכשל פעם או פעמיים, אבל הרשע שמתעקש בדרכו חייבים להתרחק ממנו, שהשפעתו וקירבתו מזיק לאדם. ואדרבה מצוה לבזותו ולחרפו וכמבואר בר”מ ותוס’ שהבאנו. [וע”ע בתוס’ ר”י הזקן קידושין (כח, א) שיש לבני אדם הכשרים להבדל מן הרשעים בשום עסק ולצער אותם כפי היכולת].

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

”וטמאו תפחו צרעת הוא” (ויקרא יג, ח).

במדרש רבה איתא, דלאחר ששמעו ישראל פרשת נגעים נתייראו, אמר להם משה, אל תתייראו, אלו לאומות העולם, אבל אתם לאכול ולשתות ולשמוח, ע”ש.

ותמוה, שאין הצרעת מטמאה בעכו”ם, וגם לא נתבאר לשמחה מה זו עושה.

אכן נראה בביאור דברי חז”ל, שהנגעים לעורר האדם הן באין. להודיעו שחטא ונפגמה נשמתו וצריך לתקן דרכיו, ומתנה זו נתנה רק לישראל. אבל עכו”ם שמתנגע הוי זה עונש לצערו ולא לתקנו, ולכן אין מקום ליראה אצל ישראל, ואדרבה שמחה היא אצלם, ש’אדם’ הן קרויין, ורק ה’אדם’ “כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת וכו’ והובא אל הכהן” ללמדו דרך טהרתו.

והנה בזמננו אנו שאין לנו טומאת צרעת שאין הנגעים מצויין אין זה מעליותא כלל, ואדרבה פחיתות ערכנו היא שגרמה לנו. ומרן הקדוש בעל חפץ חיים זצ”ל הביא מדברי המדרש עה”פ “שמר פיו ולשונו שמר מצרות נפשו” (משלי כא, כג) שהמספר לשון הרע מתנגע בנפשו ואף שמחפה עליו הקב”ה בעולם הזה ואינו מפרסם קלונו ברבים, הרי לאחר שתצא נפשו מגופו יתגלה קלונו ותראָה זוהמת נפשו לעיני כל, ותשב נשמתו בדר חוץ למחנה כדיני המצורע. והדברים מבהילים.

ובאמת רואים אנו שהאריכה תורה כדיני נגעים שלא מצינו כן בשאר איסורי תורה ואף בחמורות שבהן, והוא משום שפרשיות אלו רמו והוראה בהן למחלות הנפש, ויש כמה סוגי צרעת בנפש כמו שכתוב בתורה, ולעתיד לבא יתבהרו הדברים ויראה כל אחד נגעי נפשו, ויש לכל שומר נפשו וכל המתבונן בפרשה זו היטב דיו להצילו מחטא שיזהר מלפגום בלשונו שרושם בנפשו ומטנפה, ורק אם שב מחטאיו ומטהר עצמו תנקה נפשו ותנקה לשוב אל האלקים כמו שנתנה.
(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

”נגע צרעת פי תהיה באדם והובא אל תפחו” (ויקרא יג, ט).

נגע צרעת מתרגמין “מכתש סגירו”. שסוגר הצינורות לבלתי תמשך בהם ההשפעה. כן הוא בזוהר (תזריע מז).

”וראה תפחו והנה כפתה הצרעת את כל בשרו וטהר את הנגע כלו הפך לכן טהור הוא” (ויקרא יג, י).

והנה מכיון ששער לבן סימן טומאה הוא גזרת הכתוב, כברש”י על הכתוב (לעיל פסוק ג) “וראהו הכהן וטמא אותו”, צריכים לבאר, מדוע כשכולו הפך לבן טהור הוא? אבל אחרי התבוננות אפשר ללמוד מזה, עד כמה מתועבת לפני הקב”ה מדת הגאווה, ועד כמה רצויה לפניו ית”ש מדת ההכנעה והענוה.

דהנה מצינו באחאב מלך ישראל במלכים (א’ כא, ט), שהשי”ת אמר לו לאליהו, שירד לקראת אחאב לאמר לו בשם ה’, “במקום אשר לקקו הפלבים את דם נבות ללון הפלבים את דמך גם אָתָה”, ואעפ”כ מכיון שקרע אחאב את בגדיו ושם שק על בשרו והתעסק בתענית, אמר ה’ אל אליהו, “הֲרָאִיתָ כִּי נִכְנַע אֶחָאָב מִלִּפְנֵי, יַעַן כִּי נִכְנַע מִפְּנֵי לֹא [אבין] אָבִיא הָרַעָה בְּיָמָיו” וגו’ (שם פסוק ט).

"וטמא טמא יקרא". ופירושו, שהטמא מתחבר ונדבק רק לבני מינו דוקא. ואין לטהור שום חיבור עם טמא, ואדרבה מתרחק מחברתו שלא יטמא.

עוד נראה לרמז בזה, שהרי אין עווננו של בעל לשון הרע כשיושב בבדידות. ורק כששרוי הוא בחבורתן של רשעים עובר עבירות אלו, אבל עכשיו כשנצטרע, כל מרעיו וידידיו לשעבר מתרחקין ממנו, וכשקורא להם אינם מתקרבים אליו בהיותו מצורע, אז ידע להתרחק מהם ויחדש לו ידידים יראי ה' שעומדים לאדם גם בעת צרתו וילמדוהו דרך הטהרה וזה מרומז בפסוק וטמא יקרא והם לא יבואו אז ידע להתרחק מהם.

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

"וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא" (ויקרא יג, מה).

רומז למה שאמרו (קידושין ע, א) "כל הפוסל במומו פוסל", כי הטמא קורא לחבירו טמא. וכן רומז בפרשת אמור (ויקרא כא, יח) "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרָב", כי הוא מקריב את מום עצמו.

"וְהִבְגֵּד בִּי יְהִיָּה בּוֹ נֶגַע צָרְעַת" (ויקרא יג, מז)

עונש הצרעת ניתן לישראל בלבד

שנינו (נגעי פי"א, מ"א): 'כל הבגדים מטמאין בנגעים חוץ משל גוים', כל דיני צרעת הבגד לא נאמרו אלא בישראל. וביאר בזה הספורנו (ויקרא יג, מז): "כאשר בחר באומה הישראלית וכו', כתב להורותם התורה, והוא החלק העיוני, והמצוה, והוא החלק המעשי וכו', והזהיר שבנטותם מזה יעיר אזנם ביסורין, כאמרו (שמות טו, כו): "אם שמוע תשמע... כל המחלה אשר שמת במצרים לא אשים עליך", ובחמלתו עליהם כשיהיה הרוב מהם לרצון לפניו אמר לעורר היחידים מהם, ראשונה בנגעי בגדים אשר עליהם באה הקבלה שאין בגדי גוים מטמאים בנגעים, וכשלא יספיק זה יעוררם בנגעי בתים אשר בהם גם כן לא יבוא נגע צרעת בטבע כלל. ולזה ראוי שלא יהיו בגדי גוים מטמאים ולא בתיהם מטמאים בנגעים כלל כמו שקבלו הם ז"ל".

ביאר לנו בזה, כי אין טומאת נגעי בתים ובגדים כשאר הטומאות, שכן בשאר הטומאות דיני הטומאה ואיסוריה נאמרו לישראל, אבל הטומאה עצמה - מציאות היא שטמאתה תורה, כשרץ ומת וכדו'. אך נגעי בתים ובגדים, לא רק דיניהם התחדשו בתורה המסורה מסיני, אלא כל מציאותם לא נבראה ונוצרה אלא ככלי ביד מוסר התורה לעורר וליסר את מקבלי התורה ולהזהירם על קיומה, גויים שאינם בני מצוות ואינם צריכים אזהרה לקיימם, לא נבראה להם מציאות זו של נגעים בבית או בבגד, וממילא אף אם נוצר כתם בקיר הבית או בשפת הבגד, אין זו צרעת.

ענין זה יובן מתוך דברי רבינו בחיי בביאור ענין הנגעים, וזה לשונו (ויקרא יג, נח): 'והנה הנגעים היו מורים השגחה

ראיה ברורה מכאן, כי ההכנעה יש בכוחה להעביר גזרת מות שנגזרה מפי הקב"ה בעצמו, ומכל שכן שיש בכוחה לְאַחַר את הגזרה לזמן רב.

והנה ידוע מאמרם ז"ל בערכין דף ט"ו ב', ש'נגעים באים על עוון לשון הרע ועל שפיכות דמים, שנאמר "מִלְשָׁנִי בְּסִתְרֵי רַעְיוֹנוֹתָי אֶצְמִית" (תהלים קא, ה) [שהמספר לשון הרע על רעהו בסתר, עונשו הוא שיצמיתו אותו], וכתוב התם "לצמיתות" [והביאור של הצמיתה הוא כמו דכתיב התם לגבי מכירת בית בעיר מוקפת חומה (ויקרא כה, ל) "וְיָקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לֹא חָמָה לְצִמִּיתָ לְקִנְיָהּ אֹתוֹ לְדִרְתָּיו לֹא יֵצֵא בַיָּבֵל"], ומתרגמינן לחלוטין, ותנן אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה [הרי ש'אצמית' שתרגומו לשון 'חליטה' פירושו צרעת]. וכן אמר ריש לקיש, מאי דכתיב "זאת תהיה תורת המצרע" (ויקרא יד, ב), זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע, ויעוין בדף ט"ז א' שם כל הסוגיא. והנה עונש המצורע פירש הכתוב, "בְּדָד יֵשֵׁב מְחוּץ לַמַּחֲנֶה" (ויקרא יג, מו), ושלא יהיו טמאים יושבים עמו (רש"י שם) וישיבתו לבדו ואין איש עמו, תביאהו לידי הרהור תשובה על חטאו הגדול, ולבבו יכנע ושב ורפא לו. אולם לכל זה זקוק המצורע בעת שעדיין לא הפך כל בשרו לצרעת, ורק נראה הנגע זעיר שם זעיר שם, אזי עדיין יוכל המצורע לחשוב, אולי מקרה הוא בלתי טהור, ויכבד לבו ולא ישוב מחטאו, ועל כן צייתה התורה לענשו ולשלחו חוץ לשלוש מחנות, ויעיל השלוח והישיבה בבדידות בצרופ הצרעת החלקית, לטהרו מחטאיו, וישכיל ויבין כי מאת ה' היתה זאת לו. אבל מכיון שפשתה הצרעת בכל גופו וכסתהו מכף רגלו ועד ראשו ואין בו מתום, כבר נשבר לבו בקרבו עד כדי כך, שכבר אינו זקוק לשלוח. אדם שכזה שלקה בכל גופו, כבר לא יחשוב אולי מקרה הוא, ונכנע לפני הקב"ה באותה המדה שאחאב מלך ישראל נכנע, ועל כן גזרה התורה, "כולו הפך לבן טהור", כלומר אינו זקוק עוד לעונש אחר, והכנעתו כפרתו.

"וּבָשָׂר בִּי יְהִיָּה בּוֹ בְּעֵרוֹ שְׁחִין וְנִרְפָּא" (ויקרא יג, נח).

איתא בסוטה (ה, א): אמר רבי זירא, בשר כתיב ביה "ונרפא", אדם לא כתיב ביה "ונרפא". ופירש רש"י שם, שמי שהוא רך ועניו כבשר קרוב להתרפאות מיסורין הבאין עליו, אבל מי שהוא קשה כאדמה אין רפואה למכותיו.

ביאור הדברים, שהאדם המקשה עצמו ואינו שומע לקול מוכיחים ומתעקש על דרכיו, אין תקוה לו שירפא מתחלואיו, ורק מי שהוא רך כבשר ומכניע לבו מפני מוסריו, ונרפא, שיכול לשנות דרכו לטוב.

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

"וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא" (ויקרא יג, מה).

בזוהר הקדוש (וישלח קס"ה), מסאבא למסאבא קרי דכתיב

שעוברת לגופו בעור בשרו. ודבר זה על דרך האות והמופת כמו מי סוטה, הנך רואה שהם דברים שאינם טבעיים ואין ההגיון מחייבם כלל, כי הבגדים והבתים דוממים והשנוי הנוולד בהם אינו צרעת אלא שהתורה קראתו כך כפי האופן שהזכרנו. וכן נגעי אדם אתה רואה שעשה את הנתקים צרעת והוא 'דא אלת'עלב', וטיהר, הפך כולו לבן והוא תכלית הצרעת, והקשה והחמור שבה".

נמצאנו למדים כי תופעת הנגעים - נגעי הבתים, הבגדים, נגעי הגוף והאופן בו הם מופיעים באדם, אינם מקרי הטבע כלל, אלא סימן מיוחד משמים, שנעשה בדרך ניסית, בכדי לעורר את האדם החוטא על מעשיו על מנת שישוב בתשובה.

יתרה מזאת למדנו מדברי הרמב"ם, שגם דיני טומאת הנגעים דין עונש יש בהם, והרי הם מדודים בבחינה של 'מידה כנגד מידה'. כיון שהחוטא לא נזהר על מוצא פיו ולשונו, וישב בחבורת אנשים רעים לדבר עמהם דיבורי ליצנות ולשון הרע על אנשים אחרים, לכן נגזר עליו עונש הצרעת, כדי להרחיקו משיבת בני האדם, ולהחשיכו כמת, כנגד מה שהזיק לבני האדם בפיו.

מעתה נבין היטב מדוע אין דין הנגעים נוהג אלא בישראל בלבד, ולא בנכרים. הנהגה ניסית מיוחדת זו, שהשריש הקב"ה בעולם, לא באה אלא בשביל ישראל למען ייטיבו דרכיהם.

(שיחות רבי נתן צבי - רבי נתן צבי פינקל)

והרי אף אם הוא עם הארץ מ"מ הוא לא גרע מכלב ועורב שאנו מחויבים לפרנסם. ומבואר מכאן שעם הארץ שאינו מקיים את יעודו בבריאה ואינו לא במקרא ולא במשנה, גרע מבעלי חיים. משום שהם עושים את יעודם, משא"כ עם הארץ הוא לא מקיים את יעודו.

עובדא הוה בדידי שפירסמתי מודעה בעיתון שדרוש לי אדם שיעשה לי ב' עבודות כאחד, גם יעבוד במשרד וגם בתחזוקה. אחד מן הפונים הגיע אלי ובידו תעודות ודיפלומות המעידים על גובה השכלתו במחשבים. וכאשר ניסה להציג לפני את תעודותיו הוא הבחין בי שאינני מתעניין כ"כ בתעודותיו. הוא תמה מאוד ושאלני שבכל מקום שהוא הולך להתראיין הדבר הראשון שהם מבקשים זה לראות את התעודות, וכאן אפילו אתה לא מציץ בזה. לגודל תמהונו השבתי לו - שאני מודה ומתודה שהטעות היא מצדי דמי שקורא את המודעה אינו יכול להבחין מה העיקר ומה הטפל - ואצלי העיקר היה התחזוקה והחלק של המשרד היה ממש טפל לזה ובכה"ג כל תעודה ודיפלומה היא רק מצביעה על כך שעיקר כישורך הוא בעבודות שהם מעל השולחן - אולם בהיות העיקר אצלי הוא התחזוקה שהיא בעיקרה עבודה מתחת השולחן לכן כל תואר ודיפלומה רק מלמדני עד כמה שאתה רחוק מן היעד שהצבתי לעצמי.

וכמו כן השי"ת ברא את העולם כדי שנהיה לו "ממלכת כהנים" וכפירוש הרמב"ן ממלכת משרתים - ולכן גם אם יהיה האדם עם תעודות ודיפלומות גדולות - כיון שהוא לא נכלל ביעד של הבורא - אין הוא נחשב לכלום ובזה הוא גרע מכל הבעלי חיים.

(אור התורה - רבי יוסף בן עמרם)

גמורה, ולא היה ענין טבעי אלא נס גדול, ולא היה הענין בחוצה לארץ כי אם בארץ ישראל, כי כשיקרה לאחד מישראל חטא ועוון היה מתראה הנגע בביתו או בבגדו או בגופו להעיד עליו כי יש בידו עון, כענין שכתוב "וּבְנֵי עַמִּים עֲוֹנִים" (תהלים פט, לג), וכדי שישוב בתשובה ויטהר ויתלבן מעונו.

כל המציאות של נגעים בבתים ובבגדים אינה טבעית כלל, אלא הנהגה ניסית המיועדת להעיד על האדם כי חוטא הוא, ולעוררו לשוב בתשובה.

כך גם כתב הרמב"ם (טומאת צרעת פט"ז, ה"י): 'וזה השינוי האמור בבגדים ובבתים שקראתו תורה צרעת בשותפות השם אינו ממנהגו של עולם אלא אות ופלא היה בישראל כדי להזהירן מלשון הרע, שהמספר בלשון הרע משתנות קירות ביתו, אם חזר בו יטהר הבית, אם עמד ברשעו עד שהותץ הבית משתנין כלי העור שבביתו שהוא יושב ושוכב עליהן, אם חזר בו יטהרו, ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנין הבגדים שעליו, אם חזר בו יטהרו ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנה עורו ויצטרע ויהיה מובדל ומפורסם לבדו עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים שהוא הליצנות ולשון הרע'.

וכן הוא בפירוש המשניות לרמב"ם (נגעים פ"ב, מ"ח): 'על פי יסוד נבארנו לך, והוא שהצרעת הזו האמורה בתורה אמרו שאינה אלא עונש לבעל לשון הרע כדי שיפרוש מבני אדם וינוחו מנזקי לשונו, מתחלת בביתו, אם שב ונתעורר או שעוברת למצעותיו והוא אמרו בכל מלאכת עור, אם שב או שעוברת לבגדיו בכגד צמר, אם שב או

המשך מעמ' 2

אחר רבינו הקדוש, והלך עמו רבי שמעון בנו ורבי חייא הגדול. ראה רבי שמעון שם לגיון [חיל במנין קצוב] אחד נאה ומשובח, ראשו מגיע לקפאליס של עמודים. אמר לו רבי חייא, כמה פטומין עגליו של עשו. נטלו רבי חייא והוליכו לשוק והראהו סל של ענבים ושל תאנים והזובין עליהן. אמר לו רבי חייא, זבובין אלו ואותו לגיון שוין. כשעלה רבי שמעון אצל אביו א"ל כך אמרתי לרבי חייא וכך השיב לי, א"ל כ"כ נתן רבי חייא הבבלי ממש שהשוה אותם לזבובין לפי שלגיונים אלו אינם ספונים לכולם, אבל זבובין הקב"ה עשה שליחותו בהם שנאמר 'והיה ביום ההוא ישרוק ה' לזבוב אשר בקצה יאורי' וכן 'ושלחתי את הצרעה' ובכנינים ובצפרדעים... עי"ש.

ומבואר שהזובין יותר חשוּבין מלגיון של עשו, משום שהחשיבות נמדדת בקיום יעדו של האדם בבריאה. והיות ותכלית יעוד הזבובים וכדו' הוא להיות שלוחי דרחמנא, לכן הם מקיימים את יעודם. משא"כ אדם שהוא משכיל ומתורבת אולם אינו ירא שמיים, הוא לא מקיים את היעוד של הבריאה, כי כל תכלית הבריאה היא לעבוד את השי"ת - כמ"ש "שהכל ברא לכבודו".

ולפי"ז יש לבאר אומרם (ב"ב ה, א) רבי פתח אוצרות בשני בצורת אמר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה... אבל עמי הארץ אל יכנסו ודחק ר' יונתן בן עמרם ונכנס א"ל רבי פרנסני א"ל בני קרית א"ל לאו שנית א"ל לאו א"כ במה אפרנסך א"ל פרנסני ככלב וכעורב, פרנסו, בתר דנפק יתיב רבי וקא מצטער ואמר אוי לי שנתתי פיתי לע"ה... עי"ש.

וצריך ביאור, מדוע הצטער רבי שהאכיל את ר' יונתן בן עמרם,